

E. JAANVÄRK

METOODILINE KIRI

VEENE KEELE ÕPETAMISE KOHTA
IV KLASSIS

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“
TALLINN 1965

Feb. 1872.

A-26471

E. JAANVÄRK

METOODILINE KIRI

VEENE KEELE ÕPETAMISE KOHTA
IV KLASSIS

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT”
TALLINN 1965

METOODILINE KIRI

1914. AASTA RAAMATUKOGU
1. KLAAS

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
62372

SAATEKS.

Käesolev «Metoodiline kiri» püüab anda õpetajaile mõningaid juhendeid, kuidas töötada IV klassi vene keele õpiku järgi. Sisult jaguneb kiri kolme ossa: esimeses käsitletakse neid teoreetilisi aluseid, mida õpetajal on kasulik silmas pidada õppetöö korraldamisel, teises osas vaadeldakse õppeprotsessi üksikuid tööloike ja võimalusi siin esitatud võtete rakendamiseks. Viimasel osas esitatakse tunnikonspekte ja lisamaterjali, mis võiks õpetajale abiks olla tundide ettevalmistamisel.

«Metoodiline kiri» ei käsitle kõiki vene keele algõpetuse metoodika küsimusi, vaid peamiselt neid, mis on otseselt seotud IV klassi õpiku kasutamisega. Mõned teemad (nagu näiteks klassiväline töö, mängud, ekskursioonid, kirjavahetus, õpilaste esinemised ja m. s.) on jäänud käsitlemata kui üldmetoodikasse kuuluvad.

Teises osas mainitud võtted ja kolmandas osas kirjeldatud näidised ei ammenda muidugi kõiki võimalusi sellel alal. Vanemad õpetajad kasutagu julgesti neid võtteid, mida nad on kogunud aastate jooksul ning mis osutusid efektiivseiks praktikas. «Metoodiline kiri» peab silmas peamiselt noori õpetajaid, kellel puuduvad veel suuremad kogemused. Nendele tahaksin siinkohal nõu anda: vene keele õpetamise planeerimisel ja teostamisel mõistku noor õpetaja õigesti nõuet suhtuda «loovalt» oma ülesandesse. Loov töösse suhtumine ei tähenda heade eeskujude vältimist. Kes õpetamise tehnikas pole veel täiesti kodus, see ärgu kartku järgida eeskujusid oma töös. Noor õpetaja saab oma ülesandesse loovalt suhtuda siis, kui ta tunneb üksikute võtete otstarbekust, oskab neid kohandada klassi tasemele. Metoodikas sõna otseses mõttes uut luua on jõukohane ikkagi ainult neile õpetajaile, kes täielikult valdavad õpetamise tehnikat.

Üldse tuleb ütelda, et vene keele õpetamine algkoolis eeldab suurt treenimist, ja mida rohkem rõhku paneb õpetaja treenimisele, seda paremaid tulemusi saavutab ta kogu oma töös. Ehkki treeningus on palju šabloonilisi elemente, meeldib ta nooremate klasside õpilastele. Ja lõpuks — hea õpetamise tunnuseks on ja jääb ikkagi see, milliseid tulemusi saavutab õpetaja oma õppetöös kõige väiksema aja- ja jõukuluga.

I.

I. KASVATUSTÖÖST VENE KEELE TUNDIDES.

Nõukogude pedagoogika üheks kindlamaks nõudeks on õpetuse ja kasvatuse ühtsus. Õpetades mistahes ainet peab õpetaja alati silmas pidama õpetuse kasvatustlikke eesmärgi ning siduma õpetuse ja kasvatuse üheks terviklikuks protsessiks.

Sama põhimõtet rõhutab ka meie «Algkooli programm», kus eriti tõstetakse esile nõuet, et vene keele õpetamine peab teenima kommunistliku kasvatuse eesmärgi.

Õpetust tuleb oskuslikult seostada kommunistliku kasvatusega. Nad ei pea esinema tunnis kõrvuti, mitte lahus teineteisest ega iseseisvate osadena, vaid nad peavad moodustama lahutamatu terviku, kasvatuse peab mõjustama õpilast mitte õpetuse kõrvalt, vaid selle kaudu.

Kommunistliku kasvatuse eesmärgi koolitundides saavutamise peamiselt kahel viisil: 1) õpetuse sisu kaudu ja 2) õppeprotsessi õige organiseerimisega.

Kommunistlik kasvatustöö sisu kaudu tähendab esmajoones seda, et kasutatakse oskuslikult ära palades esinev materjal, hooldetakse selle eest, et neis palades peituvad ideed tungiks õpilaste teadvusesse ja mõjustaksid õpilasi nõutavas suunas ka emotsionaalselt.

Kasvatustööst seisukohast osutuvad eriti väärtuslikeks sellised teemad, mis käsitlevad meie tänapäeva inimeste tööd ja tegevust: põllutööd moodsa tehnika (traktorite ja kombainide) abil, maisi kasvatamist ja silerimist, umbrohutõrjet lennukilt herbitsiidide külvamisega põllule jne. Linnas näeme hoogsalt arenevat ehitustegevust, uute vabrikute, tehaste, koolide ja tervete elamukvartalite kerkimist.

Vanametalli kogumine, samuti töö suvel kolhoosides ja juurviljaaedades on pioneeride panuseks sellesse ehitustöösse.

Teema meie esimestest kosmonautidest on seotud teaduse saavutustega Nõukogude Liidus ja näitab õpilastele, milliseid tulemusi võib anda tööliste, inseneride, teadlaste ja lendurite koostöö, kui kasutatakse ja rakendatakse tänapäeva teadust ja tehnikat.

Kasvatava sisuga teemadeks on kahtlemata kingituse tegemine emale naistepäeva puhul või mahajäänud õpilase järeleaitamine kaasõpilase poolt, samuti püüd hästi õppida.

Eriti head materjali kasvatamiseks vestlusteks pakub riiklike pühade tähistamine.

Kõigi loetletud ja paljude teiste teemade käsitlemine peab õpilastes äratama vastavaid tundeid ja kutsuma esile heakskiitu, kaasaelamist ning tahtmist omalt poolt ka käsi külge panna ja kaasa aidata üldisele ülesehitustööle. Käsitledes mainitud teemasid vene keele tundides lihtsas, õpilastele arusaadavas vene keeles, teostamegi kommunistlikku kasvatust vene keele õpetamise protsessis.

Õpilaste kasvatamisele aitame kaasa ka õpetuse metoodiliselt ja didaktiliselt õige organiseerimisega. Vene keel on väga ulatuslik ja komplitseeritud õppeaine. Selle omandamiseks tuleb õpilasel pidevalt ja süstemaatiliselt töötada. Töö hea organiseerimisega võib õpetaja kasvatada nii huvi vene keele õpingute vastu kui ka kohusetunnet, püsivust ja korralikkust.

Nende omaduste kasvatamise eelduseks on jõukohane ja edukas õppetöö. Edu tõstab õpilastes huvi õpingute vastu, edu stimuleerib õpilaste tööd, pakub neile rahuldust ja rõõmu. See kõik aitab kaasa iseloomu kujundamisele ja kommunistlikule ajastule tarvilike iseloomujoonte kasvatamisele.

Oluline on õpetaja nõudlikkus. Õpetaja peab alati nõudma ülesannete korralikku täitmist. Ilma õpetaja nõudlikkuseta kaotab õpetus oma kasvatusliku mõju.

Kokku võttes on eakohaste ja kasvatava sisuga palade läbitöötamine, progressiivsete ideede esilekutsumine ja vastavate emotsioonide arendamine õpilastes, huvi äratamine õpingute vastu, õpilaste pingutuste stimuleerimine, nõudmiste korralik ja täpne täitmine ja selle pidev kontroll nendeks vahenditeks, mille abil õpetaja teostab kommunistlikku kasvatust ka vene keele õpetamisel.

II. VILUMUSTE KUJUNDAMISE OSATÄHTSUS KÕNEOSKUSE ARENDAMISEL.

IV klassis lõpeb vene keele õpetamise I etapp. Tähtsamaks ülesandeks sellel etapil on panna alus õpilase kõneoskusele, kujundada õpilastes selline «aktiivne keeletuumik», mis võimaldaks neil väljendada lihtsamaid mõtteid vene keeles, kasutades selleks omandatud sõnavara ja grammatilisi vorme.

Kujundada õpilastes oskus mõelda vene keeles, see on vene keele õpetamise peamine eesmärk. Kuid ekslik oleks arvata, et see oskus kujuneb alles kursuse lõpus, pikaajaliste õpingute tulemusena. Kõnelemisoskus kujuneb, nagu iga teine komplitseeritud oskus, ainult praktikas ja seda praktikat tuleb korraldada vene keele õpingute esimesest tunnist alates, ning õpetaja ülesandeks ongi hoolitseda selle eest, et keelelise materjali kasutamine jär-

jest enam automatiseeruks. Mida suurem automatiseerunud sõnade, väljendite, fraaside, muutevormide tagavara on õpilasel, seda vabamalt võib ta oma mõtteid väljendada selle materjali abil.

Korduvate harjutuste abil toimub pidev keelelise materjali automatiseerimisprotsess. Algul automatiseerub kõige sagedamini esineva keelelise materjali tarvitamine, kuid ühes praktikaga suureneb järjest nende keeleliste šabloonide ja mudelite arv, mida kõneleja kasutab vilumuslikult, teadvuse osavõtuta. Nii saavutab õpilane järjest suurema kõneoskuse.

Kõneoskuse kujundamisel on keelelistel vilumustel oluline, otse määrav osa, sest see keeleline materjal, mida kõneleja kasutab automaatselt, osutub kõneoskuse aluseks. Kõneoskus areneb ainult keeleliste vilumuste najal, seda mõõda, kuidas kõnelejal laieneb automatiseerunud keelelise materjali baas. See on üks tähtsaimaid keelepsühholoogia seaduspärasusi.

Keeleliste vilumuste puudumine on peamisi põhjusi, miks paljudele õpilastele vene keeles kõnelemine suuri raskusi tekitab. Seepärast tuleb vene keele õpetamisel IV klassis hoolitseda esmajoonel õpilaste keeleliste vilumuste kujundamise eest.

III. NÄITLIKU MATERJALI KASUTAMINE KÕNEOSKUSE ARENDAMISEL.

Keele õppimise I etapil on erakordne tähtsus näitlikel õppevahenditel: nad tõstavad õpilaste huvi aine vastu, kergendavad selle omandamist ja osutavad õpetajaile hindamatuid teeneid. Esmajoonel käib see suurte seinapiltide kohta. Pilt pakub head võimalust arendada kõnelust teataval konkreetsetel teemal. Pildi käsitlemisel omandab õpilane uusi sõnu, uusi väljendeid ja muutevorme ning õpib vastama õpetaja või õpilaste poolt esitatud küsimustele, koostama ise küsimusi ja viimaks ka jutustama pildil antud teemal.

Piltide kasutamise eelis seisneb veel selles, et õpilased kergesti harjuvad seostama pildil kujutatud nähtusi otseselt vene keelega. Piltide najal omandab õpilane oskuse sõnastada oma mõtteid (kujutlusi) vene keele abil ja seega õpib mõtlema vene keeles esialgu pildimaterjali ulatuses.

IV klassi õpikus on käsitletud 6 suurt seinapilti. Nad on võetud sarjast, mis on koostatud A. P. Kubarjova ja A. F. Fedossenko poolt vene õppekeelega koolide I klassile, kuid oma temaatikalt sobivad nad hästi meie koolidele vene keele õpetamisel. Sarjas on üldse 11 pilti. Neid kõiki (peale ühe — «Kodulinnud») võib eduga kasutada vene keele tundides.

Peale mainitud piltide on soovitatav kasutada ka teisi kirjas-

tuse «Prosveštšeniye» poolt välja antud piltide sarju. Neid on ilmunud mitu: on olemas pildid vene keele õppimiseks mittevene koolides, on pilte lasteaedadele, on ka neid, mis on määratud vene algkoolidele.

Eriti soovitatav on kasutada pilte (mitmest sarjast), mis käsitlevad sama teemat. Iga selline pilt sisaldab õpilasele tuttavat ainet teistsuguses kombinatsioonis ja see sunnib õpilast kasutama omandatud keelevara paindlikult, kooskõlas antud pildil oleva situatsiooniga.

Selleks et elustada ja mitmekesistada vene keele õpetamist, peaks iga kool aja jooksul muretsema endale mainitud piltide sarjad. (Saadaval on seinapildid Õppevahendite Baaskaupluses, Tallinnas, Imanta tn. 8.)

Seinapiltide temaatika on tavaliselt lähedane õpilase elule ja tegevusele. Seepärast tuleb vene keele tundides kasutada seinapilte võimalikult sagedasti. Mida sagedamini see toimub, seda kiiremini omandavad õpilased oskuse väljendada oma mõtteid vene keeles ka neid ümbritsevate nähtuste kohta.

Seinapildi asemel võib kasutada ka plakateid, mis on välja antud teatud sündmuste või tähtpäevade puhul, käsitlevad põllumajandussaaduste tootmist, ehitustegevust jm. Neid plakateid võib kasutada vene keele tundides kas tervikuna või ka osade kaupa, aplikatsioonidena teiste teemade käsitlemisel.

Kõrgelt tuleb hinnata ka aplikatsioonide kasutamist vene keele tundides. Nendega saab hästi illustreerida käsitlemisel olevat pala. Kui näiteks koolis puudub pilt viljakoristamistöödest, siis võib situatsiooni kergesti illustreerida aplikatsioonide abil: põldu võib tähistada paari kriiditõmbega tahvlil, põllul kasvavat vilja võib ka kriidiga (värvilise) ära märkida. Kuid põllul tehtavate tööde märkimiseks kasutagu õpetaja aplikatsioone. Kui näiteks on tegemist maisikoristamisega, tuleb põllule asetada maisikoristamise kombaini aplikatsiooni, selle kõrvale (veidi tagapoole) veoauto, kuhu kombain heidab lõigatud maisi; mujale põllule tuleb asetada veel paar veoautot, üks näiteks, mis veab lõigatud maisi kolhoosi ja teine, mis tuleb sealt tühjana ja sõidab kombaini juurde ühe koorma pealevõtmiseks. Loomulikult tuleb asetada kombainile ka kombainer ja teisi kolhoosnikke, kes kombainil töötavad. Autos aga, mis parajasti koormat peale võtab, peab olema ka kolhoosnik, kes maisi autos tasandab.

Teine näide: jutustuse puhul sellest, kuidas koer endale seltsilist otsis, võib paari kriiditõmbega joonistada paar puud, mis tähistaksid metsa. Järgnevalt peab õpetajal käepärast olema koera, jänese, hundi, karu ja inimest kujutavad aplikatsioonid. Selle järgi, kuidas areneb tegevus, ilmuvad need ka tahvlile.

Tuleb soovitada, et õpetaja valmistaks igal aastal teatava hulga aplikatsioone. Sellega koguks ta endale tagavara, kus ta võib leida materjali iga käsitlemisele tuleva teema jaoks.

Aplikatsioonikogu valmistamisel võib õpetaja kasutada ka väljalõikeid vanadest ajakirjadest, plakatitest, lasteraamatutest ja vanadest õpikutest. Ka õpilased, eriti vanematest klassidest, võivad olla abiks õpetajale ning koguda või ka valmistada õpetaja juhtimisel mõningaid aplikatsioone.

Kui õpetaja valdab mõningal määral tahvlijoonistamise tehnikat, siis tuleb sedagi kasutada õppetöö näitlikustamiseks. Joonistada tuleb tahvlile skemaatilisel, mõnede kriiditõmmetega. Joonisel on isegi teatav eelis võrreldes pildiga: selles pole midagi üleaarust, millest õpilane ei saaks rääkida. Teiseks tekib joonis õpilaste silma all ja see joonise järkjärguline täiendamine pakub mitmesuguseid võimalusi aine käsitlemist varieerida.

Oma joonistamisoskust võib õpetaja kasutada ka selleks, et raamatus või õpikus leiduv väiksemõõtmeline pilt lihtsustatult, kuid suurendatult ümber joonistada ning seda siis vene keele tunnis kasutada.

IV. KÕNEOSKUSE ARENDAMINE.

1. Vestlus (küsimused-vastused).

Kõneoskuse arendamiseks tuleb õpilastele anda selliseid ülesandeid, mille lahendamine toimugu õpitavas, antud korral vene keeles.

Kõige lihtsamaks sedalaadi ülesandeks on venekeelne küsimus. Küsimusele vastamisel mõtleb õpilane vastusele ning sõnastab selle vene keeles. Ühtlasi on õpilane sunnitud seda materjali kasutama oskuslikult, muutma nõuete kohaselt küsimuses antud grammatilisi vorme. Omandades järjest uusi vastuste mudeleid ning kasutades neid vastavalt küsimuste sisule, laiendab ja süvendab õpilane ajapikku oma kõneoskust.

Selleks et küsitelu oleks efektiivne, pidagu õpetaja silmas järgmisi nõudeid:

a) Käsitlemine olgu peamiselt frontaalne, see võimaldab kogu klassi aktiveerida. Kui küsimus on esitatud kõikidele õpilastele, siis peab iga õpilane valmis olema vastama. Ja ehkki vastab ainult üks, on teised samuti vastuse läbi mõelnud ning sellega osa võtnud ühisest tööst.

Frontaalset tööd kogu klassiga tuleb pidada põhiliseks töövormiks suulise kõne arendamisel. Õpilaste teadmiste ja oskuste hindamine sel puhul on võimalik, kuid pole olulise tähtsusega. Hindamine toimugu peamiselt individuaalse küsitlemise puhul.

Individuaalselt küsitletagu õpilasi ainult siis, kui õpetaja kaatseb õpilaste vastuseid hinnata nende teadmiste ja oskuste kontrollimise eesmärgil. Individuaalne käsitlemine võimaldab hinnata

õpilaste vastuseid täpsemalt ja õiglasemalt, kuna frontaalse töö käigus toimub hindamine sageli õpetaja üldmulje alusel.

b) Küsitluse tempo olgu küllalt elav. Vestluses ei tohi tekkida lünki, sest need raiskavad kallist aega, pidurdavad tunni loomulikku käiku ja hajutavad õpilaste tähelepanu. Elavatemposelt võimaldavad vestelda sellised küsimused, mille vastamiseks saavad õpilased kasutada omandatud automatiseerunud keelelisi mudeleid.

Frontaalse küsitluse puhul ei tule vastajat kaua valida, vaid küsida õpilast kohe, kui näha on, et klass on valmis vastama.

Uue küsimuse peab õpetaja esitama samuti kohe pärast vastuse saamist eelmisele küsimusele. Selleks et vältida ajakadu uue küsimuse formuleerimisega, on soovitatav, et õpetaja koostaks küsimused juba varem.

c) Tuleb taotleda, et kõik vastused (ja küsimused, kui neid esitavad õpilased) oleksid keeleliselt korrektsed. Keelevead õpilaste vastustes tekitavad vääraid seoseid õpilaste teadvuses ja takistavad vajalike õigete vilumuste kujunemist.

Keelelise korrektsuse saavutamiseks tuleb vestluses esitada õpilastele ainult jõukohaseid küsimusi.

d) Kui klassis on tekkinud ebaühtlane tase keelelistes teadmistes ja oskustes, siis pöördugu õpetaja küsimustega frontaalse küsitluse käigus korduvalt nõrgemate õpilaste poole, et pakkuda neile võimalusi praktiseerimiseks vene keeles.

Ka tuleb keskustelus küsimusi diferentseerida ning nõrgematele õpilastele esitada neid kergemal kujul. See ei tohi tähendada kahe või kolme rühma loomist klassis, vaid peab olema võtteks nõrgemate õpilaste järeleaitamiseks. Nendele esitatakse küsimused peavad oma raskuselt järjest lähenema kogu klassile esitavatele küsimustele.

Kergemateks küsimusteks tuleb lugeda selliseid, mis sisaldavad suuremas ulatuses vastamiseks vajalikke sõnu või keelelisi vorme. Õpilasele jääb vaid korrata küsimus, lisades sellele omalt poolt ühe sõna, kas lause aluse või mõne määrsõna. Raskem on küsimus, kus vastuses tuleb lisada puuduv sõna mõnes muutevormis. Mida vähem tugipunkte sisaldab küsimus vastamiseks, seda raskemaks tuleb seda pidada õpilasele. Näiteks lausele: *После ужина папа читает газету* võib esitada mitu küsimust ja järjestada need raskuse järgi selliselt:

Кто читает после ужина газету?

Что читает папа после ужина?

Когда читает папа газету?

Что делает папа после ужина?

Kui nõrgem õpilane peaks eksima oma vastuses ja kui ta oma eksimust ei märka ega otsekohe ei paranda, siis ei tule vastajat «pinnida», vaid pöörduda sama küsimusega mõne tugevama õpilase poole, kes annab siis õige vastuse. Seda vastust võib lasta

korrata kooris ja peab kordama ka see õpilane, kes oma vastuses eksis. Õpetaja aga ärgu kunagi korraku õpilaste vastuseid.

Kui õpetaja valitseb hästi küsitlemise tehnikat ja tunneb piisavalt iga õpilase keeleliste teadmiste ja oskuste taset, siis ei teki õpetajal raskusi vestluse sujuvalt ning elavas tempos läbiviimisel ning seejuures keeleliselt õigete vastuste saamisel kogu klassilt.

Õpetaja ei tohi aga liialdada kergete küsimuste esitamisega. Need on küll vajalikud, et õpilased harjuksid õigesti vastama, kuid eesmärgiks on kätte õpetada järjest uusi vastuste vorme ja neid kinnistada sedavõrd, et nende kasutamine toimuks automaatselt.

e) Frontaalses vestluses tuleb klassile iga kord esitada võimalikult palju küsimusi, vähemalt paarikümne ümber. Mingil juhul ei tohi piirduda 5—6 küsimusega pala kohta. Mida rohkem kõnelemispraktikat õpilased saavad, seda kiiremini areneb nende kõneoskus.

Frontaalses vestluses toimub uue keelelise materjali kinnistamine nii, et õpetaja korduvalt kasutab oma küsimustes uusi sõnu ja väljendeid ning nõuab seda ka õpilastelt nende vastustes. Paralleelselt sellega toimub varemomandatud keelelise materjali pidev rakendamine. Selle tulemusena automatiseerub vastava sõnavara ja muutevormide kasutamine ja kujunevad nõutavad vilumused.

Niipea kui õpilased on omandanud teatava hulga keelendeid ja on saavutanud nõutava taseme nende kasutamisel, tuleb asetada ka õpilasi küsija ossa: algul võib üks õpilane (tugevam) asendada õpetajat ja esitada klassi ees seistes oma kaasõpilastele küsimusi, kuid edaspidi peab kogu klass osa võtma küsitlusest. Siis esitavad õpilased küsimusi juba üksteisele. See toimugu kohapealt ning küsimuse esitajale jäägu õigus valida vastajat oma suva järgi.

Õpetaja ülesandeks on sel puhul jälgida vestluse käiku ja vahele astuda, kui mõni õpilane esitab küsimuse vales vormis. Siis peatab õpetaja küsija ja pöördub klassi poole ettepanekuga anda õigesti sõnastatud küsimus. Seejärel peab küsija kordama küsimust õigel kujul. Samuti talitab õpetaja ka siis, kui mõni õpilane annab vale vastuse.

Õpilased on väga huvitatud oma kaasõpilaste küsitlemisest. Kuid sageli juhtub, et pärast küsimuse esitamist hakkab õpilane ringi vaatama, keda ta peaks kutsuma vastama: ta pilk rändab ühelt õpilaselt teisele ning ükski ei näi talle sobivat. Sellise aja-kaos vältimiseks hoiatagu õpetaja klassi harjutuse alguses, et iga õpilane valigu juba ette paar-kolm kaaslast, kellele ta võiks küsimuse esitada. Siis ei teki mingeid lünki. Samuti olgu tingimuseks, et sama õpilast ei küsita järjest.

2. Jutustamine.

Kui õpilased on omandanud küllaldase vilumuse küsimustele vastamises ja küsimuste esitamises, võivad nad oma väljendusoskust kasutada ka pikemaks sõnavõtuks ehk jutustamiseks.

Sobivat materjali jutustamise esimesteks katseteks pakuvad jällegi suured seinapildid. Kui pildil olev materjal on hästi läbi töötatud ja õpilane oskab iga pildil oleva nähtuse kohta esitada küsimust ja anda vastust, siis ei tekita temale mingeid raskusi jutustada sellest, mida ta pildil näeb. Tegelikult pole õpilase jutustus midagi muud, kui ritta seatud vastused esitamata jäänud küsimustele. Sel puhul ajendavad õpilase kõnet pildil kujutatud esemed, isikud ja nende toimingud.

Jutustama õppigu õpilased nii kollektiivselt kui ka individuaalselt. Kollektiivse jutustuse puhul ütleb õpilane ainult ühe lause ja iga järgmine jätkab teema arendamist, kuni terve pilt on ammendavalt käsitletud. Individuaalse jutustuse puhul teeb seda üks õpilane seatud kõnes.

Pala käsitlemisel tuleb talitada samal viisil: esmajoones tuleb pala läbi töötada küsimuste-vastuste meetodil, seejärel võib asuda pala kollektiivsele jutustamisele ja lõpuks jutustamisele individuaalses korras.

Jutustada võib õpilane kahel viisil. Ta võib meenutada raamatus olevat teksti ning mälule toetudes reprodutseerida seda. Sellist jutustamisviisi harrastavad õpilased siis, kui neil puudub küllaldane aktiivne materjal, mille abil nad saaksid jutustada vabalt, järgimata sõna-sõnalt raamatu teksti.

Niisugune paljalt mälule toetuv jutustamine võib kasulik olla ainult siis, kui pala õpitakse pähe täpselt ja reprodutseeritakse ilma omapoolsete muudatusteta. Nii õpitakse pähe luuletusi ja salmikesi. Kasu luuletuste päheõppimisest seisneb selles, et seal leiduvaid kindlaid sõnaühendeid võib õpilane hiljem kasutada ka teistes kombinatsioonides.

Õpilane võib jutustamisel lähtuda ka palas kirjeldatud oludest ja sündmustest. Siis mõtleb ta jutustamise ajal peamiselt sellele, mida ta tahab öelda, ja selleks vajalikku keelelist materjali kasutab ta automaatselt: ühes kujutlustega tulevad talle meelde ka need sõnad, sõnaühendid ja -vormid, mille abil ta oma mõtteid ja kujutlusi sõnastab. Nii kasutab õpilane varem omandatud keelelist materjali paindlikult.

Ei ole kahtlust, et viimane moodus on väärtuslikum, sest see õpetab õpilast sõnastama oma mõtteid vene keele abil, kuna puhtalt mälule toetuv jutustamine osutub formaalseks ja seega vähe efektiivseks kõneoskuse arendamisel. Vigaselt päheõpitud tekst osutub isegi kahjulikuks.

Selleks et vältida formaalset, ainult mälule toetuvat jutustamist, tuleb õpilasi jutustamiseks põhjalikult ette valmistada. Ette-

valmistus seisneb selles, et jutustamiseks vajalik keeleline materjal omandatakse eelnevalt vestluses ning automatiseeritakse sellisel määral, et selle kasutamine ei tekita õpilasele raskusi jutustamise ajal. Vestluste käigus tuleb esitada õpilastele järjest raskemaid küsimusi, sageli ka selliseid, mis nõuavad vastust mitmes lauses. Näiteks küsimusele «*Что делает семья после ужина?*» (§ 36), võiks õpilane vastata järgmiselt: «*После ужина папа читает газету, дядя слушает радио, а Энн повторяет уроки*». Küsimusele «*Что сказал Виктор, когда он пришёл из школы домой?*» (§ 75) võiks vastus olla järgmine: «*Когда Виктор пришёл из школы домой, он сказал: «Сегодня у нас был диктант. Работа была лёгкая. Но я писал невнимательно и сделал в диктанте четыре ошибки. Это очень плохо*».

Selleks et tagada õpilase iseseisvat mõtlemist jutustamise ajal, võib õpilasele antavat teemat veidi muuta: kui palas on jutt poisist, siis võib jutustada sama loo tüdrukust, kolmanda isiku võib asendada esimesega, mineviku olevikuga jne. Kui palas on käsitletud olustikuline teema, siis on see heaks ettevalmistuseks õpilase jutustamiseks enesest /minavormis/, sõbrast või mingist sündmusest igapäevases elus.

Näiteks oskab õpilane jutustada sellest, mida teeb Enn pärast lõunat: «*После обеда Энн учит уроки. Он берёт дневник. Он смотрит, какие завтра уроки. Тогда Энн берёт книги и тетради. Он кладёт книги и тетради на стол.*

Энн открывает тетрадь. Он решает задачи. Потом он пишет упражнение. Энн читает и учит стихотворение».

Sedasama võib õpilane jutustada ka minavormis.

Kõigest eeltoodust järeldub, et ei ole otstarbekohane anda lastele kodus õppida jutustada uut pala kohe järgmiseks tunniks. Soovitav on lasta jutustada siis, kui pala on vestluse põhjal hästi läbi töötatud ja vastav keeleline materjal on korralikult omandatud. Eriti tuleks aga harrastada jutustamist hilisema kordamise juures.

3. Instseneeringud.

Palade põhjalik läbitöötamine küsimis-kostmismeetodil võimaldab kasutada neid ka materjalina õpilaste omavahelisteks vestlusteks ja mitmesugusteks instseneeringuteks. Mõned palad on selleks eriti sobivad, näiteks §-id 30, 31, 32, 33, 75—77, 85—87, 104—105, 109—112.

Algul pala loetakse, hiljem aga mängitakse, jaotades osad õpilaste vahel. Et mäng mitme õpilase osavõtul esitab neile suuremaid nõudmisi, siis püüavad õpilased oma osa täita täpselt raamatu sõnadega. Selles pole midagi halba. Kuid niipea kui õpilased oma osadega harjuvad, tuleb eelistada sellist mängu, kus

osalised kõnelevad vabalt, täiendades teksti oma äranägemise järgi. See pakub õpilastele suurt huvi ja on ühtlasi ka heaks harjutuseks kõne vabas kasutamises.

Näiteks võiks õpilaste dialoog § 30-ndast kujuneda järgmiseks:

День: Здравствуй!

Ночь: Здравствуй!

День: Скажи мне, кто ты? Я тебя не знаю.

Ночь: Ты хочешь знать (ты спрашиваешь), как моё имя?

День: Да. Как тебя зовут?

Ночь: Меня зовут Ночь.

День: Ночь! Так тебя зовут сегодня?

Ночь: Да.

День: А как звали тебя вчера?

Ночь: И вчера меня звали Ночь.

День: А как будет твоё имя завтра?

Ночь: И завтра я буду Ночь.

День: А у меня каждый день другое имя. Сегодня меня зовут Среда. Завтра я буду Четверг.

Ночь: А как тебя звали вчера?

День: Вчера меня звали Вторник.

Ночь: У меня только одно имя. Меня всегда зовут Ночь, и сегодня, и завтра, и таккаждый день.

День: Ну, до свидания, Ночь!

Ночь: До свидания, Среда!

V. OSKUSE ARENDAMINE KÕNET KUULATA JA MÕISTA.

Oskus jälgida ja kuulates mõista teiste inimeste venekeelset kõnelust on üks vene keele õpetamise eesmärke.

Järelikult tuleb mõistmise oskust vene keele tundides viljelda ja arendada nagu kõne- või lugemisoskustki. Tegelikult on kõnelemine lahutamatult seotud kõne mõistmisega, sest kõik kõne arendamiseks ettenähtud harjutused arendavad samal ajal ka kõne mõistmist: õpilased kuulevad, mida õpetaja või teised õpilased tunnis räägivad, nad jälgivad tunni käiku ja reageerivad nii venekeelsetele korraldustele kui ka küsimustele.

Kuid lisaks sellisele töö käigus toimuvale kõne jälgimise ja mõistmise praktikale on soovitatav arendada seda oskust ka spetsiaalsete harjutustega.

Häid võimalusi selleks pakub uue teema seletamine õpetaja poolt. Kui on tegemist uue lugemispalaga, siis ei ole soovitatav alustada tutvumist sellega lugemise teel, vaid õpetaja jutustagu õpilastele pala sisu.

Selleks et õpilased suudaksid jälgida ja mõista, mida õpetaja jutustab, tuleb õpetajal silmas pidada terve rida nõudeid.

Enne jutustamise algust veendugu õpetaja, et kõik raamatud ja vihikud on ära pandud ning miski ei häiri õpilasi õpetaja jutustuse jälgimisel.

Õpetaja ise seisku jutustamise ajal klassi ees rahulikult, ärgu kõndigu edasi-tagasi. Ka istuda pole soovitatav. Õpetaja peab nägema, kas õpilased jälgivad ja mõistavad tema kõnet. Jutustamise ajal võib õpetaja pöörduda õpilaste poole küsimustega, ta võib korrata mõnda lauset või seda varieerida, andes samale mõtele uue sõnastuse.

Jutustada tuleb selge häälega, ilmekalt ja ruttamata, kuid sidudes ühtekuuluvaid sõnu mõttelisteks kõnetaktideks. Seega harjutame õpilasi kuulama venekeelset kõnet sellele iseloomulikus kõnerütmis.

Peame meeles pidama, et õpilased jälgivad kõnet nendele võõras keeles, ning seepärast tuleb anda õpilastele aega ka aasmõtlemiseks. Tuleb taotleda, et õpilased mõistaksid kõnet kohe, kuulamise ajal, tõlkimata seda emakeelde.

Jutustamise suhteliselt aeglane tempo on vajalik ka õpetajale: tähtis on, et õpetaja ei jutustaks pala mälu järgi, vaid formuleeriks lauseid siinsamas, jutustamise ajal. Püüdku õpetaja jutustamise ajal mõtelda vene keeles. Õpetaja aktiivne mõtlemine või aktiivne mõtete kujundamine vene keele abil on väga oluline nõue. Siis kaob jutustuses formaalsus ja esitatavaid mõtteid on õpilastel ka kergem jälgida ning mõista.

Kui õpilased on harjunud õpetajat kuulama, siis võib (eriti õppeaasta teisel poolel) jutustamise tempot veidi kiirendada. Kuid seejuures peab jälgima, et õpilased ei jääks kõne mõistmises maha. Kõne mõistmise kiirus ongi see, mis määrab õpetaja jutustamise tempo.

Uue sõna esinemise puhul osutagu õpetaja enne tundi tahvlile kirjutatud sõnale (selleks võib kasutada ka kantavat tahvlit). Uut sõna võib lasta tõlkida eesti keelde, kuid vajalik see ei ole, kui kontekst, pilt või aplikatsioon võimaldab õpilasele uue sõna tähendust mõista ka ilma tõlkimiseta. Küll aga peab õpetaja pärast uuele sõnale viitamist kordama lauset uue sõnaga või põimima seda järgnevasse lausetesse. Mida sagedamini esineb uus sõna jutustuses, seda paremini jääb ta õpilastele meelde.

Üldiselt tuleb eelistada sellist jutustamist, mis ei jäljenda sõna-sõnalt õpikus olevat teksti, vaid on õpetaja poolt veidi teisendatud. Jutustus olgu teksti laiendatud ja detailiseeritud variant.

Õpikus esinev tekst on sageli väga lühike. Eriti lühikesed on palad õppeaasta alguses. See võimaldab õpilastel kodus palu korralikult lugema õppida. Õpetaja jutustuse kohta on maksev aga vastupidine nõue: mida konkreetsem ja detailiseeritum on jutustus, mida enam esineb seal õpilasele tuttavat keelelist materjali, seda kergem on õpilasel mõista pala sisu. Ühtlasi pakub pikem

ja detailiseeritum jutustus suuremaid võimalusi kuulata venekeelset kõnet. Peale nende uute sõnade, mida õpilased peavad omandama antud tunnis, kasutagu õpetaja oma jutustuses ainult õpilastele tuttavat sõnavara.

Arvesse võttes, et teksti ümberjutustamine oma sõnadega, laiendatud ja detailiseeritud kujul võib mõnikord tekitada õpetajale teatavaid raskusi (eriti neile, kes ei valda täielikult vene keelt), on käesolevas metoodilises kirjas esitatud rohkesti näidiseid ümberjutustustest.

Kahjuks kuulevad õpilased venekeelset kõnet alati sama isiku, ainult oma vene keele õpetaja esituses. Selleks et arendada suulise kõne mõistmist, oleks soovitatav pakkuda õpilastele võimalusi kuulata ka teisi isikuid kõnelemas vene keeles.

Kui koolis on mitu vene keele õpetajat, võiks mõnikord üks õpetaja asendada teist. Kui koolis on olemas magnetofon, võiksid mitmed hea diktsiooniga isikud kõnelda lindile, et õpilased hiljem kuulaksid seda kõnet lindilt.

VI. VENE KEELE HÄÄLDAMISEST.

Kuna eesti keele artikulatsioonibaas erineb tunduvalt vene keele omast, siis tekitab vene keele hääldamine õpilastele teatavaid raskusi. Laps kasutab vahel oma kõneorganeid oskamatuses teisiti, kui on vaja vene keele hääldamisel, sest emakeele artikulatsioonibaas avaldab takistavat mõju vene keele hääldamise omandamisele.

Õnneks on II klassi lapsed, kes alustavad vene keele õppimist, eas, kus nende imiteerimisvõime on veel niivõrd tugev, et nad oskusliku harjutamise järel suudavad venekeelseid häälikuid õigesti hääldada. Ainult üksikud õpilased vajavad eraldi juhendeid, kuidas kõige paremini jagu saada hääldamisraskustest ning milliste harjutuste abil omandada ja kinnistada vastavate häälikute õiget hääldamist.

Muidugi ei tule piirduda ainult spetsiaalsete hääldamisharjutustega. Õiget hääldamist peab pidevalt nõudma kõikide kõneharjutuste puhul. Sellega toimubki õige hääldamise kinnistamine, õigete hääldamisvilumuste kujunemine. Meie hääldamisõpetuse üheks suuremaks puuduseks on see, et püütakse küll arendada hääldamisoskust, kuid vastavate vilumuste kujundamine jäetakse hooletusse. Tulemuseks on, et mitmete õpilaste vene keele hääldamine jääb eestipäraseks ka III, IV ja vanemates klassides. Seda viga ei saa parandada ainult sellega, et igas klassis alustatakse uuesti foneetika õpetamisega ja foneetiliste harjutustega. Need ei anna nimetamisväärset efekti, kui järgnevatel kõneharjutustes ignoreeritakse õige hääldamise nõudeid.

Normaalselt ei peaks IV klassis mingit vajadust olema hääld-

damisharjutuste järele. Kui see vajadus mõne õpilase suhtes siiski tekib, siis tuleb meil alustada väärade hääldamisvilumuste väljatõrjumisega. IV klassis on see küllaltki aega ja vaeva nõudev töö. Seepärast peab hääldamise ümberõppimine toimuma väljaspool õppetunde, sest klassis, üldise töö käigus, ei anna hääldamise ümberõppimine loodetavaid tulemusi. Imiteerimisega ei saa õpilased nüüd enam hakkama. Neile tuleb anda spetsiaalseid juhendeid kõneorganite õige kasutamise kohta ning korraldada spetsiaalseid harjutusi. Käesolev peatükk käsitlebki neid juhendeid.

Klassiga töötades tuleb õppeaasta alguses teha mõningaid frontaalseid hääldamisharjutusi selleks, et õpilastele meelde tuletada või nende tähelepanu juhtida korrektse hääldamise vajadusele. Näiteks esineb esimeses tunnis korduvalt sõna «*здравствуй*» ja «*здравствуйте*». Loomulikult tuleb seda juhust ära kasutada ning erilist rõhku panna hääliku **з** õigele hääldamisele.

Tegusõna minevikuvormide kasutamisel ainsuses jälgigu õpetaja, et ülikõva **л** neis vormides kõlaks puhtalt: *я читал, ты читал, он читал, она читала*...

Nõnda talitagu õpetaja ka teiste häälikute sagedase esinemise puhul palades.

1. Kuidas parandada hääldamist üksikutel õpilastel.

Nagu mainitud, nõuab krooniliseks muutunud hääldamisvigade parandamine aega ja vaeva.

Sageli on õpilase puudulik hääldamine tingitud sellest, et ta ei erista kuulmise järgi eesti- ja venekeelseid häälikuid. Kuulates vene keele sõnu peab õpilane suuteline olema kuulmise järgi ära tundma nende erinevust eesti keele sõnadest (näiteks *класс* ja *класс*, *колхоз* ja *колхоз*, *телевизор* ja *телевизор*), ka peab õpilane oskama eristada vene keeles erinevaid häälikuid häälikupaarides (näiteks **ф—в**, **с—з**, **ш—ж**). Ainult siis, kui õpilane kuuleb üksikute häälikute erinevusi, on loodud eeldus ka nende häälikute õigeks moodustamiseks.

Seepärast tuleb vene keele hääldamise omandamist alustada vastavate kuulmisharjutustega ning õpilase kuulmise teritamisega.

Algul seisnevad kuulmisharjutused selles, et õpetaja hääldab vaheldumisi kõlalt sarnaseid eesti- ja venekeelseid sõnu. Materjali selleks leidub küllaldaselt. Õpetaja võib näiteks kasutada kahes keeles esinevaid isikute- või kohanimetusi, ka võõrsõnade võrdlemine kahes keeles annab palju head materjali.

Oppigu õpilane kuulmise järgi eristama selliseid nimesid nagu *Olga — Ольга*, *Nikolai — Николай*, *Valentiina — Валентина*, *Moskva — Москва*, *Volga — Волга* jne.

Kahe keele erinevus on ilmne ka sellistes sõnades nagu:

lamp — лампа	vabrik — фабрика
laager — лагерь	telefon — телефон
loosung — лозунг	tehnika — техника
pioneer — пионер	raadio — радио
muusika — музыка	rakett — ракета
brigadir — бригадир	roos — роза

Nende sõnapaaride häälikuline analüüs ja erinevuste kindlaksmääramine toimugu veidi hiljem, iga raskema hääliku omandamise puhul eraldi.

2. Häälikute kujundamine õpetaja juhiste järgi.

Raskemini omandatavateks vene keele häälikuteks on 1) helilised kaashäälikud, 2) sisihäälikud, 3) peenendatud häälikud, 4) ülikõva l ja 5) vene h.

1) Helilised kaashäälikud.

Mõned õpilased ei oska vahet teha vene heliliste ja helitute kaashäälikute vahel. Nad kuulevad ja järelikult hääldavadki ühtemoodi sõnu nagu *том* ja *дом*, *гость* ja *кость*, *коза* ja *коса*, *гора* ja *кора*, *сын* ja *зуб*.

Teatavasti on eesti keele kaashäälikutest helilised ainult so- noorsed: **l, m, n, r** ja häälik **v**. Teised kaashäälikud ei erine omavahel mitte oma helilisuse, vaid tugevuse poolest. Nad on kas «tugevad» või «nõrgad».

Vene keeles on seevastu palju helilisi kaashäälikuid. Nad esinevad paaridena: helitutel kaashäälikutel on oma heliline vaste. Tuleb vaid väljahingatava õhu abil panna häälekurrud võnkuma ja helitu kaashäälik muutub heliliseks (**ф—в, с—з, т—д, п—б, к—г, ш—ж**). Õpilane peabki omandama oskuse hääldada kaashäälikuid kord häälega, kord ilma.

Helilisuse mõistmiseks demonstreerigu õpetaja, et täishäälikuid, näiteks **a-d**, samuti ka helilisi kaashäälikuid, nagu **m-i** või **n-i** võime laulda, kuna sellist häälikut, nagu **f**, me laulda ei saa.

Häälikute paariks, mille najal on kõige kergem omandada oskust hääldada kaashäälikuid heliliselt, on vene **ф** ja **в**.

Häälikud **ф** ja **в** moodustatakse ühtemoodi, vahe seisneb vaid selles, et ühte me hääldame helitult, teist aga heliliselt. Helitu **ф**-i puhul tungib väljahingatav õhk suust tugeva vooluna, ilma et kuulduks heli, häälik on helitu. Kui me hääldame aga **в-d**, siis on juba algul selgesti kuulda heli, häälik on järelikult heliline.

Hääldagu õpetaja vaheldumisi **ф** ja **в**: **фффффффф — вввввввв**, **фффффффф — ввв**. Järgnevalt hääldagu õpilane vaheldumisi helitult **ф**-i ja helilist **в-d**.

Õpilane võib ise ka kontrollida, kas ta hääldab õigesti helilist **в-d**. Selleks sulgegu ta sõrmedega kõrvad ja jälgigu, mis kuuldub tal peas hääldamise ajal. Kui ta hääldab **в-d**, siis peab peas tunda olema mingi kumin (nagu hääliku **м-i** puhul). Kui ta hääldab aga **ф-i**, siis mingit kuminat ei teki. Sama nähe esineb ka **б—п, д—т, з—с** ja teiste vastavate häälikupaaride puhul.

Teine võimalus heliliste ja helitute häälikute erinevuse selgitamiseks on hoida sõrmi lapiti kõrisõlmel ja hääldada siis vaheldumisi nii helilisi kui ka helituid häälikuid (näiteks **а** ja **ф**). Helilise hääliku hääldamisel tunnevad sõrmed otsekohe kõrisõlmes väriinat. See tähendab, et häälekurrud on kaastegevad hääliku moodustamisel ning kõrisõlme veidi pigutades saab häält väristada, kuna helitu kaashääliku puhul häälekurrud hääldamisest osa ei võta.

Üldiselt ei tekita helilise **в** hääldamine õpilastele erilisi raskusi. Kuid vastavate harjutuste läbiviimine on siiski oluline, sest selle hääliku õige hääldamine osutub võtmeks kõikide teiste heliliste häälikute moodustamisel. Kui õpilasel on selge, mida temalt nõutakse, ja ta on õppinud oma häälekurde vajaduse korral võnkuma panema, siis ei teki tal enam raskusi hääldada õigesti mistahes helilist kaashäälikut.

Heliliste sulghäälikute moodustamise abivahendina võib kasutada nende häälikute hääldamist ühes teiste heliliste kaashäälikute või täishäälikutega. Näiteks helilise **д** hääldamine on kergem silbis **нда**. Helilist **б** õpime hääldama kombinatsioonis **мба, мбо, мбу**.

2) Sisihäälikud **с, з, ш, ж**.

Ka nende häälikute omandamist tuleb alustada kuulmisharjutustega.

Nagu teistel juhtudelgi, on soovitatav kuulmisharjutuste aluseks võtta kaks sarnast sõna. Hääldagu õpetaja sõnapaari, nagu *сун* ja *зуб*.

Antud sõnade häälikulisel analüüsil selgub, et neis erineb ainult esimene kaashäälik. Õpetaja hääldagu nüüd vaheldumisi häälikuid **с** ja **з** ning õpilane püüdku määrata, kunas õpetaja hääldab neid heliliselt, kunas helitult.

Kui helilise hääliku äratundmine enam suuremaid raskusi ei tekita, siis toimub ka selle hääliku hääldamine ilma suurema vaevala, on vaja ainult häälekurde tööle rakendada.

Järgnevalt kinnistagu õpilane hääliku **з** hääldamist silpidega:

за — за — за — за

зо — зо — зо — зо

зи — зи — зи — зи

зу — зу — зу — зу

Lõpuks harjutagu õpilane hääldama helilist **з**-d sõnades, nagu: *Зина, Зоя, магазин, резинка, газета, завтра.*

Hääliku **ш** omandamiseks tuleb see kõrvutada **с**-iga. Sobivad näidissõnad oleksid *сад* ja *шар*. Nende sõnade häälikulisel analüüsil jõuaksime kaashäälikute **с** ja **ш** juurde. Mõlemad on helitud häälikud. Nende moodustamisel on aga nii keele kui ka huulte asend erinev.

Et **ш** puhul on huuled ümardatud ja ettepoole surutud (torus), seda näeb õpilane isegi. Kuid keele asendi kohta tuleb anda selektus (keelt tuleb suus veidi tahapoole tõmmata ning vastu suulage tõsta). Algul kuulduv puhas **с**, kuid keele viimisel tahapoole hakkab see väga selgelt muutuma **ш**-ks.

Järgnevalt hääldagu õpilane **ш**-d silpides:

ша — ша — ша — ша

шо — шо — шо — шо

шу — шу — шу — шу

ja viimaks sõnades *кошка, мишка, шапка, шар, шарф, шкаф.*

Hääliku **ж** hääldamisele võib asuda pärast seda, kui õpilane on omandanud ja piisavalt kinnistanud hääliku **ш** hääldamise. **Ж** ja **ш** on paarishäälikud, neid moodustatakse ühtemoodi, ainult selle vahega, et **ж** puhul töötavad kaasa ka häälekurrud ja häälik muutub heliliseks (*шар — жар*).

3) Peenendatud kaashäälikud.

Peenendatud kaashäälikuid esineb ka eesti keeles (vrd. sõnu *kas* ja *kas's*, *palk* ja *pal'k*, *kott* ja *kot't*, *pannal* ja *pan'n*), kuigi mitte niisuguses ulatuses nagu vene keeles.

Vene keeles võib iga kaashäälikut hääldada kas peenendamata või peenendatuna. Järelikult on vene keeles veel üks häälikupaaride sari, milles üks häälik erineb teisest oma «kõvaduse» või «pehmuse» poolest. Näiteks sõnas *мама* on häälik **м** peenendamata, sõnas *мишка* on see aga peenendatud; sõnas *река* on **р** peenendatud, kuid sõnas *рак* on sama häälik peenendamata; sõnas *да* on häälik **д** peenendamata, sõnas *дядя* on sama häälik peenendatud.

Kaashäälikute peenendamine tekitab mõningaid raskusi eestlastest õpilastele, eriti aga peenendatud häälikud **т, д, ш, ч** ning teatavates asendites ka **н** ja **р**.

Peenendatud **т** ja **д** hääldamise omandamiseks on mitu võimalust. Harjutamist tuleb alustada igal juhul helitu peenendatud **т**-ga, kuna see loob häid eeldusi ka helilise peenendatud **д** omandamiseks.

Üheks võtteks peenendatud **т** omandamiseks on hääldada häälik **т** nõnda, nagu järgneks sellele üsna lühike ja vaevalt kuuldav **с**.

Alustagu õpilane peenendatud **т** hääldamist silbiga **ти**: **т**^{сн}, **т**^{сн}, **т**^{сн}. Kui õpilasel õnnestub hääldada see silp üsna lühikese ja vae-

valt kuuldava (või üldse mitte kuuldava) s-iga, siis saab ta kergesti hääldada ka sõnu peenendatud t-ga: картина. квартира ja teisi.

Pärast silbi ти hääldamist harjutagu õpilane samal viisil hääldama ka silpe: те — т^се, т^се, т^се (от^сец); тө — т^со, т^со, т^со; тя — т^са, т^са, т^са (т^сёт^ся Кат^ся).

Peenendatud helilise д оmandamiseks tuleb teha samad harjutused, ainult selle vahega, et helilisele д-le järgnegu lühike ja vaevalt kuuldav heliline з: д^зе, д^зе, д^зе (д^зевочка, д^зень); д^зя, д^зя, д^зя (д^зяд^зя); д^зо, д^зо, д^зо (мы ид^зём, он ид^зёт).

Teine võtte peenendatud т ja д hääldamise omandamiseks seisneb selles, et harjutamisel lähtutakse eestikeelsetest sõnadest, kus esineb peenendatud т, näiteks *kott, rott, pott, lutt, tutt* jne. Ülesandeks on hääldada need tuttavad sõnad väga tugeva ja pika ning järsku lõppeva t-ga: kottt, rottt, lottt jne.

Selle võtte rakendamisel õpivad õpilased hääldama peenendatud т-d sõna lõpul. Kasutades seda oskust, saavad õpilased õigesti hääldada sõnu *играть, гулять, читать*.

Järgnevates harjutustes lisagu õpilased nendele sõnadele hääliku i ja hääldagu *играти, гуляти, писати, читати*. Nii omandavad õpilased oskuse hääldada silpi ти ja võivad seda oskust kasutada ka teiste sõnade hääldamisel (*картина, квартира, тихо*).

4) Häälikud щ ja ч.

Häälik щ tähistab pikka peenendatud ш-d, ч aga kaksikhäälikut, mis koosneb peenendatud т-st ja peenendatud ш-st.

Kogemused näitavad, et peenendatud kaksikhääliku hääldamine õnnestub õpilastel paremini kui mõlema kaashääliku hääldamine omaette. Seepärast peab kaksikhäälikut ч harjutama varakult hääldama (sõnades *чай, мальчик, читаю, читает, чистый, ручка, зайчик, ученик, ученица, девочка, чайник, чей*).

Kui õpilane iseenesest (imitatiivselt) ei tule sellega toime, tuleb talle anda mõningaid juhendeid, mis aitaksid teda kõneorganite õige asendi leidmisel.

Alustagem peenendatud щ hääldamisega. Esiteks tuleb korraldada mõningaid kuulmisharjutusi, et õpetada õpilast kuulmise järgi eristama häälikuid ш ja щ. Sobivad sõnad selleks harjutuseks oleksid *шар* ja *щука* või *щётка*. Jälgigu õpilane, missuguses asendis on õpetaja huuled, kui ta hääldab silpe *ша-ща, шу-щу, ши-щи*. Ш hääldamisel on huuled ümardatud ja ettepoole surutud, щ hääldamisel moodustavad huuled aga ovaali.

Soovitav on huuli vaheldumisi ümardada ja ette suruda, siis jälle tagasi tõmmata ja moodustada nendega pilu. Huuled võivad seejuures omandada veel vahepealseid asendeid. Uhes huulte asendi muutumisega muutub ka hääliku ш kõla. Harjutagu õpilane

ш hääldamist huulte erineva asendiga ning varsti leiab ta nendele selle asendi, mis on vajalik peenendatud **ш** hääldamiseks. Kui õpilane tõstab veel keelt veidi suulae poole, siis ongi temal peenendatud **ш** hääldamine käes.

Järgnevalt tuleb õpilasel püüda ühendada peenendatud **т** ja peenendatud **ш** hääldamist ja selle kombinatsiooni hääldamine kinnistada vastavate harjutustega. Nii omandab õpilane kaksik-**ш**hääliku, mille vasteks kirjas on täht **ч**.

Eesti õpilastel lähevad sageli segi häälikud **ч** ja **ц**. Nende diferentseerimiseks korraldagu õpetaja kuulmisharjutusi, õpilased samal ajal aga jälgigu õpetaja huulte asendit nii ühe kui ka teise hääliku hääldamise puhul. Kui **ч** hääldamisel moodustavad huuled ovaali, siis **ц** puhul tekib huulte vahel kitsas pilu. Reguleerides vastavalt huulte asendit omandabki õpilane mainitud kahe hääliku õige hääldamise.

5) Mõnede peenendatud kaashäälikute hääldamise erijuhud.

Eesti lastele teeb mõnevõrra raskusi vene peenendatud **н** hääldamine. Selle hääliku omandamiseks tuleb seda hääldada nii, nagu järgneks selle lühike **и**: *не* (нѣ), *нет* (нѣт), *снег* (снѣг).

И-d neis sõnades tuleb hääldada võimalikult lühidalt, see ei peagi kuuldav olema ning on vajalik ainult selleks, et avaldada peenendavat mõju eelnevale kaashäälikule.

Ka peenendatud **п**-i hääldavad eesti õpilased sageli valesti, eriti silbis **пѣ** (näiteks sõnades *берѣт*, *берѣм*, *берѣза*). Neis sõnades peab **п** olema peenendatud. Õpilased püüavad raskustest üle saada sellega, et hääldavad **п** järel **ј**: *он берјот, мы берјом, берјоза*. See aga viib vene hääldamise moonutamisele. Mingit **ј**-i ei tule neis sõnades hääldada. Peenendatud **п** hääldamiseks tuleb kasutada teisi võtteid.

Р-i peenendamine pole eesti keeles võõras. Ka eesti keeles hääldame **р**-i kahel viisil, peenendamata ja peenendatult (vrd. **р**-i sõnades *раам* ja *риим*, *раамат* ja *риик*). Kui silpides **ра** ja **ри** hääldada **р**-i pikalt, siis tunneme kuulmise järgi otsekohe, et on tegemist kahesuguse **р**-iga. Kuid eesti keeles on **р**-i peenendamine tagasihoidlikum kui vene peeles. Vene **р**-i õigeaks peenendamiseks on vaja, et õpilased hääldaksid **р**-i intensiivsemalt. Hääldagu õpilased **р**-i kord peenendatult, kord peenendamata: pppppppppppppppppp — p'p'p'p'p'p'p'. Selle harjutusega on õpilastele varsti selge, kuidas tuleb hääldada vene **р**-i peenendatult.

Harjutagu õpilane hääldama ka silpe, mille lõpus on **р**, hääldagu ta neid silpe vaheldumisi peenendamata ja peenendatud **р**-iga: *мар* — *марь*, *мор* — *морь* (море), *бер* — *берь*.

Kui õpilased on jõudnud silbi **берь** õige hääldamiseni, siis liitku nad sellele silbile veel teisigi, näiteks **берь+от, берь+ом, берь+оза**. Algul hääldagu õpilased neid silpe lahus ja aeglaselt, hiljem järjest kiiremini, kuni silbid sulavad kokku üheks sõnaks.

6) Ülikõva ehk velaarne l.

Velaarne ehk ülikõva l on eesti lastele üks raskemini omandatavatest häälikutest. Selle hääldamisel on keel niivõrd võõras asendis, et ta ei taha kuidagi sellega harjuda.

Seepärast tulebki ülikõva l-i omandamiseks läbi teha terve rida eelharjutusi, mille eesmärgiks on kergendada keelele vajaliku õige asendi leidmist ja sellega ka nõutava hääliku produtseerimist. Kõik eelharjutused tuleb sooritada kannatlikult ja ruttamata. Ekslik on arvamus, et mõni õpilane ei olegi võimeline hääldama õigesti seda ülikõva l-i. Velaarse l-i puudulik hääldamine võib tekkida ainult siis, kui harjutustega kiirustatakse, minnakse üle järgmisele harjutustüübile enne, kui eelmine on hästi omandatud, kui ei nõuta õpilaselt iga eelharjutuse laitmatut ja puhast läbiviimist. Vähenõudlikkus harjutuste suhtes ohustab kogu töö tulemusi, sest alguses tekkinud ebaõiged seosed takistavad õigete seoste kujundamist edaspidi.

Velaarse l-i omandamise harjutuste süsteem koosneb seitsmest astmest.

Esimene harjutus vene ülikõva л-i omandamiseks seisneb õpetaja kolme käskluse täitmisel. Need käsklused on järgmised: a) näidaku õpilane oma keeleotsa, et see väljast selgesti nähtav oleks, b) surugu õpilane nüüd hammastega keeleots kõvasti kokku, et see ei saaks liikuda ja püüdku hääldada niisuguse keele asendi juures täishäälikut **о**. Häälik, mis nüüd kuuldavale tuleb, polegi **о**, vaid on vene ülikõva **л**.

Seda harjutust tuleb korrata seni, kuni keel selle asendiga harjub.

Teine harjutus on sama mis esimenegi, ainult selle vahega, et nüüd tõmbab õpilane keele hammaste taha. Keeleots peab jääma hammasterea vahele.

Kolmas harjutus seisneb selles, et hääldatakse mõni täishäälik ning lisatakse sellele ülikõva л. Järelikult tuleb hääldada kinnisi silpe, mille lõpus on ülikõva л: **ол, ол, ол; ал, ал, ал; ил, ил; ул, ул, ул**.

Neljandas harjutuses korratakse eelmist, kuid lisatakse silbi ette veel mõni kaashäälik: **пол, мел, пал, нал**.

Võib hääldada ka lühikesi sõnu, kus ülikõva л esineb sõna või silbi lõpus: **пенал, полка, палка, вилка, стол, стул**.

Viies harjutus seisneb lahtiste silpide hääldamises, mis algavad velaarsete л-iga: **ла, ла, ла; ло, ло, ло; лу, лу, лу**.

Kuuendas harjutuses hääldatakse lühikesi sõnu, mis algavad ülikõva л-iga: лампа, лом, лак, лодка, ложка, лопата, ловит, лозунг.

Viimases, seitsmendas harjutuses tuleb hääldada ülikõva л-i sõnus, kus ta esineb mõne kaashääliku kõrval: класс, плохо, слабо, слушает, слышит.

7) Vene x.

Vene x hääldamise omandamiseks tuleb lähtuda sellistest eesti keelsetest sõnadest, kus h-le järgneb häälik k, näiteks: kähku, lõhkuma, sahk, õhk, muhk, lohk, tuhk, rõhk jt. Harjutus seisneb selles, et h-d tuleb neis sõnades hääldada väga intensiivselt ja pikalt: lõhkkuma, sahhk, õhkk jne.

Seejärel harjutagu õpilane sama pikalt ja intensiivselt hääldama h-d sõna või silbi lõpus: ahh, uhh, ohh, krahh, vaht, vahtima. Sellest harjutusest on siis kerge üle minna x hääldamisele vene keelsetes sõnades: ax, ox, ux, хорошо, халат, хочу, колхоз.

VII. LUGEMISOSKUSE ARENDAMINE.

Elementaarse lugemistehnika omandavad õpilased juba eelmisel õppeaastal. IV klassis tuleb lugemistehnikat välja arendada niikaugele, et õpilane oleks võimeline lugema kergemaid tekste ladusalt ja ilmekalt.

Lugemise sujuvuse saavutamiseks peab õpilane üle saama halvast harjumusest lugeda tekstis üksikuid sõnu, seostamata neid sisuliselt. Üksikute sõnade lugemine raskendab teksti mõistmist ning osutub mehhaaniliseks tegevuseks, millel pole suuremat väärtust. Ilmekalt lugeda aga on täiesti võimatu, kui lugeja ei tungi loetava sisusse.

Selleks et arendada oskust lugemise ajal vahetult mõista loetavat, on soovitatav, et õpilased esialgu loeksid tuttava sisuga palu. See võimaldab neil keskendada oma tähelepanu lugemistehnikale.

Lugemise sujuvuse arendamisele mõjub pidurdavalt õpilase nõrk lugemistehnika. Kui õpilane veerib, siis on raske temalt nõuda sujuvust lugemisel. Seepärast on väga tähtis, et õpilane saaks veerimise staadiumist võimalikult kiiremini üle.

Abinõuks, mis soodustab lugemistehnika omandamist, on muidugi lugemispraktika. Lugemist tuleb harrastada võimalikult sagedamini. Kui tunnis selleks aega ei jätku, peab õpilane seda hoolikamalt kodus lugema. Seejuures pole tähtis pala pikkus, vaid et õpilane õpiks lugema ülesantud pala ladusalt ja sujuvalt.

Nõrga lugemistehnikaga õpilastele peab lähenema individuaalselt. Kõigepealt tuleb neile koduseks lugemiseks antavas tekstis eraldada mõni lühem osa (kas või 3—4 rida) ning teha

õpilastele ülesandeks see lühem osa kodus eriti hästi lugema õpida. Individuaalsel küsitlemisel tuleb siis seda hinnata.

Lugemisoskuse arendamiseks on tähtis, et õpilane harjutaks kodus süstemaatiliselt ja püüaks ülesantud pala iga kord lugeda puhtalt ja ladusalt. Harjutagu õpilane kodus lugema nii valjusti kui ka vaikselt.

Õpetaja nõudlikkus etendab väga suurt osa lugemisoskuse arendamisel. Õpetaja peab pidevalt jälgima ja hindama õpilaste edusamme lugemises.

1. Sujuv lugemine.

Sujuva lugemise eelduseks on oskus oma silmadega veidi ette jõuda loetavast tekstist. Teksti ettenägemine võimaldab lugejal siduda ühtekuuluvaid sõnu tervikuks ja lugeda teksti mõtteliste osade ehk kõnetaktide kaupa.

Vene keeles moodustavad eessõna ja sellele järgnev nimi-sõna või asesõna alati sisuliselt lahutamatu terviku. Järelikult tuleb lugeda kokku: *в комнате, на столе, после обеда, у меня.*

Samuti moodustavad lahutamatu terviku omastav asesõna ja sellele järgnev nimisõna: *моя сестра, наша школа.*

Tavaliselt ei lahutata isikulist asesõna sellele järgnevast tegusõnast, järelikult tuleb kokku lugeda ka sellised sõnaühendid, nagu: *я работаю, мы обедаем, они читают.*

Kui me sõnu selliselt ühendame, siis tekivad üksikute sõnaühendite vahel väikesed pausid. Ühtekuuluvate sõnade seostamine ühelt poolt, väikeste pauside lülitamine lugemisprotsessi teiselt poolt ongi lugemise sujuvuse, s. o. õige kõnerütmi saavutamise tähtsamaks vahendiks.

Üldisele lugemiskultuuri tõstmisele aitab kaasa ka see viis, kuidas kõneldakse tunnis. Kui õpetaja ja õpilased peavad oma kõnes mainitud reeglitest kinni, siis muutub õpilasele juba harjumuseks teatavaid sõnaliike ühte liita.

Klassis, lugemise harjutamisel või õpilaste instrueerimisel võib neile soovitada ühendada (pliiatsiga) väikeste kaarekestega tekstis need sõnad, mis tuleb kokku lugeda. Näiteks palas nr. 36 võiks seda teha järgmiselt:

После ужина.

После ужина вся семья дома. Папа читает газету. Дедушка слушает радио.

Энн кладёт сумку книги, тетради, пенал и дневник. Потом она смотрит на часы и говорит: «Ещё рано идти спать. Папа, ты хочешь играть в шашки?»

Папа тоже смотрит на часы. Он говорит: «Хорошо, давай играть.»

Вот Энн и папа сидят и играют в лашашки. Энн любит играть в лашашки, и он хорошо играет.

2. Kooris lugemine.

Lugemine kooris on hea harjutus kõnetaktide lugemiseks ja pause tegemiseks üksikute mõtteliste osade vahel. Oluline on seejuures, et õpetaja juhataks koori ja annaks käega märku (lüües käega ülalt alla), millal tuleb paus lõpetada ja jätkata teksti lugemist.

Kooris lugemiseks sobivad eriti luuletused või salmikesed, mis õpilased on pähe õppinud. Siis võivad õpilased jälgida õpetaja taktikeppi ning täita täpselt «koorijuhi» nõudeid.

Selleks et vältida luuletuste leierdamist, võib õpetaja mõningaid pause pikendada või lühendada oma suva järgi.

Kui mõni luuletus on korduvalt kooris loetud õigete pausidega ja õiges intonatsioonis, siis on õpilasel hiljem kerge ka individuaalselt seda sujuvalt ja ilmekalt lugeda.

3. Valiklugemine.

Heaks võtteks vaikse lugemisoskuse arendamisel on lugemise seostamine mitmesuguste ülesannetega. Selleks võib olla näiteks valiklugemine, kus ei loeta mitte tervet teksti, vaid ainult mõnda osa või teatavaid lauseid. Nõutavate lausete leidmiseks peab õpilane silmadega üle vaatama suuremaid tekstilõike. Neid loeb ta vaikselt, omaette. Sellega osutub valiklugemine ühtlasi ka vaikse lugemise heaks harjutuseks.

VIII. MUUTEVORMIDE OMANDAMINE.

Algkoolis omandavad õpilased muutevorme peamiselt uute sõnadena. Lapsed hakkavad neid kasutama oma kõnes nagu teisi sõnu, ilma et neil oleks vaja teada vastavate muutevormide nimetust või nende kuuluvust teatavatesse grammatilistesse kategooriatesse.

Aja jooksul kasvab selliselt omandatud muutevormide arv ning analoogia põhjal hakatakse kasutama uusi sõnu tuttavates muutevormides. See võimaldab võtta neid muutevorme lähemale vaatlusele. Tuleb võrrelda sarnaseid vorme omavahel, otsida neis ühiseid jooni ja üldistada tulemusi. Viimaks tuleb võrrelda sarnasse kategooriasse kuuluvaid vorme teistega ja viia need kindlasse süsteemi.

IV klassis ei tule taotleda grammatiliste reeglite päheõppimist, neid polegi õpikus antud. Nende asemel leiab õpilane raamatus tabeleid tüüplausetega. Need laused tuleb õpilasel meeles

pidada ja nende kui mudelite järgi orienteeruda samalaadsete lausete moodustamisel. Eesmärgiks on, et õpilased tunneksid omandatud muutevormide moodustamise reeglipärasust ja oskaksid oma teadmisi sel alal ka praktiliselt kasutada.

1. Pöördeliste vormide omandamine.

Üksikute grammatiliste vormide käsitlemisel tuleb silmas pidada järgmist.

Tegusõnade pööramine toimugu loomulikult lühilausetes. Mõned õpilased armastavad ühendada ainsuse 3. pöördes kaks ainsõna ja ütelda: *он, она читает* või: *он, она идёт домой*. Sellist lühendamist ei tuleks lubada, sest need laused pole loomulikud, neid ei esine kunagi kõnes. Õpilase keel olgu korrektne ka siis, kui on tegemist grammatilise harjutusega: *он читает* või *она читает* on lühikesed laused ja sellistena nad peavad esinema ka tegusõna pööramisel.

IV klassis tuleb tegusõna käsitlemist alustada tegusõna 2. pöördega. Omandagu õpilased tüüplausena küsimuse «Что ты делаешь?» ja lisagu sellele veel küsimusi võimaliku tegevuse kohta: «Ты читаешь?», «Ты играешь или работаешь?», millele õpilased vastavad: «Да, я читаю. Да, я работаю.», «Нет, я не играю, я работаю.»

Niljem korraldagu õpetaja nende vormide kinnistamiseks treeningu. Õpetaja ütelgu mõne lause 1. pöördes, õpilased moodustagu sama lause küsimusena 2. pöördes ning küsimusele tuleb jällegi vastata 1. pöördes:

Õpetaja ütleb:	Õpilane moodustab küsimuse:	Teine õpilane:
Я гуляю в саду.	Арно, ты гуляешь в саду?	Да, я тоже гуляю в саду.
Я собираю грибы.	Эйнар, ты собираешь грибы?	Да, я тоже собираю грибы.
Я работаю в саду.	Уно, ты работаешь в саду?	Да, я тоже работаю в саду.
	jne.	

Pärast treeningut võib õpilane asuda vastavate ülesannete lahendamisele. Omandatud muutevorm kinnistatakse edaspidi igal sobival võimalusel (küsimuste esitamisega, küsimustele vastamisega, jutustamisel, ülesannete lahendamisel jms.).

Tegusõna minevikuvormide käsitlemisel on soovitatav kasutada ka aplikatsioone. Olgu õpetajal selleks käepärast hulk isikuid tähistavaid pildikesi.

Pärast vastavaid harjutusi aplikatsioonidega on kerge selgi-

tada, et vene keeles kasutatakse minevikus toimunud tegevuse väljendamiseks kaht vormi, üht a-lõpuga, teist ilma a-ta sõna lõpus, ja et vastava vormi tarvitamine oleneb tegija soost.

Kinnitagu õpetaja tahvlile ühe poisi ja ühe tüdruku pildi. Õpetaja seletagu: poisi kohta tuleb ütelda «Мальчик вчера читал, он вчера читал.» Aga tüdruku kohta tuleb ütelda «Девочка вчера читала, она вчера читала.»

Järgnevalt kinnitagu õpetaja tahvlile ka teisi pilte: õpilased (poiss ja tüdruk), pioneerid (poiss ja tüdruk), isa, ema, vanaisa, vanaema, onu, tädi. Siis osutagu õpetaja vaheldumisi kord ühele, kord teisele pildile ning õpilased moodustagu iga pildi kohta mõne lühilause, näiteks: «Папа вчера работал в саду.», «Тётя работала вчера в огороде.», «Дедушка читал газету.», «Дядя слушал радио.», «Бабушка мыла посуду.»

Viimaks viidagu läbi treening, kus õpilased ütlevad enda kohta, mida nad eelmisel päeval tegid. Näiteks:

Урве: «Вчера я играла в мяч.» Антс: «Вчера я играл в шашки.»

Лия: «Я вчера читала.» Тыну: «Я вчера читал.» jne.

Tegusõna infinitiivi omandavad õpilased IV klassis ainult teatavais sõnaühendeis. Minevikuvorm on õpilastele tuttav ja see on neile konkreetse sisuga, kuid infinitiiv on abstraktne ja esineb suhteliselt harva. Seepärast tuleb infinitiivi moodustamisel lähendada minevikuvormidest, asendades neis mineviku tunnuse -л lõpuga -ть (я чита/л — чита/ть). Nii saavad õpilased moodustada infinitiivi ühendeis: *Я хочу читать, я могу писать, я люблю играть в шашки.*

Eesti tegusõnadel puudub aspekt ja see asjaolu osutub suureks takistuseks vene tegusõna vormide õigeks mõistmiseks ja tarvitamiseks. Kuna aspekti mõistmisele kulub suhteliselt palju aega, on soovitatav varakult sellega tegelema hakata.

Esimene tutvus aspektiga toimugu leksikaalselt omandatava sõnapaariga, milles selgesti ilmneb aspekti kategooria: *я сказал* ja *я говорил*. *Я сказал* väljendab (nagu eestikeelne «ma ütlesin») ühekordset tegevust, kuna *я говорил* (nagu eestikeelne «ma rääkisin») — korduvat tegevust. See korduvuse tunnus on väga oluline vene tegusõna aspekti esialgseks mõistmiseks. Hiljem seostatakse ühekordset tegevust ka sellisega, mis on lõpule viidud, kuna korduv tegevus võib omandada ka kestva tegevuse ilme.

Teisi tegusõnavorme (käskivat kõneviisi, -ся-lõpuliste tegusõnade põhivorme jm.) omandatakse IV klassis leksikaalselt.

2. Käändeliste vormide omandamine.

Käändeliste vormide lähemat vaatlemist, nende vormide analüüsimist ning üksikute vormide moodustamist on soovitatav alustada nimisõna mitmusest nimetavas käändes.

III klassis omandasid õpilased teatava arvu nimisõnu mitmuses. Nüüd tuleb neid korrata ja piltide või aplikatsioonide najal meelde tuletada. Nimetagu õpilased pildikeste järgi neile tuttavaid nimisõnu mitmuses: *ученики, пионеры, ученицы, сумки, книги, ручки* jne.

Seejärel selgitatakse, kuidas tuleb moodustada mitmus neist sõnadest, mis olid omandatud senini ainult ainsuses.

Ülevaatlikkuse saamiseks tuleks koostada tabel. See tehakse tahvlile (õpilased — oma vihikutesse).

Tabelil olgu kolm lahtrit: esimesse kirjutatakse nimisõnad ainsuses, teise ja kolmandasse aga samad sõnad mitmuses, olenevalt nende lõpust mitmuses (**ы**-lõpulised sõnad kirjutatakse teise, **и**-lõpuga aga kolmandasse lahtrisse).

Tabel omandab siis sellise kuju nagu õpikus lk. 29.

Единственное число	Множественное число.	
	Окончание -ы	Окончание -и
пионер	пионеры	
мальчик		мальчики
класс	классы	
ученица	ученицы	
школа	школы	
девочка		девочки
картина	картины	
картинка		картинки
книга		книги
флаг		флаги

Õpetaja küsimuste najal mõistavad õpilased, miks mitmuses olevad sõnad on tabelis kahte lahtrisse kirjutatud. Järgnevas arutelus selgitatakse, et nimisõna mitmuse tunnus on **-ы**, kuid **к** või **г** järel alati **-и**.

Täiendades tabelit uute sõnadega, põhjendagu õpilased, miks nad kirjutavad sõnu kord ühte, kord teise lahtrisse. Näiteks nimetab õpetaja sõna *колхоз*. Õpilased kirjutavad selle sõna vasakusse lahtrisse ja ütlevad: «Mitmus sõnast *колхоз* on *колхозы*, sest viimane kaashäälik ei ole siin ei **к** ega **г**.» Sõnal *колхозник* aga on viimane kaashäälik **к**, seepärast on selle mitmus *колхозники* ja sõna tuleb kirjutada paremasse lahtrisse.

Edaspidi tuleb nimisõnade mitmuse moodustamist kinnistada vastavate harjutustega ja kasutada mitmuse vorme kõnes, nii küsimustes kui ka vastustes.

3. Omadussõna või asesõna ühildumine nimisõnaga.

Omadussõna või asesõna ühildumist nimisõnaga omandagu õpilased nimisõna lõppvokaali või selle puudumist aluseks võttes. Ühildumist ära õppida nimisõna lõppude, s. o. väliste tunnuste

järgi, on lihtsam ja praktilisem. Raskem on seda teha nimisõna soo järgi, kuna kõnelemisel ei ole õpilasel aega määrata nimisõna sugu.

Kuigi õpilased olid juba eelmises klassis tundma õppinud asesõna *мой, твой* ja *наш* ühildumist nimisõnaga, tuleb IV klassis need teadmised värskendada ja süstematiseerida.

Lähtematerjaliks olgu asesõna *наш, наша* + nimisõna. Siin seisneb reeglipärasus selles, et vorm *наша* (lõpus on **a**) ühildub samalõpulise nimisõnaga: *наша школа*, kuna *наш* (ilma täishäälikuta lõpus) ühildub samuti nimisõnaga ilma täishäälikuta lõpus: *наш класс*.

Sellest on kerge üle minna uute ühildumisjuhtude juurde. Õpilased tunnevad sõnu, mis lõpevad **e**- või **o**-ga (*поле, дерево*). Nende sõnade puhul tarvitatakse asesõna *наше* (lõpuga **-e**): *наше поле, наше платье, наше объявление, наше дерево, наше окно*. Analoogiliselt tuleb seletada ka, et mitmus sõnast *наш* on *наши* olenemata nimisõna lõpust (kas **-и** või **-ы**): *наши сумки, наши шапки, наши билеты, наши конфеты*.

Edasi tehakse ühildumisharjutusi asesõnadega *мой, моя, моё, мои* ja *твой, твоя, твоё, твои*. Kuigi nende asesõnade ühildumist on juba eelmises klassis käsitletud, tuleb seda korrata ka IV klassis, sest lähtudes sõnade *мой, моя, моё, мои* ühildumisest on õpilasel kergem mõista ka omadussõnade ühildumise reeglipärasust nimisõnaga:

мой	}	стол	моя	}	шапка
твой			твоя		
большой			большая		
новый			новая		
маленький			синяя		
моё	}	яблоко	мои	}	лыжи
твоё			твои		
большое			большие		
			новые		
jne.			jne.		

Mis puutub sõnadesse, mille lõpus on peenendatud kaashäälik (näiteks *лагерь, площадь*), siis nende ühildumiseks ei saa anda ühtegi reeglit. Seepärast tuleb *лагерь-* ja *площадь-*tüüpi sõnade ühildumine lihtsalt pähe õppida.

Kõige otstarbekohasem on valida igale niisugusele sõnale mingi teda iseloomustav omadus ning lasta ära õppida nimisõna koos vastava omadussõnaga. Need sõnaühendid oleksid siis nendeks mudeliteks-orientiirideks, mille järgi õpilane saab moodustada ka teisi ühendeid. Näiteks sõnaühend *чёрный портфель* võib saada mudeliks, mille järgi õpilastel on kerge moodustada ühendeid: *новый портфель, красивый портфель, дорогой портфель, хороший портфель* jne.

4. Genitiiv (родительный падеж).

Vene keeles on kõige sagedamini esinevaks käändeks genitiiv (родительный падеж).

Järelikult tuleb kõnekeele arendamisel erilist rõhku panna genitiivvormide omandamisele ja nende kasutamise automatiseerimisele.

Genitiivvormidega on õpilased tutvunud juba II klassis. Kuid seal esinesid need ainult üksikutes sõnades koos eessõnaga «у» (у брата, у мамы, у бабушки, у куклы, у мишки) ja mõnedes piimedes sama eessõnaga (у Марта, у Тамары, у Доры, у Шуры, у Саймы).

Kõiki neid vorme omandasid õpilased II klassis leksikaalselt.

III klassis toimus nende vormide kinnistamine, kuid seal ei pandud rõhku niivõrd käändevormide moodustamisele, kuivõrd nende tarvitamisele eessõnaga «у» (у Райво, у Бориса, у Калью, у Эне, у Марины).

IV klassi programmis on ette nähtud genitiivvormide tarvitamine järgmistel juhtudel:

- 1) genitiiv eessõnaga «у» (у кого?);
- 2) genitiiv eessõnaga «у» (где?);
- 3) genitiiv eessõnaga «от» (от кого?);
- 4) genitiiv eessõnaga «из» (откуда?);
- 5) genitiiv ühenduses arvsõnaga два (две), три, четыре;
- 6) genitiiv eituse puhul (нет чего?).

Asudes genitiivi omandamisele selle programmi järgi, peavad õpilased meelde tuletama neid sõnu, mis vastavad küsimusele «у кого?», ja mida nad omandasid juba eelmistes klassides. Need sõnad kirjutatakse tahvlile (ja vihikutesse) tabelina:

у Марта	у Веры	
у Рейна	у Тамары	
у брата	у мамы	у мишки
	у куклы	у бабушки

Järgneb tabeli lähem vaatlemine. Esialgu jäetakse kõrvale tabelis vasakpoolne tulp ja vaadeldakse ainult keskmist ja parempoolset. Kuna nimisõna mitmuse moodustamine on õpilastele tuttav, siis leiavad nad otsekohe, miks sõnas «у мамы» on lõpus **-ы**, aga «у бабушки» **-и**.

Reegli kinnistamiseks moodustatakse uute sõnadega vastuseid küsimusele «у кого?» ja täiendatakse tabelit:

у сестры	у девочки
у ученицы	у пионерки
у учительницы	у доярки
у колхозницы	у кошки
	у собаки

Järgnevalt võetakse vaatluse alla ka esimene tulp (у Марта,

у брата). Konstateerides, et nendel sõnadel puudub ainsuse nimetavas lõpp täishääliku näol, leiavad õpilased, et sel juhul lisatakse sõnadele küsimuse puhul «у кого?» lõpp -а.

Nüüd nimetatakse uusi sõnu ja moodustatakse nendest vastus küsimusele «у кого?»:

у мальчика
у ученика
у пионера
у тракториста

Kuid pärisnimedele puhul tuleb näidete varal selgitada, et muutelõpud on ainult neil poiste nimedel, mille lõpus ei ole täishäälikut, nagu Рейн, Энн, Калев, Эрик, tütarlaste nimedest aga ainult neil, mille lõpus on täishäälik -а (näiteks Анна, Тамара, Сайма, Линда). Kõik teised nimed jäävad muutmatusks, kui me kasutame neid vastustes küsimusele «у кого?».

Järelikult:

	у кого?		у кого?
Рейн	у Рейна	Тамара	у Тамары
Эрик	у Эрика	Инна	у Инны
		Марика	у Марики

aga:

Калью	у Калью	Вирве	у Вирве
Уно	у Уно	Айли	у Айли
Арво	у Арво	Мерике	у Мерике

Seoses genitiivi sagedase kasutamisega kõnes muutub selle vormide tarvitamine järjest kindlamaks ja automatiseerub pika-peale. See asjaolu kergendab genitiivi kasutamist ka teistel juhtudel (vastustes küsimustele где? от кого? откуда?). Siin langeb ära vajadus seletada uuesti genitiivvormide moodustamist, seda tuleb vaid meelde tuletada. See on vajalik eriti nende harjutuste puhul, kus on tegemist genitiivvormidega, kuid näidistes esinevad ainult mõned neist (pala nr. 35, 56, 69 jm.).

Genitiivvormide kasutamist uues tähenduses või uue ees-sõnaga omandagu õpilased algul leksikaalselt:

у стола (где?) (laua juures);
у окна (где?) (akna juures);
у доски (где?) (tahvli juures).

Edaspidi kasutavad õpilased genitiivi küsimusele где? analoogia põhjal.

Leksikaalselt omandatakse samuti:

из класса (откуда?) (klassist);
из школы (откуда?) (koolist);
из сумки (откуда?) (koolikotist);
из пенала (откуда?) (pinalist).

jne.

Analoogiliselt toimub ka teiste käändeliste vormide omandamine.

5. Kontroll muutevormide omandamise üle.

Õppeaasta lõpuks peab õpilane omandama kõik programmis ettenähtud muutevormid ja oskama neid kasutada kõnes.

Kas ja kuivõrd on sellega toime tulnud, näitab kõige paremini küsitlus. Õpilane peab olema suuteline vastama õigesti ja kiiresti järgmist tüüpi küsimustele:

1. **Кто** там? Там ученик. Там школьники.
Что там? Там машина. Там тракторы и комбайны.
2. **Где** стоит ваза? Ваза стоит на столе.
Где цветы? Цветы в вазе.
3. **Кого** зовёт мама? Мама зовёт меня. Она зовёт брата и сестру.
Что рисует Аво? Он рисует сад, скамейку, дерево.
4. **Куда** ты идёшь? Я иду в магазин. Я иду в школу. Я иду домой.
5. **Где** стоит дежурный? Он стоит у стола, он стоит у доски, он стоит у окна.
6. **Где** ты живёшь? Я живу в городе. Я живу в колхозе. Я живу недалеко от школы.
7. **Откуда** ты идёшь? Я иду из леса. Я иду из библиотеки.
8. **Как** работают пионеры? Они работают дружно.
9. **У кого** красивый мяч? У брата красивый мяч.
У сестры красивый мяч.
У кого красивые листья? У Рейна красивые листья.
У Саймы красивые листья.
У кого новая сумка? У Калью новая сумка.
У Айно новая сумка.
10. **Какой** у Рейна товарищ? **У него** хороший товарищ.
Какая подруга у Асты? **У неё** хорошая подруга.
Какое у тебя перо? **У меня** новое перо.
Какие у вас галстуки? **У нас** красные галстуки.
11. **От кого** Арно получил билет? Он получил билет от меня.
Он получил билет от брата, от сестры.
12. **Сколько** восемь да три? Восемь да три одиннадцать.
13. **Сколько** пионеров в классе? В классе два (три, четыре) пионера.
В классе пять (семь, десять) пионеров.
Сколько учениц в классе? В классе две (три, четыре) ученицы.
В классе пять (восемь, двадцать) учениц.
14. **Который** час? Сейчас час, два (три, четыре) часа.
Сейчас пять (десять, двенадцать) часов.
15. **Какой** день недели сегодня? Сегодня понедельник.
Какой день недели был вчера? Вчера была среда.
16. **Когда** ты учишь уроки? Я учу уроки после обеда.

17. Это **чей** карандаш? Это мой карандаш.
 Это **чья** ручка? Это моя ручка.
 Это **чьё** перо? Это моё перо.
 Это **чьи** книги? Это мои книги.
18. С **кем** идёт Рейн в школу? Он идёт в школу с братом и с сестрой.
 С **чем** идёт Тойво в лес? Он идёт в лес с ножом и с корзиной.
19. Как **твое** имя? Моё имя Март.
 Как **тебя** зовут? Меня зовут Уно.
 Как **твоя** фамилия? Моя фамилия Лепик.
20. У **тебя** есть билет? Да, у меня есть билет.
 Нет, у меня нет билета.
 У **тебя** есть сумка? Да, у меня есть сумка.
 Нет, у меня нет сумки.
 У **тебя** есть яблоко? Да, у меня есть яблоко.
 Нет, у меня нет яблока.
21. **Кто** был вчера на катке? Я был вчера на катке.
 Я тоже была на катке.
 Вирве была вчера на катке.
 Аво был на катке.
 Мы все были вчера на катке.

IX. ÜLESANNETE TÄITMISEST.

Õpikus on igale palale lisatud ülesanded. Leksikaalsetes ülesannetes nõutakse kas tekstis leiduvate lünkade täitmist, segipaisatud sõnade õiget järjestamist lauseiks või poolikutele lausetele õigete jätkude leidmist. Kõiki neid ülesandeid saab õpilane täita ainult sõnavara hästi tundes. Ka vastuste andmine küsimustele, eriti aga mitme vastuse leidmine ühele ja samale küsimusele, arendab sõnavara õiget kasutamist.

Vastavate keeleliste nähtuste paremaks kinnistamiseks on õpikus korduvalt esitatud samatüübilisi ülesandeid. Seepärast langeb ära vajadus ühtesid ja samu ülesandeid täita mitu korda: klassis, kodus ja jälle klassis. Kui mõni ülesanne on kord juba klassis õigesti lahendatud, siis ei tule seda anda uuesti koduseks tööks. Ja vastupidi: kodust ülesannet tehku õpilane iseseisvalt. Iseseisval ülesannete lahendamisel on suurem väärtus kui sama harjutuse korduval tegemisel. Ülesande iseseisval lahendamisel on eelduseks muidugi, et õpilane täpselt teab, kuidas seda ülesannet täita.

Seepärast tuleks klassis teha peamiselt raskemaid või uut tüüpi harjutusi, kuna kergemad võib jätta koduseks tööks.

Arvestades kirjalikkude harjutuste kasulikkust tuleks kodusse tööks ette näha iga kord 1—2 ülesannet kirjalikuks täitmiseks.

Kontrolli kodus kirjalikult lahendatud ülesannete kohta võib teostada mitmel viisil.

Põgus kontroll seisneb selles, et õpetaja, käies tunni ajal klassis pingiridade vahel, veendub, et kõik õpilased on ülesanded teinud ja näeb ka, kuivõrd hoolikalt on tööd tehtud. Sel puhul ei saa õpetaja muidugi kontrollida lahenduste õigsust.

Ülesannete sisulist külge võib ka mitut moodi kontrollida. Üks võimalus seisneb selles, et õpilased vahetavad omavahel vihikud ning iga õpilane kontrollib oma kaaslaste tööd, tõmmates leitud veale joone alla. Õpetaja juhhib sel puhul õpilaste tähelepanu «kriitilistele» sõnadele, laseb need tahvlile kirjutada. Pärast kontrolli teeb iga õpilane oma vihikus vigadeparanduse.

Teiseks võib õpetaja kontrollida kodus tehtud tööd individuaalse küsitlemise ajal. Õpilane võtab vastama minnes oma koduste tööde vihiku kaasa ja paneb selle lahtiselt õpetaja lauale. Õpetaja kontrollib küsitlemise käigus ka õpilase kodust tööd.

Kõige põhjalikuma kontrolli teostab õpetaja siis, kui ta laseb koduste tööde vihikud kokku korjata ning vaatab need hiljem läbi.

Soovitav on igas tunnis võtta kaasa 3—5 vihikut ja need pärast läbivaatamist tagastada õpilastele veel samal päeval, et nad saaksid kasutada oma vihikuid järgmiseks korraks ülesantud harjutuste tegemiseks. Kuid aeg-ajalt tuleb õpetajal lasta kokku korjata kogu klassi vihikud, et saada korraga ülevaadet kõikide õpilaste kodus tehtud töödest.

X. SÕNAVIHIKUD.

Metoodikas kuulub sõnavihikute küsimus vaieldavamate hulka. Senini kasutati tavaliselt niisuguseid sõnavihikuid, kuhu õpilased kandsid sisse uusi sõnu ilma erilise süsteemita, lihtsalt nende esinemise kronoloogilises järjekorras. Sõnavihikute pidamise põhjenduseks loeti asjaolu, et õpilane tutvub sel korral uue sõnaga mitte ainult kuulmise ja nägemise teel, vaid ka kirjutamisliigutuste kaudu. Arvati (õigustatult), et mida rohkem meeli võtab osa nähtuse tajumisest, seda kindlamini jääb see ka meelde.

Selle menetluse puuduseks peetakse aga süsteemitust, mille tõttu sõnad satuvad vihikusse ilma mingi sisulise valikuta ja seoseta. Süsteemi pärast soovitati sõnu kirja panna teatava valikuga. Soovitati nn. «temaatilisi» sõnavihikuid, milles iga uus sõna kirjutati sisult selle sõnaga ühtekuuluvate sõnade hulka. Nii võis sõnu kirjutada selliste teemade järgi, nagu «kodus», «klassis», «maal», «linnas», «kaupluses», «pioneerilaagris» jne. Kui

aga sõnu taheti liigitada formaalsete tunnuste järgi, siis kirjutati kõik nimisõnad omaette, samuti ka omadussõnad, asesõnad, tegusõnad jne.

Kuid kõikidel nendel süsteemidel on üks suur puudus: sissekanded tehti üksikute sõnade kaupa, lahtikistuna kontekstist, milles sõna õieti omandabki oma funktsiooni. Sageli on aga tähtsam kõnes tihedamini esinev muutevorm kirjutatud sõna algvorm. Muutevormi seostamine teiste sõnadega võimaldaks paremini omandada sõna ühes selle funktsiooniga.

Seepärast on viimasel ajal hakatud hülgama selliseid sõnavihikuid, kuhu kanti sisse üksikud sõnad. Selle asemel soovitakse vihikuid, kuhu peale sõna algvormi kirjutatakse ka lühikesed laused, milles uus sõna esineb mingis muutevormis. Sellega jääks õpilasele meelde nii sõna algvorm kui ka sama sõna mingis muutevormis.

Sellist uute sõnade kahekordset registreerimist võib ühendada ka temaatilisuse nõudega, olgu teemad valitud kas sõnade tähenduse või formaalsete tunnuste järgi.

Võib-olla on IV klassis kõige kohasem jääda sõnade sissekandmise juurde nende esinemise kronoloogilises järjekorras, lisades sõna algvormile ka lühikesed laused, milles uus sõna esineb mingis funktsioonis.

Selleks tuleks lehed vihikus jagada kahte ossa: vasakule jäetagu kitsam riba, sinna kirjutagu õpilased sõnu nende algvormis (käändsõnad ainsuse nimetavas käändes, pöördõnad ainsuse 3. pöördes). Lehekülje paremale poolele kirjutatakse siis mõni lühike lause uue sõnaga.

Näiteks § 27 puhul kirjutatakse vihikusse:

сильный	Сегодня сильный ветер.
земля	На земле лежат листья.
парк	В городе большой парк.
киоск	В парке киоск.
он продаёт	В киоске продают фрукты.

Või § 53 puhul:

рад, рада	Рейн был очень рад. Аста была рада.
бумага	Дай мне, пожалуйста, бумагу!
написать	Аво хочет написать письмо.
он написал	Он написал письмо.
он умеет	Мерике не умеет читать.
ничего	Это ничего не значит!

Nagu näha, tuleb mõnikord ühele sõnale kirjutada mitu lauset, kui sõna muutevormid seda nõuavad.

Sellise sõnavihiku pidamine on ikkagi küllalt aeganõudev. Vaevalt leidub igas tunnis aega täielikkude sissekannete tegemiseks.

Iseasi, kui neid sissekandeid lasta teha kodus. Siis täidavad õpilased klassis oma sõnavihikus ainult vasakpoolse osa leheküljest, kuna parempoolne osa täidetakse kodus.

Alguses instrueerigu õpetaja õpilasi sõnavihiku pidamises. Instruktaaz toimugu klassis, tunni ajal. Seda tuleb teha kahel, kolmel korral. Hiljem hakkavad õpilased sõnavihikut pidama iseisvalt.

Leida õpikus sobiv lühike lause uue sõnaga (või koostada see iseisvalt) on heaks harjutuseks nii uue sõna kinnistamiseks kui ka selle tähenduse seostamiseks teiste sobivate sõnadega.

Muidugi tuleb õpetajal sissekandeid sõnavihikus süstemaatiliselt kontrollida. Õpilaste hoolsuse stimuleerimiseks tuleb sissekanded perioodiliselt ka hinnata.

Kui aga tahetakse lasta sissekanded teha klassis, õpetaja silma all, siis võib leppida ka sellega, et sõnavihikusse kirjutatakse ainult sõnaühendid uue sõnaga ja üksnes vajaduse korral lühikesed laused. Sel puhul omandaksid sissekanded järgmise kuju:

§ 27.

сильный	сильный ветер
земля	на земле листья
парк	большой парк
киоск	в парке киоск
он продаёт	там продают фрукты

XI. KORDAMINE.

Keele õppimisel on kordamine erakordselt tähtis, sest ainult teadmiste pidev kasutamine viib keele valdamisele.

Kordamist teostatakse vene keele tundides kas jooksvalt või selleks eriti ettenähtud ajal.

Jooksvalt korraldatakse varemomandatud keeleline materjal igas tunnis. See toimub iseenesest, sest uut materjali õpilane ei omanda ju isoleeritult vanast, vaid ainult seoses varemõpituga. Võimalusi kordamiseks pakub mõnevõrra ka õpik, kuid suuremalt jaolt toimub keelelise materjali kordamine uue aine aktiivsel läbitöötamisel.

Spetsiaalset kordamist teostame selleks, et omandatud keelelist materjali automatiseerida.

Sobivamaks vahendiks selleks osutub jällegi suur seinapilt. Soovitatav on kasutada senini õpilastele tundmatut, kuid tuttavat teemat käsitlevat pilti. Näiteks leidub mitmes pildisarjas pilt perekonnast (söögilauas või jõudeaega veetmas). Kunagi varem oli see teema juba käsitletud. Uus pilt võimaldab õpilastel rakendada oma teadmisi neile võõra pildi kirjeldamiseks. Niisugust

pilti on soovitatav kasutada IV klassis pärast seda, kui on käsitletud vastav teema (pärast § 36—38).

Samuti leidub mitmes sarjas pilte, mis käsitlevad töid aias või juurviljaaias, põllutööd maal, tänavaliiklust linnas, kauplust, laste talvelõbusid jne. Kõik sellised pildid pakuvad tänuväärt materjali spetsiaalseks kordamiseks.

Kui koolis pildisarju ei leidu, siis tuleks skitseerida tahvlile midagi sobivat või kasutada aplikatsioone. Kui teist võimalust ei ole, tuleb kasutada kas või vanu, õpilastele varemast ajast tuttavaid pilte.

Aine käsitlemine kordamise ajal võiks kulgeda järgmiselt. Algu toimugu frontaalne vestlus pildi kohta. Et kordamise puhul on eesmärgiks automatiseerida õpilaste reageerimist, siis esitagu küsimusi õpetaja ning viigu vestlus läbi elavas tempos nii, et igale küsimusele järgneks kohe õige vastus. Õige tempo mõõdupuuks võiks olla umbes 25 küsimust ja nendele saadud vastused 3 minuti jooksul.

Muidugi ei tohi vestlust kunstlikult forsseerida. See tekitab ainult närvilist õhkkonda, õpilased hakkavad rutates tegema vigu, nende parandamine võtab aga omajagu aega ning kogu kordamine kaotab oma sujuvuse. Pidagu õpetaja meeles, et vestluse õige tempo saavutamine on ikkagi eelneva töö ja treeningu tulemus ning õiget kiirust õpilaste reageeringuis saavutatakse iseenesest, kui nende teadmised ja oskused seda võimaldavad.

Pärast õpetaja poolt juhitud vestlust võivad õpilased juba ise esitada küsimusi ja küsitleda üksteist. Õigesti vastanud õpilane saab õiguse esitada järgmise küsimuse. Selle harjutusega kinnistatakse küsimuste esitamise oskus.

Lõpuks tuleb pildi järgi ka jutustada. See võib toimuda nii frontaalselt (s. t. iga õpilane ütleb ainult ühe lause), kui ka individuaalselt.

Kui frontaalne jutustamine toimus kohapealt, siis individuaalse jutustuse puhul tuleb vastajal õpilasel tulla klassi ette pildi juurde ning kepiga osutada sellele, millest ta jutustab.

Individuaalset jutustust tuleb ka hinnata. Selleks pole vaja, et üks õpilane räägiks kõigest, mida ta pildil näeb. Piisab, kui ta jutustab ühe minuti vältel. Selle aja jooksul jõuab õpilane ütelda umbes 10 lauset ja sellest on küllalt tema jutustamisoskuse hindamiseks.

Teine õpilane jätkab jutustamist ja saab samuti hinde. Soovitatav on lasta jutustada veel paaril õpilasel. Tüütuks see ei muutu, sest kogemused näitavad, et õpilased ei jutusta šablooniliselt, vaid igaüks teeb seda oma plaani järgi.

Spetsiaalsele kordamisele võib tunnis kuni 10 minutit kulutada. Kui kogu töö ei mahu selle aja raamidesse, siis võib kordamist poolitada: ühes tunnis piirduda vestlusega, teises tunnis aga tegelda jutustamisega.

Kordamiseks sobivad ka varemõpitud tekstid.

Enne kordamist teatagu õpetaja klassile eelseisvast üritusest ning tehku ülesandeks selleks ette valmistuda.

Pala kordamist võib teostada analoogiliselt sellele, nagu see oli pildi puhul: algul toimugu vestlus, hiljem jutustus. Jutustada võivad õpilased kas vabalt või kindla plaani järgi. Viimasel juhul tuleb plaan kirjutada tahvlile.

Vaba jutustuse puhul on soovitatav, et õpilased ei piirduks õpikus leiduva pala reprodutseerimisega, vaid rakendaksid ka oma fantaasiat ning lisaksid mõningaid detaile, mida õpikus ei leidu.

Grammatilise teema kordamisel koondub töö treeninguks, mis on mõnevõrra keerulisem tavalistest grammatilistest harjutustest. Oletame, et kordamisele kuulub teema mingist tegevusest. Harjutuseks valitagu mingi sari lauseid, mille eeskujul õpilased saavad koostada analoogilisi lauseid.

Я иду в магазин. Я стою у магазина. Я захожу в магазин. В магазине я покупаю фрукты. Потом я выхожу из магазина. Я иду домой.

Või: Я иду в школу. Я стою у школы. Я захожу в школу. В школе я учусь. Потом я выхожу из школы. Я быстро иду домой.

Oleks hea, kui õpilane koostaks need laused vastavate pildikeste järgi.

Treeningut on soovitatav alustada küsimuste-vastustega:

Куда ты идёшь? Я иду в парк.

Где ты стоишь? Я стою у парка.

Куда тыходишь? Я захожу в парк.

Что ты делаешь в парке? В парке я играю.

Откуда тыходишь? Я выхожу из парка.

Куда ты потом идёшь? Потом я иду домой.

Ka selline küsimuste sari võib õpilast viia segadusse, kui tal pole automatiseerunud vastused üksikutele küsimuste mudelitele. Järelikult tuleb enne üldist kordamist teostada rida piiratud ulatusega treeningharjutusi, mille eesmärgiks on automatiseerida vastuste andmist teatud tüüpi küsimustele. Näiteks võib alguses treenida vastamist ainult kolmele küsimusele:

Куда ты идёшь? Я иду в библиотеку.

Что ты делаешь в библиотеке? В библиотеке я читаю.

Откуда тыходишь? Я выхожу из библиотеки.

Suurendades treeningharjutustes vähehaaval küsimuste arvu, saavutame seda, et õpilane reageerib õigesti mistahes küsimusele, kui vastuse mudel on tal omandatud.

Muutevormide kasutamise automatiseerimise kergendamiseks võiks kasutada ka tahvlile kirjutatud poolikuid lauseid. Olgu tahvlile kirjutatud näiteks järgnevad poolikud laused:

Я иду (в) — .
Я стою (у) — .
Я вхожу (в) — .
Я ... (в) — .
Я выхожу (из) — .
Я иду

Õpilastel tuleb lugeda lauseid, täites lüngad sobivate sõnadega õiges vormis.

XII. ÕPILASTE KÜSITLEMINE. TEADMISTE JA OSKUSTE HINDAMINE.

Õpilasi küsitleda ja nende teadmisi ja oskusi hinnata võib mitmel viisil.

Tavaliselt kutsutakse õpilane õpetajalaua juurde ja lastakse tal lugeda, esitatakse küsimusi, millele ta peab vastama, küsitakse uusi sõnu, lastakse jutustada ja ka kirjutada tahvlile mõne lause.

Selline kompleksne küsitlemine meenutab eksamit, kus õpilasele esitatakse küsimusi mitmelt alalt ning tulemusena saab ta kokkuvõtliku hinde.

Kompleksne küsitlemisviis näib olevat õigustatud, sest hinne peegeldab õpilase teadmiste ja oskuste taset mitmelt alalt.

Kahjuks on kompleksel küsitlemisel ka mitmed puudused. Esiteks vastab üks õpilane võrdlemisi kaua ning õpetaja ei jõua ühes tunnis küsitleda rohkem kui 2—3 õpilast.

Teiseks puuduseks on see, et küsitlemise ajal jääb klass suhteliselt passiivseks, on rohkem pealtvaataja osas. Ja kolmandaks: kokkuvõtlik hindamine ei näita õpilase üksikuid oskusi. Need võivad aga olla erineva tasemega. Näiteks võib õpilane alati hästi teada uusi sõnu, vastata õigesti küsimustele, kuid lugemisoskus võib tal olla nigelavõitu. Õpilane peaks erilist rõhku panema lugemisele, peaks kodus rohkem lugema. Kuid rahuldav või isegi hea üldhinne ei ajenda teda selleks.

Kompleksse küsitlemise ja hindamise puudustest on vaba nn. diferentseeritud küsitlemine. See seisneb selles, et õpilast küsitakse ühes tunnis ainult ühelt keeleõpetuse alalt: lastakse ainult vastata esitatud küsimustele, kontrollitakse üksnes uute sõnade tundmist või lastakse teda kas jutustada või lugeda jne. Iga kord saab õpilane oma vastuse eest hinde.

Diferentseeritud küsitlemisel on mitu eelist võrreldes kompleksiga. Esiteks kestab õpilase vastamine suhteliselt lühikest aega. Tavaliselt saab õpetaja ühe minutiga küllaldaselt materjali õpilase teadmiste hindamiseks. Õpetaja võib 10 minutiga vabalt küsida 7—8 õpilast. Teiseks kaotab diferentseeritud küsitlemine klassi passiivsuse, sest iga õpilane peab alati valmis olema vastamiseks hindele.

Lõpuks võimaldab diferentseeritud küsitlemine läheneda õpilasele individuaalselt. Õpetaja märkmikus peaks iga õpilase nime taga mitu lahtrit olema, iga keeleõpetuse ala jaoks oma lahter. Kui nüüd panna hinded iga kord õigesse lahtrisse, siis on õpetajal varsti ülevaade selle kohta, missuguses osas on õpilane tugevam, milles nõrgem, mida ta alati hästi õpib ja missuguses osas jätavad õpilase teadmised ja oskused soovida. Individuaalne lähenemine seisneb selles, et õpetaja pöörab erilist tähelepanu nendele kohtadele oma märkmikus, kus esineb mõni rahuldav, rääkimata puudulikust. Rahuldav on juba tõsiseks signaaliks, et õpilase teadmistes on tekkinud lünk ning selle süvenemise vältimiseks tuleb õpilast veidi aidata. Esialgu aidatakse õpilast sellega, et teda küsitakse sagedamini just sellelt alalt, kus tekkis ohtlik signaal.

Õpetaja märkmikku tekib selline tabel.

Õpilase nimi	Küsimustele vastamine	Uute sõnade tundmine	Jutustamine	Lugemine	Kiri
Aavik, A.	5	5	5	5	4
Kuusk, R.	4	4 5	4	3 3 4	4
Lill, K.	5	5	4	3 4 4	4
Männik, O.	5	5	5	4	3 4
Soo, M.	5	4	5	5	3 3 5

jne.

Diferentseeritud küsitluse ja teadmiste hindamise puhul teab õpilane ise ka, missuguses osas ta kipub teistest õpilastest maha jääma ja püüab tunde ette valmistada nõnda, et ohtlik signaal õpetaja märkmikus kaoks. Enamikul juhtudel, eriti kui puudujääkidele saab õigel ajal jaole, annavad õpilase pingutused oodatud tulemuse.

Diferentseeritud küsitlust ei tarvitse õpetaja kasutada alati täies ulatuses; ta võib seda teha ka osaliselt. Näiteks kompleksse küsitlemise kõrval võib õpetaja eraldi hinnata lugemisoskust. Soovib õpetaja erilist rõhku panna jutustamisoskusele, tuleb seda eraldi hinnata jne. Õpetaja võib diferentseeritud küsitlemist kasutada ka ajutiselt, näiteks veerandi esimesel poolel, kuna veerandi lõpul ta võib õpilasi küsitleda ka komplekselt.

XIII. KODUNE LEKTUUR.

IV klassi vene keele programm näeb ette ka õpilase iseseisvat lugemist (alates II poolaastast).

Iseseisva lektüüri peamiseks eesmärgiks on harjutada õpilast lugedes kohe mõistma ka loetu sisu. Loomulikult peaks vastav

materjal olema jõukohane, selles ei tohi tundmatuid sõnu palju esineda.

Õpiku lisas ongi kõik palad adapteeritud, neis esineb vähetundmatuid sõnu ja nende tähendus on ka samas antud. Seepärast andku õpetaja õpilastele iseseisvaks lugemiseks esmajoones lisas antud palu.

Kuigi iseseisev lugemine on mõeldud koduse lektüürina, jääb õpetaja ülesandeks selle korraldamine ja juhendamine. Esiteks peab õpetaja hooleks jääma lektüüriks sobiva materjali valik. Teiseks ei tule leppida ainuüksi selle materjali lugemisega, vaid loetu tuleb läbi töötada, ja see toimub juba klassis, õpetaja juhtimisel.

Iseseisva lugemise esimest katset on soovitatav teostada klassis. Sel juhul ei jutusta õpetaja pala ja seda ei loeta klassis valjusti ette, vaid õpilased loevad teksti vaikselt, omaette. Alles pärast seda, kui õpilased on pala 2—3 korda läbi lugenud, asutakse pala arutama ja vesteldakse selle sisu kohta.

Pikemate palade puhul tuleb õpilastele teha ülesandeks jagada pala osadesse ning otsida igale osale sobiv pealkiri. Nende pealkirjade järgi on hiljem klassis kerge arendada vestlust või jutustada pala ümber.

Näiteks annab jutustus «Нина и маленький мальчик» end kergesti jagada viide ossa:

1. Где была Нина после обеда?
2. Куда она пошла утром?
3. Почему маленький мальчик был тоже в парке?
4. Куда пошла Нина с мальчиком?
5. Что увидела Нина, когда она вернулась туда, где были её вещи?

Osade pealkirjad on siin antud küsimustena, kuna see ajendab õpilasi andma pikemaid seletusi iga osa kohta.

Sama pala võib lugeda osades ja kasutada ka instseneeringuteks.

Viimaks võib vaikselt loetud pala siduda ka mõningate keeleliste ülesannetega. Näiteks leidku õpilased kiiresti (võistluse korras) need laused, kus esineb sõna «поздно» või «стыдно» (3 lauset), sõna «сразу» või mõni teine sõna.

Ülesandeks võib olla ka sõna «гулять» (või mõne teise sõna) leidmine palas ja selle muutevormi nimetamine.

Neid ülesandeid saab teha ka kirjalikult. Sel korral kirjutagu õpilased nõutavad laused välja ning tõmmaku joon alla vastavale sõnale või muutevormile.

XIV. KIRJAOSKUSE ARENDAMINE.

Kirjaoskuse arendamine kuulub algkooli vene keele kursuses raskemate ülesannete hulka. See on ka mõistetav, sest kirjutamisel on üheaegselt tegemist mitme raskusega: õpilane peab tundma sõnade tähendust, muutevorme, ta peab teadma nende hääldamist ning lisaks kõigele veel õigekirja. Nende raskuste kuhjumise tõttu arenebki paljudel õpilastel kirjutamisoskus üsna visalt.

Arvestades suurt teadmiste hulka, mida õpilane peab üheaegselt rakendama, tuleb kirjaoskust arendada väga ettevaatlikult, silmas pidades eriti jõukohasuse printsiipi. Püüdku õpetaja korraldada kirjalikke harjutusi ja kirjalikke töid selliselt, et õpilasel oleks neis tegemist võimalikult ühe raskusega. See tähendab, et uut ortograafilist reeglit omandagu õpilane ainult tuttava ja suulises töös hästi automatiseerunud materjali najal. See tähendab ka, et muutevormide kirjalikul kinnistamisel kasutagu ta ainult varem hästi omandatud sõnavara ja ainult selliseid sõnu, mille õigekiri ei tekita õpilasele raskusi.

Et kirjutamine on üldiselt küllalt aeganõudev toiming, siis on otstarbekohane jätta koduseks tööks sellised kirjalikud ülesanded, mida õpilane saab lahendada iseseisvalt. Klassis tehtagu seevastu ainult niisuguseid harjutusi, mis nõuavad õpetaja juhtivat kätt või seletusi mõne uue õigekirjanähtuse puhul.

Kirjaoskuse arendamist tuleb IV klassis alustada mõningate lühikeste tekstide (või lausete) ärakirjutamisega. See on vajalik selleks, et õpilased tuletaksid meelde kõiki vene kirjatahti ja nende kirjutamise tehnikat.

Niipea kui selgub, et tähtede kirjutamine ei tekita õpilastel mingeid raskusi, tuleb ärakirjutamine lõpetada.

Edaspidi võib ärakirjutamist kasutada üsna vähesel määral, ja sedagi ainult koos mõningate ülesannetega, näiteks poolikutele lausetele leida õige jätk (ülesanne nr. 44 jt.), mõnedes lausetes paigutada sõnad õigesse kohta (üles. nr. 47) või lause lõpetamiseks valida õige sõna (üles. nr. 77).

Kirjalikult tuleb lasta lahendada osa õpikus leiduvaid ülesandeid. Raamatus pole märgitud, missugused ülesanded tuleb teha suuliselt ja missugused kirjalikult. Kui ülesanne on ortograafilise sisuga, siis tuleb selline ülesanne lahendada muidugi kirjalikult (näit. nr. 17, 24, 35, 38, 68 jt.). Ülejäänud ülesannete kohta otsustagu õpetaja ise, missuguseid ta laseb teha suuliselt ja missuguseid kirjalikult. On soovitatav, et õpilasel oleks koduseks tööks teha iga kord 1—2 kirjalikku ülesannet.

Selleks et klassis tehtavad kirjalikud ülesanded oleksid efektiivsed kirjaoskuse arendamise mõttes, tuleb hoiduda juhuslikest harjutustest ja eelistada temaatilisi ülesandeid mõne ortograafilise reegli omandamiseks või muutevormi kinnistamiseks.

Alles siis, kui sõnade õigekiri on piisavalt automatiseerunud,

võib asuda ka süžeeliste teemade käsitlemisele (kirjalikud vastused küsimustele, ümberjutustused, kirjad, lühikesed kirjandid). See ei tarvitse aga tähendada, et süžeelisi ülesandeid ei või anda varakult. Neid võib ja peabki andma, kuid tuleb iga kord arvestada antud teema käsitlemiseks vajalikku kirjaoskust.

Õigekirja omandamisel saab õpilane informatsiooni sõna kohta mitmest allikast: ta näeb sõna trükitud või kirjutatud kujul ja kuuleb selle hääldamist; kõnelemisel tunneb ta oma kõneorganite liigutusi ja sõna kirjutamisel sõrmeliigutusi. Seda seika peab õpetaja silmas pidama ning õigekirja arendamisel rakendama õpilasel võimalikult kõiki arvesse tulevaid meeli. Konkreetselt tähendab see, et kõik, mis klassis kirjutatakse tahvlile, peavad õpilased mitte ainult kirjutama oma vihikutesse, vaid ka kuulma ja ise lugema (kui mitte teisiti, siis vähemalt kooris).

1. Õigekirja nõudeid IV klassis.

IV klassis peaksid õpilased omandama oskuse kirjutada õigesti venekeelseid sõnu, mille kirjaipilt vastab hääldamisele, nagu sõnades *школа, парта, кошка, бабушка, я читаю, мы играем, три, там* jne.

Edasi peaksid õpilased omandama oskuse rakendada kirjas mõningaid ortograafilisi reegleid. Tähtsamad neist oleksid järgmised:

1. Lühikese **й** (й) kirjutamine kaksiktäishäälikuis.

(*чай, мой, большой*; kuid *мои, стоит*).

2. Silpide **ши** ja **жи** kirjutamine **и**-ga, kuigi hääldatakse **шы, жы**: *машина, широкий, лыжи, я живу*...

3. Peenendusmärgi kasutamine (**ь**):

a) reeglipäraselt tegusõna oleviku ainsuse 2. pöördes: *ты делаешь, ты работаешь, ты играешь*...

b) sõnades, kus peenendusmärk täidab eelneva kaashääliku peenendamise funktsiooni:

sõna lõpus: *пять, опять, играть, десять, тетрадь*...

sõna keskel: *письмо, мальчик, маленький*...

c) tähtede **ё, ю, я, е** ees: *семья, листья, я шью, она шьёт*.

4. Hääliku **а** märkimine kirjas tähega **о**: *окно, один, она, собака, колхоз, вода, отвечаю*...

Punktides 1—3 märgitud reegleid peavad õpilased oskama rakendada kõikides neile tuttavates sõnades. Hääliku **а** märkimist kirjas tähega **о** esineb aga vene keeles niivõrd palju, et õpilane kõiki neid sõnu ei suuda meeles pidada. Seepärast tuleks nende seas teha valik ja harjutuses rõhutada esmajoones nende sõnade õigekirja, mis on võetud ortograafilisse sõnastikku.

2. Ortograafilisest sõnastikust.

Ortograafilise sõnastiku koostamine võib mõnel määral kergendada vene õigekirja kinnistamist. Kuigi õpilane omandab sõnade õigekirja sageli endale märkamatuult, intuitiivsel teel, on sõnastiku koostamisel see tähtsus, et kandes kriitilisi sõnu selleks määratud vihikusse, tegeleb õpilane korduvalt nende sõnadega. See aitab kaasa nende paremaks meelespidamiseks.

Kui kirjutamise ajal tekib õpilasel kahtlus mõne sõna kirja pildi kohta, võib ta vaadata enda koostatud sõnastikku ning kontrollida oma teadmisi.

Ortograafilise sõnastiku jaoks võivad õpilased kasutada oma sõnavihikuid. Eraldagu nad seal mõned leheküljed üksikutele sõnaliikidele, mille õigekirja tahetakse eriti meelde jätta. Olgu üks lehekülg määratud näiteks sõnadele, kus kirjutatakse peenendusmärk sõna lõpus, teine lehekülg sõnadele, kus peenendusmärk esineb sõna keskel, kolmas lehekülg olgu reserveeritud sõnadele, kus sõna algul kirjutatakse **a** asemel **o**, veel üks lehekülg nendele sõnadele, kus see **o** kirjutatakse sõna keskel jne.

Viimase kahe kategooria kohta teatagu õpetaja, missugused sõnad tuleb sõnastikku võtta. Valigu õpetaja (õpilaste kaasabil) sinna need sõnad, mis kõnes eriti sageli esinevad, ning piiraku valikut sõnadega, kus 1) **o** kirjutatakse sõna algul ja 2) **o** on rõhueelses silbis. Järelikult tuleks kirjutada ühele leheküljele selliseid sõnu nagu: *окно, один, одна, она, опять, ответ, я отвечаю, я открываю, он отсутствует*; teisele leheküljele: *колхоз, колхозник, комбайн, корова, доярка, корзина, собака, коньки, хороший, большой*.

3. Kirjalikke harjutusi õigekirja omandamiseks.

Õigekirja omandamiseks sobivad mitmesugused kirjalikud harjutused. Õpikus leidub teatav arv harjutuste tüüpe: antud küsimustele vastamine kirjalikult, küsimuste koostamine antud lausetele, lausete ümberkirjutamine ja neis esinevate lünkade täitmine, mõningate tabelite koostamine jne.

Eriliselt tuleks aga peatuda hoiatavate etteütluste juures.

Hoiatavate etteütluste kasulikkus seisneb selles, et nende puhul tajub õpilane sõnu mitme meelega: ta kuuleb dikteeritavaid lauseid, ta kirjutab, näeb ja loeb neid. Lisaks sellele võtab õpilane osa arutelust, mis toimub kriitiliste sõnade puhul, ja õpib sellega põhjendama ühe või teise sõna õigekirja.

Alguses on soovitatav korraldada selliseid etteütlusi, kus korduvalt esineb sõnu ühele ja samale reeglile. Hiljem tuleb teostada muidugi ka segatüüpi etteütlusi.

Et tavalises tunnis ei jätku aega etteütluste jaoks, siis tuleks need korraldada eri ajal: vana aine kordamisele ja kirjalikele harjutustele reserveeritud tundides. Kui aga hoiatav etteütlus läbi viia tavalises tunnis, siis võib see toimuda ainult tunni mõne teise osa ärajätmise arvel.

4. Mõned etteütluste näidised.

1 (с, ш, ч, ц).

Мы снова в школе. Все классы светлые и чистые. Ученики и ученицы идут в класс.

На уроке мы читаем и пишем.

2 (ь).

В саду сейчас учительница и школьники. Что делают ученики и ученицы в саду? Они там работают.

Вот скамейка. На скамейке сидит маленький мальчик. Он смотрит, как работают школьники.

3 (и/й).

Рейн и Сильви сейчас в поле. Они смотрят, как комбайн убирает урожай.

Майе, Кира, Сайма и Зина в лесу. Они там собирают грибы и ягоды.

4 (ши, жи).

Арво жил летом у дяди в деревне.

Дядя живет и работает в колхозе. Он шофер. Он работает на машине.

Арво часто сидел у дяди в кабине. Он видел, как колхозный комбайн убирал кукурузу.

5 (a/o).

У меня хороший товарищ. Зовут его Энн.

Зимой мы вместе ходим на лыжах. Мы часто ходим на каток. Каток недалеко от школы. На катке мы катаемся на коньках.

6 (a/o).

Сегодня в классе была контрольная работа. Ученики писали диктант.

Работа была трудная. Но ученики писали внимательно. Они правильно написали слова: подарок, огонёк, конфеты, отлично, вопрос, хорошо, ответил, опять, восьмое, марта.

5. Kirjalikke harjutusi muutevormide kinnistamiseks.

Muutevorme omandatakse ja kinnistatakse peamiselt suulises töös. Lisaks suuliste harjutustele on soovitatav lahendada mõningaid ülesandeid ka kirjalikult.

Kirjalikke harjutusi muutevormide kinnistamiseks tuleb korraldada kooskõlas õpikus leiduva materjaliga. Kui seal mingi muutevorm lähema vaatluse alla võetakse, siis on õige aeg seda vormi kinnistada ka kirjalike harjutuste kaudu. Kirjalike harjutuste eelis seisneb selles, et neid lahendades suhtub õpilane teadlikumalt uue vormi moodustamisse või kasutamisse.

Kirjalikult tehtava harjutuse puhul on soovitatav lasta õpilastel põhjendada kasutatava vormi õigsust.

Oletame, et pärast nimisõna mitmuse moodustamise käitmist tuleb kinnistada see mõne kirjaliku harjutusega. Sobivaks ülesandeks sel puhul oleks ainsuses antud lausete ümberkirjutamine mitmuses:

Пионер в саду.
Ученик в классе.
Ученица в школе.
Мальчик на дворе.
Девочка тоже там.

Пионеры в саду.
Ученики в классе.
Ученицы в школе.
Мальчики на дворе.
Девочки тоже там.

Seletused selle ülesande puhul võiksid kõlada järgmiselt: В слове «пионер» надо писать на конце «ы», потому что это окончание множественного числа.

В слове «ученики» надо писать на конце «и», потому что после «к» и «г» не пишут «ы», а пишут «и».

Seletusi võivad õpilased anda eesti keeles, kuid võimaluse korral (kui seletus ei ole keeleliselt liiga keeruline) tehku nad seda vene keeles.

6. Süžeelised kirjalikud harjutused.

Ortograafiliste harjutuste ja ka teiste ülesannete eesmärgiks on ette valmistada õpilasi oma mõtete iseseisvaks väljendamiseks kirjas.

Seda oskust saab arendada süžeeliste harjutustega. Nende puhul on õpilaste tähelepanu koondunud peamiselt kirja sisule, kuna grammatiline või ortograafiline aspekt jääb tagaplaanile. Eelduseks süžeeliste ülesannete täitmiseks on selleks vajaliku sõnavara, muutevormide ja õigekirja vilumuslik valdamine. Seepärast on oluline, et enne süžeeliste ülesannete juurde asumist oleks tehtud vajalik eeltöö.

Kõige lihtsamaks süžeeliseks ülesandeks on küsimustele vastamine kirjalikult või küsimuste esitamine antud lausetele.

Näidiseid sellisteks harjutusteks leidub õpikus küllaldasel määral. (Vt. näiteks ülesanded nr. 7, 18, 28, 33, 39 jne.)

Raskuselt järgmiseks ülesandeks võib pidada küsimusi, millele tuleb anda mitu vastust. Näiteks ülesandes nr. 36 küsimusele «Где жили мальчики летом?» võivad õpilased vastata mitmeti, kui nad tunnevad sõnu ja oskavad kirjutada «в лагере», «в колхозе», «в деревне», «в городе». Ülesande nr. 40 lahendamiseks peab õpilane kasutama vorme: «в саду, в огороде, в поле, в колхозе».

Raskuselt kolmandaks harjutuseks oleks pildi kirjeldamine kirjalikult. Eeltöoks on siin muidugi oskus jutustada pildist suuliselt. Pärast piisavat suulist ettevalmistust võib asuda esitatud mõtteid ka kirja panema. Algul toimugu see klassis kollektiivse tööna. Õpilased esitavad üksikuid lauseid ning kõige sobivam neist kirjutatakse tahvlile ja vihikutesse. Nii tehakse ka teise ja järgneva lausete puhul, kuni pildi sisu on ammendavalt käsitletud.

Järgmiseks astmeks võiks olla pildi kirjeldamine individuaalselt, koduse tööna, kui vastav pilt enne seda on klassis suuliselt läbi töötatud.

Viimaseks etapiks pildi kirjeldamise alal oleks klassis individuaalselt kirjutatud töö tavalisel teemal, kuid uue pildi alusel.

Kui tegusõna pöördelised vormid on suulises töös omandatud ja kirjalike harjutustega hästi kinnistatud, siis võivad õpilased kirjutada ka endast ja oma tegevusest, näiteks teemadel: «Что я делаю после обеда», «Я иду в школу», «Как я жил в лагере», «Я иду на каток». Ka nende teemade puhul jäägu püsima põue, et alguses kirjutatakse kirjand «vabale teemale» klassis kollektiivselt ja alles pärast nende harjutuste õnnestumist püüdku õpilased käsitleda mõnda teemat ka iseseisvalt.

7. Kirjalikud kontrolltööd ja ainetestid.

Kontrolltööde korraldamisel juhindugu õpetaja õppeprogrammist, mis näeb ette 7 liiki kirjalikke töid ja pidagu silmas, et kontrolltööde õnnestumine oleneb suurel määral ettevalmistusest, millele tulebki panna peamine rõhk.

Eriline koht kontrolltööde seas on tavaliselt kontrolletteütlustel. Neid peetakse väga tähtsaks ja nende tulemusi võetakse sageli mõõdupuuks õpilaste teadmiste ja oskuste hindamisel. See on aga täiesti väär seisukoht.

Kontrolletteütlustel on hoopis teine eesmärk kui hoiatavatel etteütlustel. Sõna mitme meelega tajumise seisukohalt on kontroll-

etteütlustel see oluline puudus, et õpilased ainult kuulevad dikteeritavaid lauseid, kuid sõnu ei näe. Seega langeb kirjutamisel ära üks tähtis tegevus: õpilased ei saa toetuda oma nägemismeelele.

Kontrolletteütluste korraldamisel pidagem meeles, et etteütlus ei saa olla universaalseks mõõdupuuks, mis näitaks täpselt õpilase teadmiste ja oskuste taset. Etteütlustes ilmneb keele valdamise ainult üks ja seegi mitte kõige olulisem aspekt.

Hinnete panekul veerandi (ka aasta) lõpus tuleb seda arvestada, ja kui etteütluste eest saadud hinded ei ole kooskõlas õpilase teist laadi tööde eest saadud hinnetega, siis ei tule etteütluste hinnetele omistada määravat tähtsust.

Lisaks kontrolltöödele (või vaheldumisi nendega) võib õpetaja korraldada veel kirjalikke lühikatsmeid ehk teste.

Ainetestideks nimetatakse õpilaste teadmiste kontrollimise eesmärgil antavaid standardseid lühiülesandeid, mis nõuavad kindlakujulisi lahendusi. Näiteks võib testiks nimetada kontrolltööd, mis koosneb lausetest, milles puudub mõni sõna, teatav silp või täht (lünktest). Sõnaühendite tõlkimist vene keelde uute sõnade tundmise kontrollimiseks võime nimetada sõnavaratestiks jne.

Neid teste ei saa pidada samaväärseks kontrolltöödega, kuid üldise töö raames ei pea ainetestide tähtsust alahindama. Võrreldes tavalise kontrolltööga on testil omad eelised: nende teostamine kui ka parandamine nõuab suhteliselt vähe aega. Sellele vaatamata annavad nad ülevaate õpilaste oskustest ja nende hoolsusest tundide ettevalmistamisel.

Selleks et saada testide põhjal hinnet, mis oleks kõrvutatav kontrolltööde hinnetega, tuleb testide tulemusi hinnata punktidega, ning liita kokku kahe või kolme testi punktid. Siis on kerge üldsummas saada punkte ümber arvestada tavalisteks hinneteks. Kui ühe testi puhul võib õpilane saada näiteks 7 punkti, siis saab ta hinde «väga hea», kui kolme testi punktide arv on 20—21. Hinde «hea» võib ta saada, kui punktide arv on 18—19, rahuldava hindega peab õpilane leppima, kui punktide arv ei tõuse üle 15—17.

Kõige hõlpsamini teostatavad on sõnavaratestid. Selleks antakse tõlkida kirjalikult vene keelde 7—8 sõnaühendit, milles esinevad peamiselt viimasel ajal õpitud sõnad.

Sõnavaratesti puhul jaotatakse klass tavaliselt kahte rühma, ning kumbki rühm saab erineva ülesande. Töö alguses dikteerib õpetaja tõlkimiseks antavad sõnaühendid vaheldumisi kummalegi rühmale. Õpilased kirjutavad eestikeelsed ühendid üksteise alla ning hiljem nende kõrvale venekeelsed vasted.

Sõnavaratesti näidised.

1. (Mitte enne pala nr. 22.)

I

1. Suur turg.
2. Raske kandekott.
3. Palju inimesi.
4. Hea seltsiline.
5. Kolhoosi kombain.
6. Huvitav raamat.
7. Tomatid ja õunad.

II

1. Koolilapsed on aias.
2. Nad korjavad õunu.
3. Hea sõber.
4. Huvitav pilt.
5. Kolhoosi traktor.
6. Raske korv.
7. Kapsas ja kurgid.

2. (Mitte enne pala nr. 87.)

1. Raske etteütlus.
2. Terve linnake.
3. Viie aasta pärast.
4. Poisid läksid koju.
5. Meie isa.
6. Vanaisa rääkis sageli.
7. Eile oli neljapäev.

1. Uus haigla.
2. Minu onu.
3. Kolm seltsilist.
4. Viimane maja.
5. Meie läksime edasi.
6. Vanaema ütles kord.
7. Homme on teisipäev.

XV. EESTI KEELE KASUTAMISEST VENE KEELE TUNDIDES.

Põhimõtteliselt tuleb vene keele tundides kõnelda ainult vene keelt. Nii õpetajal kui ka õpilastel peaks kujunema harjumus kõnelda vene keele tunnis ainult vene keeles kõike seda, mida juba osatakse öelda ja mõista.

Selleks et õpilastel ei tekiks vajadust pöörduda õpetaja poole eesti keeles, tuleb neile kätte õpetada nn. «klassi»- või «koolikeel». See peaks sisaldama kõiki neid väljendeid, mida nii õpetaja kui ka õpilased võiksid kasutada klassis, töö juures.

Kui II ja isegi III klassis tuleb õpetajal mõnikord teha korraldusi ka eesti keeles, siis IV klassis väheneb see vajadus üha enam. Üldiselt tuleb IV klassis jätkata «koolikeele» kasutamise praktikat ning süvendada sellega vastavate vilumuste kujunemist.

Peaks IV klassis õpilasel puudu tulema mõnest sõnast või väljendist, siis tuleb see talle anda otsekohe, töö käigus.

Erandina kasutatagu eesti keelt vene keele tundides järgmistel juhtudel:

1. Kui on tegemist aruteluga mõnel grammatilisel või ortograafilisel teemal. Sel juhul on eesti keele tarvitamine paratamatu, sest õpilasel on venekeelne sõnavara ja ka muutevormide tundmine veel niivõrd piiratud, et see takistab teda osa võtmast venekeelsest arutelust. Kuna aga grammatiliste või ortograafiliste reeglipärasuste selgitamisel on tähtis just vaadeldavate nähtuste

mõistmine ja üldistamine (selle rakendamine toimub muidugi vene keeles), siis tulebki reeglipärasuse selgitamisel kasutada seda keelt, milles õpilased seletusest paremini aru saavad.

2. Meie algkooli vene keele programm näeb ette lihtsate, 3—4 sõnast koosnevate lausete tõlkimist eesti keelest vene keelde. Selle nõude täitmiseks tuleb muidugi kasutada eesti keelt tõlke lähtekelena.

Et vene keele õpetamine on meil suunatud õpilaste mõtlemise arendamisele vene keeles, siis tuleb tõlkeharjutustega olla tagasihoidlik. Neid tuleb kasutada mitte niivõrd kõnearendamiseks, kui-võrd õpilaste teadmiste ja oskuste kontrollimiseks.

3. Uute sõnade tähenduse selgitamiseks on eestikeelsete vastete andmine sageli paratamatu. See on tihti kõige lihtsam ja ka ökonoomsem viis sõnade tähenduse täpseks mõistmiseks.

Uute sõnade kinnistamisel ja nende tundmise kontrollimisel on mõeldav tarvitada ka sõnaühendite tõlkimist eesti keelest vene keelde. Pidagu õpetaja siiski meeles, et sõnade tundmise kontrollimine tõlgete kaudu on vaid üheks võtteks teiste kontrollimisvõimaluste seas, mille abil seos mõtte ja venekeelse sõna vahel kinnistub ja automatiseerub.

II.

XVI. TUNNI STRUKTUUR JA TUNNI ÜSIKUD OSAD.

Kuigi pedagoogilises kirjanduses vaieldakse šablooni vastu tunni ülesehituses, on tunni liigendus siiski vajalik. Igas tunnis peab õpetaja andma õpilastele uusi teadmisi, ta peab need läbi töötama, arendama õpilaste oskusi ja vilumusi. Seega on tunni osadeks uue aine esitamine, selle kinnistamine, kordamine ja süvendamine.

Tunni planeerimisel tuleb õpetajal hoolikalt läbi mõelda, mida ta kavatseb tunnis eriti esile tõsta. Samuti peab ta ette nägema, kui palju aega võib ühele või teisele osale kulutada. Arvestada tuleb seejuures muidugi klassi taset, nii teadmiste kui ka oskuste ja vilumuste osas. Lõpuks tuleb tunni planeerimisel määrata ka igale osale oma koht teiste osade seas.

Tavaliselt alustatakse tundi vana materjali kordamise ja süvendamisega ning õpilaste küsitlemisega. Hiljem siirduakse uue materjali läbitöötamisele, selle kinnistamisele ja vastavate harjutuste tegemisele.

Käesolevas «Metoodilises kirjas» alustagem tunni vaatlemist uue aine esitamisega, siis käsitlegem uue aine kinnistamist, koduse töö ülesandmist ja viimaks aine kordamist ja süvendamist.

1. Uue aine esitamine.

Uut ainet võib esitada mitmeti, olenevalt aine iseloomust: kas on tegemist pildiga, lugemispalaga, luuletusega või grammatiliste ja ortograafiliste nähtuste üldistamisega.

Asudes uue pildi käsitlemisele tuleb esmajoones kindlaks teha, mis on õpilastele pildil juba tuttav, millest nad võivad jutustada, kasutades varemomandatud teadmisi. Seejärel osutab õpetaja uutele esemetele (nähtustele) pildil ja nimetab neid. Õeldes lauset uue sõnaga kirjutab õpetaja ühtlasi ka selle sõna tahvlile. Seega saavad õpilased seostada uut eset (nähtust) sõnaga nii kuulnud kui ka kirjutatud kujul.

Lauset uue sõnaga laseb õpetaja korrata nii üksikutel õpilastel, kui ka kooris. Uue sõna kinnistamiseks esitab õpetaja küsimusi, milles esineb uus sõna, ning õpilased oma vastustes peavad ka seda sõna tarvitama.

Kui uueks aineks on lugemispala, siis on soovitatav, et õpetaja esmajoones jutustaks pala sisu. Sissejuhatuses teatagu õpetaja lühidalt, kellest või millest ta kavatseb jutustada. Kui pala on pikema jutu jätkuks, siis tuletagu klass (õpetaja juhtimisel) meelde eelmise osa tähtsamaid momente.

Jutustamise ajal kasutagu õpetaja näitlikke õppevahendeid nii uute sõnade seletamiseks kui ka jutu illustreerimiseks. Uusi sõnu kirjutagu õpetaja jutustamise käigus tahvlile. Eestikeelseid vasteid võib jätta kirjutamata, nende puudumine ajendab õpilasi paremini seostama uut sõna kontekstiga. Sõnu tuleb tõlkida eesti keelde vaid siis, kui tekib kahtlus, et uue sõna tähendus võib jääda ebamääraseks.

Uusi sõnu põimigu õpetaja oma jutustusse korduvalt, see aitab kaasa nende paremaks omandamiseks.

Grammatiliste või ortograafiliste nähtuste üldistamisel tuleb lähtuda õpilastele tuttavast materjalist. Selleks kasutagu õpetaja tahvlile kirjutatud lühikesi lauseid. Vaadeldava nähtuse võrdlemine sarnase nähtusega aitab eristada tunnuseid ja kergendab õpilasel muutevormide ja õigekirja kasutamist.

Kui tuleb näiteks selgitada, millal on mitmuses 3. pöördes lõpp **-ут** ja millal **-ют**, võib seda teha lähtudes mõnedest lühilausest. Tahvlile tuleb kirjutada:

ТЫ ЧИТ-а/ешь

ОН ЧИТ-а/ет

ОНИ ЧИТ-а/ют

ТЫ ПИШ/ешь

ОН ПИШ/ет

ОНИ ПИШ/ут.

Samuti *рисуют, отвечают, несут*...

Pöördeliste vormide lõppudele tõmmatakse üks joon alla, tüve lõppvokaalile aga kaks. Nüüd leiavad õpilased kergesti, miks

3. pöörde lõpp on mitmuses kord **-ут**, teinekord **-ют**. Või on näiteks farvis selgitada, millal kirjutatakse täht **и** ja millal **й**.

Vöetagu vaatluse alla laused: Тут мои вещи.

Вот мой пенал, а это мой карандаш.

Lugegu õpetaja need laused aeglaselt ja selgesti, rõhutades eriti sõnu *мои* ja *мой*. Küsimusele, kuidas hääldas õpetaja neis sõnus **i**-d, vastatakse, et kord hääldas õpetaja **i**-d lahus eelmisest täishäälikust, teine kord aga liitus see eelmise täishäälikuga ning moodustas sellega kaksiktäishääliku:

м [Ой] мо [и].

2. Uue aine kinnistamine.

Pärast uue aine seletamist tuleb see kinnistada. Pildi ja lugemispala puhul toimub kinnistamine tavaliselt küsimis-kostmis-meetodil. Vestlus olgu frontaalne ning õpetaja esitagu klassile võimalikult palju küsimusi. Pidagem meeles, et sellega kinnistame mitte ainult uusi sõnu ja muutevorme, vaid aitame kaasa varem omandatud keelelise materjali automatiseerimisele.

Sellele uue materjali esialgsele kinnistamisele järgnegu spetsiaalsed harjutused, mille ülesandeks oleks leida uute sõnade ühendusi teiste sobivate sõnadega ning näidata õpilastele nende sõnade kasutamise võimalusi mitmesugustes ühendites.

Sääraseid harjutusi võib teostada mitmel viisil.

1. Kasutades sobivaid aplikatsioone võib õpetaja esitada küsimusi uute nähtuste kohta. Oletame, et uuteks sõnadeks on *помидоры* ja *огурцы*. Sel puhul kasutagu õpetaja aplikatsioone kõikide õpilastele tuttavate aed- ja juurviljadega.

Esialgu nimetagu õpilased, mida nad tahvlil näevad. Nad ütlevad: Это картофель, это капуста, тут яблоко, это огурцы, там помидоры.

Võib küsida ka: Это огурцы? Vastuseks on: Нет, это не огурцы, это помидоры.

Järgnevalt vastaku õpilased esitatavatele küsimustele.

Кüsimused: Где растут огурцы? (Огурцы растут в огороде.)

Где растут грибы? (Грибы растут в лесу.)

Кто покупает огурцы? (Бабушка, мама, тётя... покупает огурцы.)

Где покупает тётя огурцы? (Она покупает огурцы на рынке.

Она покупает огурцы в магазине.)

Куда она кладёт огурцы? (Тётя кладёт огурцы в сумку.)

2. Teine võimalus kinnistada uusi sõnu on lasta õpilastel moodustada lauseid nende sõnadega. Kui uuteks sõnadeks osutuvad sõnad *товарищ*, *сын*, *интересный*, siis võivad õpilased koostada lauseid: Ант хороший товарищ. У меня хороший товарищ. Мой товарищ учится хорошо. Где живёт твой товарищ? Мой товарищ

живёт в деревне. Мой товарищ живёт на улице Выйду. Мой товарищ живёт недалеко от школы.

Кто твой товарищ? Мой товарищ сын бригадира. Мой товарищ сын колхозника. Он сын тракториста. Мой товарищ сын директора.

У меня интересная книга. Это интересный рассказ. Это интересная игра.

3. Kolmandaks võib õpetaja esitada klassile küsimuse, millele õpilased peavad leidma sisult erinevaid vastuseid. Näiteks küsib õpetaja: «Что делают школьники?»

Sellele küsimusele leiavad õpilased mitu vastust: Школьники работают в саду. Школьники собирают яблоки. Школьники учат уроки. Школьники играют в мяч. Школьники идут домой.

Sellega on sõna *школьник* esialgu piisavalt kinnistatud.

4. Uusi sõnu on võimalik kinnistada ka sobivate sõnaühendite leidmise teel. Näiteks tuleb kinnistada sõna *чистый*. Õpetaja nimetab uue sõna, õpilased aga ühendavad vastates sama sõna mõne teise sobivaga.

Õpetaja (või kaasõpilane)
ütleb:

Õpilased vastavad:

класс

чистый класс

стол

чистый стол

пол

чистый пол

доска

чистая доска

комната

чистая комната

окно

чистое окно

5. Viimaks ei tule põlata ka sõnaühendite tõlkimist eesti keelest vene keelde. Soovides kinnistada sõnu *школьный* ja *сейчас* võime lasta tõlkida:

kooliaed

praegu meie mängime

kooliõu

õpilased on praegu aias

kooli juurviljaaed

nad töötavad praegu

kooli auto

nad korjavad praegu õunu jne.

koolitee

Missugust moodust kasutab õpetaja uute sõnade kinnistamiseks — see jäägu tema otsustada. Soovitatav on kasutada vaheldumisi kõiki võimalusi, kuid igas tunnis ainult ühte neist, et õpilasi mitte üle koormata ega segadusse viia.

Kõikides loendatud harjutustes on meil tegemist kahe osavõtjapoolega: üks pool esitab lühiülesandeid, teine pool lahendab neid. Ülesande esitaja võib olla õpetaja ise, kui aga vähegi võimalik on (s. t. kui õpilased sellega hakkama saavad), võib õpetaja usaldada «ohjad» ka õpilaste kätte. Sel korral jälgigu õpetaja vaid, et harjutus laabuks korrapäraselt. Vajaduse korral asugu õpetaja ise harjutust juhtima.

3. Uue pala lugemine.

Pärast uue materjali suulist läbitöötamist tuleb asuda pala lugemisele.

Esimesena peaks lugema õpetaja. Ta lugegu selge häälega, õiges intonatsioonis, sidudes sõnu kõnetaktideks, kuid ruttamata, et võimaldada õpilastele jälgida ja samas ka mõista loetavat teksti. Et tekstid on suhteliselt kerged, pole mingit vajadust pala tõlkida. Õpilased harjugu juba kuuldes ja vaikselt kaasa lugedes mõistma teksti.

Juhul, kui õpetajal tekib põhjendatud kahtlus, et õpilased ei suuda kuulata õpetaja lugemist ja samal ajal jälgida teksti raamatu järgi, võib neid kahte ülesannet lahutada. Algul õpilased ainult kuulaku, kuidas loeb õpetaja (selleks et õpilased saaksid oma tähelepanu koondada kuulamisele, olgu õpikud suletud). Teistkordse lugemise ajal (mida võib teha ka klassi parim lugeja), jälgigu õpilased teksti juba raamatu järgi.

Pärast seda kui õpetaja on pala ette lugenud, loetakse pala vaikselt. Seejärel asugu lugema õpilased. Soovitatav on lasta lugeda mitmel õpilasel, s. t. iga õpilane lugegu ainult üks või paar lauset. Siis suhtuvad õpilased suurema tähelepanuga lugemisse ning lugemisest saab osa võtta suurem arv õpilasi.

Järgnevalt tuleb lasta pala lugeda kooris. Kooris lugemine võimaldab kõigil õpilastel tunnis kas või üks kord pala valjusti läbi lugeda.

Lisaks võib lasta pala lugeda veel kord (lausete või väikeste tekstilõigete kaupa), rakendades seekord lugemiseks eriti nõrga lugemistehnikaga õpilasi.

Viimaks võib lasta lugeda teksti osades (kui tekst seda võimaldab), teostada valiklugemist või siduda lugemine mistahes ülesandega.

Kokkuvõttes võib lugeda pala järgmiselt:

1. Pala loeb õpetaja.
2. Pala loetakse vaikselt.
3. Loevad õpilased (väikeste osade või lausete kaupa).
4. Tekst loetakse kooris.
5. Loevad nõrgemad õpilased.
6. Loetakse osades.
7. Teostatakse valiklugemine.

Muidugi ei tarvitse tunnis kasutada kõiki võimalusi, see nõuaks ka liiga palju aega. Arvestades klassi taset, võib lugemisprotseduuri lühendada. Kui tase on nõrk, tuleks esialgu ära jätta valiklugemine. Võib lasta pala lugeda ka ainult üks kord. Lugemist õpetaja poolt võib ära jätta alles viimases järjekorras, sest õpilased kuulevad õpetaja esituses pala õiges intonatsioonis, õigete rõhkudega ja pausidega, mis on neile eeskujuks ja mille järgi nad joonduvad oma koduses töös.

Kui lugemine on lõppenud, võib hakata mõningaid ülesandeid tegema. Õpikus leiduvatest ülesannetest ei lahendata kõiki, vaid peamiselt neid, mida kodus ei tehta. Koduseks tööks ettenähtud ülesandeid võib klassis alustada, selleks et kergendada õpilastel kodus ülesande lahendamist.

Pärast sellist instrueerimist on paras aeg üles kirjutada kodused ülesanded. Õpetaja kirjutagu antavad ülesanded tahvlile, ühte ritta ja nii, nagu õpilased peaksid kirjutama oma päevikutesse. Et päevikus on sissekanneteks vähe ruumi, siis tuleb teha lühendatult, näiteks:

§ 36, ч., сл., зад. 126, 127.

Joon ülesande all tähendab, et see ülesanne tuleb teha kirjalikult.

Õpilased peavad muidugi teadma märkide tähendust:

ч. — читать
наиз. — выучить наизусть
сл. — выучить слова
зад. — задание

Pärast päevikusse sissekandmist võtavad õpilased oma sõnavihikud ja kirjutavad sinna antud tunnis omandatud uued sõnad.

Kui tunni plaanis oli ette nähtud ka kirjalik harjutus, siis võetakse nüüd välja kirjalike tööde vihikud ja ülejäänud tunni osas tegeldakse kirjutamisega.

4. Õpitud aine süvendamine järgmises tunnis.

Järgmist tundi on soovitatav alustada suulise kõne arendamisega. See võib toimuda kas mõne varem läbivõetud teema kordamise teel või eelmises tunnis omandatud materjali kinnistamisega.

Igal juhul tuleb suulise kõne arendamist alustada frontaalse tööga. Kui on tegemist eelmises tunnis läbivõetud materjali kordamisega, siis võib vestlus mõnevõrra sarnaneda eelmise tunni vestlusele. Vahe peaks seisnema peamiselt selles, et nüüd võib esitada mitmesuguseid küsimusi; õigemini peaks õpetaja esitama pisut raskemaid küsimusi, selleks et vestlust läbi viia veidi kõrgemal tasemel.

Kas küsimusi esitab ainult õpetaja või teevad seda õpilased, kas piirduakse vestlusega või harrastatakse ka frontaalset jutustamist — see jäägu iga kord õpetaja otsustada. Kasutagu ta vaheldumisi kõiki võtteid.

Igatahes tuleb frontaalset tööd klassis pidada tunni tähtsamaks osaks ning selle hea ettevalmistus õpetaja poolt on igati nõutav.

Pärast materjali frontaalset läbitöötamist võib õpetaja küsitleda õpilasi hinnete saamiseks ka individuaalselt.

Olgu küsimine kompleksne või diferentseeritud, — ühelgi juhul ei tohi küsitlemist muuta õpilase pikalt-laialt eksamineerimiseks. Kui on selgunud, missuguse hinde on õpilane ära teeninud, tuleb küsitlemine lõpetada, hinne õpilasele teatada ja päevikusse sisse kanda.

Individuaalse küsitlemise ajal jälgigu klass vastamist ning teatagu (tavaliises korras) märgatud veast. Kui vastaja ei oska oma viga parandada, tehku seda see õpilane, kes eksimust märkas, vastaja aga peab tingimata õiget vastust kordama.

Kuigi õpilased on väga huvitatud hinnete saamisest, eriti kui nad hästi vastavad ja kiitust pälvivad, on mõeldav, et vahetevahel võib individuaalne küsitelu hindele ära jääda.

5. Koduste kirjalikkude ülesannete kontrollimine.

Nagu varem mainitud, võib õpetaja kontrollida õpilaste koduseid kirjalikke töid sel ajal, kui nad tulevad õpetaja laua juurde vastama. Siis pangu õpilane oma vihik lahtiselt õpetaja lauale ning õpetaja vaatab töö üle kohe pärast suulise vastamise lõppemist.

Soovib õpetaja kontrollida kogu klassi vihikuid, siis on seda sobiv teha pärast õpilaste individuaalset küsitlemist ja enne, kui asutakse uut ainet käsitlema. Aga kui on planeeritud mõni kirjalik harjutus tunnis, siis on soovitatav kodused tööd kontrollida enne kirjaliku harjutuse algust.

XVII. TUNNI PLANEERIMINE.

Vene keele tund peab olema tihe. See tähendab, et õpilased olgu tunni ajal täielikult hõivatud aktiivse tööga.

Uhelaadiline vaimne tegevus võib õpilasi kergesti väsitada. Selle vältimiseks tuleb tundi mitmekesistada ja õpilaste tegevusele anda tunni jooksul korduvalt uus suund.

Järelikult peab vene keele tund koosnema mitmest osast ning üksik osa või alaosa vaheldugu suhteliselt kiiresti teisega. Üksikud tööloigud (olenevalt töö laadist) võiksid kesta 3—10 minutit.

Selline «kaleidoskoopiline» tunni ülesehitus ei pea aga õpetajat ajendama kiirustamisele. Kuigi tunni tempo peab olema elav, jäägu õpetaja rahulikuks ja hoolitsegu vaid selle eest, et töö kulgeks sihi- ja plaanikindlalt ning tunni käiku ei tekiks tühi- ja lünkide. Klassis valitsegu selline töömeeleolu, mis ei võimalda õpilastel tunda igavust ega kõrvalekaldumist tööst.

Hästi organiseeritud tunnis ei teki vajadust õpilasi korrale kutsuda või neid noomida.

Vene keele tunnis võivad esineda järgmised tööloigud:

1. Vana aine kordamine (6—10 min.)
2. Kontrolltöö või ainetest (5—15 min.)
3. Eelmises tunnis omandatud aine süvendamine
frontaalses töös (3—5 min.)
4. Instseneeringud (4—8 min.)
5. Individuaalne küsitlemine (4—10 min.)
6. Ülesantud pala lugemine (4—7 min.)
7. Uue aine jutustamine õpetaja poolt (3—4 min.)
8. Vestlus uue aine kinnistamiseks (3—5 min.)
9. Uute sõnade kinnistamine (3—5 min.)
10. Uute sõnade vihikusse kandmine (2—4 min.)
11. Koduse töö ülesandmine (1—2 min.)
12. Koduste kirjalike tööde kontrollimine (2—6 min.)
13. Muutvormide üldistamine või õigekirjareegli
seletamine (6—10 min.)
14. Kirjalik harjutus (6—10 min.)
15. Ülesannete lahendamine (3—6 min.)
16. Keelelised mängud (3—6 min.)
17. Tunni alustamine ja lõpetamine (1—2 min.)

Muidugi ei ole mõeldav, et igas tunnis esineksid kõik tööloigud. See pole võimalik ka sel korral, kui igale osale ette näha miinimumaeg. Ka ei oleks õige üksikutele osadele määrata alati kõige lühem aeg. Ülearu kiirustamine võib viia pinnalisusele töös. Selle vältimiseks tuleb tunni planeerimisel osa ülesandeid jätta mõneks teiseks tunniks ja selle arvel pikendada aega ülejäänud tööloikudele.

Sellega saavutab õpetaja teatava paindlikkuse tunni planeerimises. Üksikute osade ärajätmisel ja asendamisel teistega pidagu õpetaja siiski silmas, et frontaalne töö (keskustelu) kogu klassiga kuulub vene keele tunni tähtsamate osade hulka ja seda asendada mõne teise tööülesandega võib vaid viimases järjekorras.

III.

XVIII. MATERJALI TUNDIDE KONSPEKTIDEKS.

1.

Tahvlile tuleb kirjutada:

опять
светлый
чистый
нас

Opetaja jutustus /vestlus/.

Opetaja pöördub õpilaste poole küsimustega: «Где мы?», «Где мы теперь?» Õpilased vastavad: «Мы теперь в классе. Мы в школе». Opetaja: «Да. Мы теперь в школе. Мы теперь **опять** в школе. Что значит «мы опять в школе?» (Õpetaja osutab käega tahvlile kirjutatud sõnale *опять* ja tõlgib või laseb lauset tõlkida.)

Сегодня все ученики и ученицы **опять** в школе. Звонок зовёт нас в школу. Весёлый звонок собирает нас. Теперь мы **опять** в школе, **опять** мы в классе.

Какой наш класс? (Большой). Да, наш класс большой. Он **светлый** и **чистый**. (Tõlge!) В классе чистый стол, чистая доска, чистый пол, чистые парты. Наш класс чистый и светлый.

А вот на картине большой белый дом. Это школа.

А вот улица. На улице дети. Это ученики и ученицы. Там пионеры и пионерки. Все идут в школу. Вот Уно. Он говорит: «Здравствуй, Калю, здравствуй, Урмас! Здравствуйте, Майе и Иве!»

Девочки несут цветы. Они несут цветы в школу. А вот идёт учительница. Она тоже идёт в школу. Учительница говорит: «Здравствуйте, дети!»

Дети идут в школу. Они говорят:

«Здравствуй, здравствуй, наша школа!

Здравствуй, светлый, чистый класс!

Вот **опять** звонок весёлый собирает в школу нас.»

Frontaalne küsitelu.

1. Что на картине? (Школа.)
2. А это что? (Улица.)
3. Кто на улице?
4. Куда идут дети?
5. Что несут девочки?
6. Куда они несут цветы?
7. Кто ещё идёт в школу?
8. Что говорит учительница?
9. Что отвечают дети?
10. Где мы теперь?
11. Где мы **опять**?
12. Наш класс чистый?
13. Наш класс светлый?
14. Какой наш класс?
15. Наша доска чистая?
16. Наш стол чистый?
17. Где стоит ваза?
18. Что в вазе?
19. Какие цветы в вазе?
20. Кто говорит: «Здравствуй, здравствуй, наша школа!»?
21. Кто говорит: «Здравствуй, светлый, чистый класс!»?
22. Какой звонок собирает нас?
23. Куда он нас собирает?

Uute sõnade kinnistamine.

Õpetaja laseb õpilastel koostada sobivaid sõnaühendeid või lühilauseid tema poolt antavate sõnadega.

Õpetaja:

Õpilased:

чистый	чистый класс, чистый стол, чистый пол, чистый двор
весёлый	весёлый звонок, весёлый мальчик, весёлый ученик, весёлый пионер
светлый	светлый класс, светлый зал, светлый магазин
опять	мы опять в школе, ученики опять в классе, дети опять играют

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

Pärast uute sõnade suulist kinnistamist kirjutab õpetaja (või vaheldumisi üksikud õpilased) tahvlile, õpilased aga oma sõnavihikutesse:

чистый	чистый класс
светлый	светлый зал
опять	мы опять в школе

Lugemine.

Nüüd avavad õpilased oma raamatud ja asutakse salmikest lugema. Algul loeb õpetaja, ruttamata, et õpilased suudaksid jälgida. Seejärel loeb mõni tugevam õpilane, siis loetakse salmike kooris. Viimaks loeb seda veel mõni nõrgem õpilane.

Lõpuks küsib õpetaja, kas mõnele õpilasele on salmike ehk meelde jäänud ja laseb siis sellel õpilasel ütelda salmike peast.

— — —

Järgnevalt loetakse nelja õpilase (Uno, Arno, Maie ja Silvi) vahel toimuvat vestlust. Lugemise käigus tutvuvad õpilased tegusõna 2. pöörde vormidega.

Algul loetakse kogu tekst, hiljem aga üksikuid osi õpetaja valikul.

Õpetaja (kirjutab tahvlile sõna ты): «Lugege nüüd need laused, kus esineb tegusõna ühes sõnaga ты».

Õpilased otsivad nõutavaid lauseid. Nad loevad teksti algul vaikselt. Hiljem loevad üksikud õpilased need laused ka valjusti:

Арно, что ты делаешь?

Что ты читаешь?

Õpetaja kirjutab tegusõnad tahvlile ja eraldab neis pöördelõpud püstkriipsuga:

ты дела/ешь

ты чита/ешь

Õpetaja: «Ма jaotasin need sõnad püstkriipsuga kahte ossa.»
Vahepeal kirjutab ta nendele lisaks veel paar sõna:

ты пиш/ешь

ты игра/ешь

Teine osa on kõikidel sõnadel ühesugune. Seda osa me nime-
tame pöördelõpuks.

Õpetaja: «Missugune on siis nendel sõnadel teise pöörde lõpp?»

Õpilased: «Teise pöörde lõpp on **-ешь**.»

Õpetaja: «Kui me kasutame seda lõppu, kuidas oleks siis
2. pööre sõnadest *я работаю, я рисую, я делаю зарядку?*»

Õpilased vastavad: «Ты работаешь, ты рисуешь, ты делаешь зарядку.»

Õpetaja: «Nüüd loeme raamatust need laused, kus esineb tegu-
sõna koos sõnaga «вы».»

Üksikud õpilased loevad.

«А вы, Майе и Сильви, что вы делаете? Что вы пишете?»

Õpetaja laseb mõnel õpilasel tahvlile kirjutada:

вы дела/ете

вы пиш/ете

Õpetaja: «Missugune on nende tegusõnade lõpp mitmuse
2. pöördes?»

Õpilased: «Siin on pöördelõpp **-ете**.»

Õpetaja: «Kui me kasutame sama pöördelõppu, kuidas oleks
siis mitmuse 2. pööre sõnadest: *я помогаю маме, я убираю ком-
нату, я мою тарелки, я открываю окно.*»

Õpilased vastavad: «Вы помогаете маме, вы убираете ком-
нату, вы моете тарелки, вы открываете окно.»

Ülesannete täitmine.

Nüüd asutakse täitma õpikus leiduvaid ülesandeid. Esimene
jäetakse koduseks tööks.

Ülesanne nr. 2. Selle ülesande täidavad õpilased arvata-
vasti õigesti. Seejuures tuleb õpilastelt nõuda seletust (eesti kee-
les), kunas nad esitavad küsimuse «кто это?» ja kunas «что это?»

Soovitav on, et õpilane, vaadanud pilti, nimetaks esiteks küsimuse ja siis vastaks ka antud küsimusele, mitte aga vastupidises järjekorras. Järelikult:

Кто это? Это лошадь. Что это? Это лодка. Что это? Это автобус.

Ülesanne nr. 3. Ei ole vaja klassis lahendada. See võib jääda õpilastele koduseks tööks. Klassis peab vaid meelde tulema, kuidas on vene keeles «klassis», «koolis», «toas», «pinalis» jne.

Koduse töö ülesandmine.

Õpetaja kirjutab tahvlile, õpilased oma päevikusse:

№ 1 ч., неиз., сл., зад. 1, 3.

Hääldamisharjutus.

Esimeses palas esineb sageli sõna «здравствуйте». Selles sõnas on esimene kaashäälik heliline. Järelikult tuleb seda ka hääldada hästi heliliselt. Harjutamiseks ütelgu õpilased: «Здравствуй, Зина! Здравствуй, Зоя!»

Muide, sõnades «здравствуй» ja «здравствуйте» ei hääldata esimest **в-д**. Hääldada tuleb need sõnad: «зраствуй» ja «зраствуйте».

2.

Frontaalne töö.

- Vestlus pildi järgi «Lapsed lähevad kooli» (nagu eelmises tunnis).
- Õpilased ütlevad salmikese peast kooris.

Õpilaste individuaalne küsitlemine.

- Jutustamine pildi järgi. Kuna õpilased pole kodus jutustamist ette valmistanud (polnud üles antud), siis võib vastama kutsuda ainult neid õpilasi, kes selleks soovi avaldavad. Kindlasti leidub paar vabatahtlikku, kelle jutustamist tuleb hinnata ainult sel juhul, kui see väärrib «viit».
- Luuletuse peast lugemine (kaks-kolm õpilast). Kokku saab õpetaja hinnata selles tunnis $2 + 3 = 5$ õpilast.

Kirjaliku ülesande kontroll.

Õpetaja laseb avada koduste tööde vihikud ja vaatab (käies pinkide vahel) põgusalt üle, kuivõrd korralikult on õpilased koduse töö kirjutanud. Kolmelt-neljalt õpilaselt võtab õpetaja vihikud, vaatab harjutuse läbi ja märgib vihikusse, et töö on kontrollitud. Mõned kriitilised sõnad kirjutatakse tahvlile.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

снова
четвёртый
он разговаривает
он приходит
русский язык

Õpetaja jutustus.

Jutustamise ajal osutab õpetaja tahvlile kirjutatud uutele sõnadele ja tõlgib (või laseb tõlkida) uusi sõnu sisaldavaid lauseid või sõnaühendeid.

Теперь все ученики и ученицы опять в школе. Они **снова** в школе. Дети снова в школе, это значит — они опять в школе.

Учительница тоже в школе.

На перемене ученики и ученицы на дворе. Они там бегают и играют. Но вот звонок. Весёлый звонок зовёт нас в класс. Дети идут в класс.

В школе все классы чистые и светлые. Вот **четвёртый** класс (перевод!). Четвёртый класс — это наш класс. Четвёртый класс тоже светлый и чистый.

Ученики и ученицы идут в класс. Они идут в четвёртый класс. Они идут и весело **разговаривают** (перевод!).

Кто разговаривает? Майе и Урве разговаривают. Антс и Урмас разговаривают. Сильви и Сайма тоже весело разговаривают.

Вот **приходит** в класс учительница. Она приходит в четвёртый класс.

Ученики и ученицы встают.

Учительница говорит: «Здравствуйте, дети!»

Ученики и ученицы отвечают: «Здравствуйте!»

Начинается урок. Это урок **русского языка** (перевод!).

Начинается урок русского языка.

Frontaalne küsitelu.

1. Кто снова в школе?
2. Как сказать иначе: «Мы опять в школе?»

3. Где ученики и ученицы на перемене?
4. Что они делают на дворе?
5. Куда зовёт нас звонок?
6. Куда идут ученики и ученицы?
7. Куда идут Майе и Керсти?
8. В какой класс они идут?
9. Кто разговаривает?
10. Как они разговаривают?
11. Куда приходит учительница?
12. Что делают ученики и ученицы?
13. Что говорит учительница?
14. Что отвечают дети?
15. Какой урок начинается?
16. Какой урок у нас теперь?
17. Кто говорит на уроке по-русски?
18. Как говорит учительница на уроке?
19. Как говорят ученики на уроке русского языка?
20. Что мы делаем на уроке русского языка?

Lugemine.

Pala nr. 2 loetakse samuti nagu eelmises tunnis pala nr. 1. Palas esineb palju ч-häälkuga sõnu ja õpetaja peab jälgima, et õpilased häälleksid eriti puhtalt sõnu: ученик, ученица, учительница, чистый, четвёртый, начинается.

Kui õpilased häällevad neid sõnu (kõneldes ja lugedes) korrektselt, siis foneetiline harjutus osutub ülearuseks. Neid õpilasi aga, kes häällevad valesti, tuleb abistada eri ajal.

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

Tahvlile ja sõnavihikutesse kirjutatakse:

снова	мы снова в школе
четвёртый	четвёртый класс
он разговаривает	дети весело разговаривают
он приходит	учительница приходит в класс
русский язык	урок русского языка

Koduse töö ülesandmine.

Koduseks tööks antakse (kirjutatakse päevikusse):

№ 2, ч., сл., зад. 4, 5. № 1 повт.

Ülesannete lahendamine.

Tunni lõpus tehakse mõned ülesanded.

Frontaalne töö.

a) Vestlus.

1. Где мы?
2. Какой урок начинается?
3. Какая наша школа, большая или маленькая?
4. Какой наш класс? (светлый, чистый, большой)
5. Кто говорит на уроке по-русски? (учительница)
6. Кто ещё говорит на уроке по-русски? (ученики и ученицы)
7. Что вы делаете на уроке? (Мы читаем, мы пишем, мы отвечаем, мы учимся.)
8. Кто читает хорошо по-русски? (Маре, Иве, Энн...)
9. Кто пишет хорошо по-русски? (Рейн, Кай...)
10. Кто отвечает хорошо по-русски? (Сирье, Эда...)
11. Что вы делаете на перемене?
12. Где вы играете?
13. Как вы играете? (весело)
14. Кто смотрит, как играют ученики?
15. Кто разговаривает?
16. Как они разговаривают?
17. Какой звонок в школе?
18. Куда зовёт нас звонок?
19. В какой класс вы идёте?
20. Кто ещё приходит в класс?
21. Что делают ученики, когда приходит учительница?
22. Что она говорит?
23. Что отвечают ученики?

b) Sõnade kontroll.

Õpilased moodustavad lauseid antavate sõnadega.

Sõnad.

Lauseid.

снова	Мы снова в школе. Ученики снова идут в школу.
зовёт	Весёлый звонок зовёт нас в школу. Мама зовёт нас.
приходит	Учительница приходит в класс. Керсти приходит домой.
начинается	Начинается урок. Начинается перемена.
разговаривают	Ученики разговаривают. Мама и папа разговаривают.

Õpilaste individuaalne küsitlemine.

a) Õpetaja laua juurde kutsutud õpilased panevad õpetaja lauale oma koduste tööde vihikud ja vastavad järgmistele küsimustele:

I

Uks õpilane vastab:

1. Где ученики опять?
2. Как сказать это иначе?
3. Какой звонок в школе?
4. Какой наш класс?
5. Где ученики на перемене?
6. Что они там делают?
7. Как они играют?

II

Teine õpilane vastab:

1. Кто снова в школе?
2. Как сказать это иначе?
3. Куда приходит учительница?
4. Что она говорит?
5. Какой урок начинается?
6. Что делают ученики на уроке?
7. Как отвечают ученики?

Kumbki õpilane saab vastuse eest hinde.

b) Salmikese ütlemine peast.

Kuna salmike oli antud korrata, siis kutsub õpetaja seekorral vastama ka nõrgemaid õpilasi.

c) Õpitud pala lugemine.

Algul loetakse ülesantud pala kooris, siis laseb õpetaja lugeda seda kahel õpilasel. Ka lugemine tuleb eraldi hinnata.

Selles tunnis hinnatakse 6 (2+2+2) õpilase vastuseid.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

школьный
школьник
сейчас
яблоко
один
одна
одно

Õpetaja jutustus.

Вот картина. На картине мы видим большой белый дом. Это школа.

А тут сад. Это **школьный** сад.

Кто **сейчас** в саду? В саду сейчас учительница, ученики и ученицы. В саду **школьники**.

Что значит слово «школьники»? Школьники — значит ученики и ученицы. В саду сейчас школьники — это значит, что в саду сейчас ученики и ученицы.

В саду сейчас два ученика и три ученицы. Школьники работают в саду. Они собирают **яблоки**. Яблоки большие, красивые, красные.

Одна девочка сидит на скамейке. Это Урве. У Урве корзина. На траве лежат яблоки. Урве берёт яблоки. Она кладёт яблоки в корзину. Теперь в корзине большие, красные яблоки.

По дороге идёт мальчик. Как зовут мальчика? Мальчика зовут Айн. Что несёт Айн? Айн несёт корзину.

Frontaalne küsitelu.

1. Какой дом на картине?
2. Что ещё на картине?
3. Это школьный сад?
4. Где сейчас учительница?
5. Где сейчас ученики и ученицы?
6. Где сейчас школьники?
7. Что значит слово «школьники»?
8. Как сказать иначе «школьники»?
9. Где работают школьники?
10. Кто собирает яблоки?
11. Кто сидит на скамейке?
12. Как зовут эту девочку?
13. Где лежат яблоки?
14. Какие яблоки лежат на траве?
15. Кто берёт яблоки?
16. Какие яблоки берёт Урве?
17. Куда она кладёт яблоки?
18. Какие яблоки лежат в корзине?
19. Кто идёт по дороге?
20. Как зовут мальчика?
21. Айн собирает яблоки?
22. Что он несёт?

Uue teksti lugemine.

Pärast pala lugemist tavalises korras võib teostada ka valiklugemist. Lugegu õpilased näiteks ainult need laused, kus esineb sõna «яблоки».

(Теперь будем читать только те предложения, где есть слово «яблоки».)

Õpilased loevad:

Они собирают яблоки.

На траве лежат яблоки.

Одна ученица сидит на скамейке и кладёт яблоки в корзину.

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

школьный

школьник

сейчас

яблоко

один

одна

одно

школьный сад

школьники сейчас

в саду

красивое яблоко

один мальчик

одна девочка

одно яблоко

Koduse töö ülesandmine.

№ 3 ч., сл., зад. 9, 7.

Koduste vihikute kontroll ja ülesande nr. 8 tegemine.

4.

Frontaalne töö.

a) Vestlus pildi järgi (nagu eelmises tunnis).

b) Sõnade kontroll.

Õpilased koostavad sobivaid sõnaühendeid või lühikesi lauseid õpetaja poolt antud sõnadega.

(Теперь составьте словосочетания или короткие предложения со словами, которые я вам скажу.)

Sõnad:	Sõnaühendid või lühilauseid:
школьный	школьный сад школьный двор школьный огород школьный звонок
школьники	школьники в саду школьники в классе школьники играют на дворе
сейчас	мы сейчас в классе мы сейчас разговариваем школьники сейчас в саду сейчас урок сейчас урок русского языка
яблоко	большое яблоко красное яблоко мальчик ест яблоко
один	один пионер один галстук
одна	одна пионерка одна лодка
одно	одно яблоко одно окно

Individaalne küsitlemine.

a) Õpilased vastavad õpetaja poolt esitatud küsimustele.

I

1. Что на картине?
2. Какой это сад?
3. Где школьники сейчас?
4. Что они делают в саду?
5. Какие яблоки школьники собирают?
6. Как тебя зовут?
7. Как твоя фамилия?

II

1. Кто сидит на скамейке?
2. Как зовут эту девочку?
3. Где лежат яблоки?
4. Какие яблоки лежат на траве?
5. Куда кладёт девочка яблоки?
6. Как твоя фамилия?
7. Как твоё имя?

б) Lugemine.

Alguses loetakse pala kooris, siis loevad seda kaks õpilast. Selles tunnis hinnatakse 4 (2+2) õpilase vastust.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

дерево	я держу
с дерева	он держит
лестница	

Õpetaja jutustus.

На картине большой сад. Это школьный сад. В саду сейчас учительница и школьники. Сейчас в саду два ученика и три ученицы.

Направо мы видим большое **дерево**. На дереве растут яблоки. На дереве растут большие, красные яблоки. Там стоит учительница. Она снимает с **дерева** яблоки.

Направо мы видим девочку. Она сидит на скамейке. Она кладёт яблоки в корзину.

Налево тоже большое дерево. Там стоит **лестница**. На лестнице стоит девочка. Она тоже снимает яблоки с дерева. Один пионер держит корзину. Девочка кладёт яблоки в корзину.

В саду ещё одна девочка. Что она делает? Она собирает яблоки. На траве лежат красивые большие яблоки.

По дороге идёт мальчик. Это Айн. Он несёт корзину.

Школьники работают в саду дружно.

Frontaalne vestlus.

1. Какой сад на картине?
2. Кто сейчас в саду?
3. Что делают школьники в саду?
4. Где большое дерево?
5. Кто снимает яблоки с дерева?
6. Где сидит одна девочка?
7. Где лежат яблоки?
8. Куда девочка кладёт яблоки?
9. Какое дерево мы видим налево?
10. Где стоит лестница?
11. Кто стоит на лестнице?
12. Что девочка снимает с дерева?
13. Куда она кладёт яблоки?
14. Кто держит корзину?
15. Какие яблоки в корзине?
16. Где ещё одна девочка?
17. Что она там делает?
18. Кто идёт по дороге?
19. Что он несёт?
20. Как работают школьники в саду?

Uute sõnade kinnistamine.

Iga õpetaja poolt esitatud küsimusele andku õpilased mitu vastust.

Küsimused:

Кто стоит на лестнице?

Что держит мальчик?

Какое это дерево?

Vastused:

На лестнице стоит девочка.
На лестнице стоит ученица.
Пионерка стоит на лестнице.
Мальчик держит корзину.
Мальчик держит сумку.
Он держит кувшин.
Это большое дерево.
Это маленькое дерево.
Это красивое дерево.

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

дерево	маленькое дерево
с дерева	я снимаю яблоки с дерева
лестница	лестница в саду
он держит	пионер держит корзину

Ülesannete täitmine ja koduse kirjaliku töö kontroll.

Õpilased avavad oma õpikud ja lahendavad mõned ülesanded (näiteks nr. 10 ja 12). Seejärel vaatab õpetaja, kuidas on täidetud kodune kirjalik ülesanne.

Koduse töö ülesandmine.

№ 4 ч., отв. сл., зад. 11.

Lugemine.

Õpilased loevad pala nr. 4 küsimused ja vastavad neile.

Hääldamine.

Jälgigu õpetaja, et õpilased hääldaksid sõnu *держу, держишь, держит* õigesti. Eriti tuleb silmas pidada, et neis sõnus hääldataks d-d sõna alguses peenendatult (nagu sõnas *дядя*). Teiseks peab

neis sõnus ж olema heliline. Viimaks tuleb ж-le järgnevat täishäälikut hääldada lühikese ы-на, mitte aga и-на. (ты держ[ы]шь, он держ[ы]т).

5.

Frontaalne töö.

- a) Vestlus pildi järgi (nagu eelmises tunnis).
- b) Sõnade kontroll.

Õpetaja annab tõlkida vene keelde järgmised lühilauseid:

1. Siin on kooliaed.
2. Koolilapsed on aias.
3. Koolilapsed töötavad praegu.
4. Nad korjavad õunu.
5. Aias on redel.
6. Redelil seisab tütarlaps.
7. Ta võtab maha õunu.
8. Üks pioneer hoiab korvi.
9. Tütarlaps paneb õunu korvi.
10. Õunad on nüüd korvis.
11. Pingil istub väike poiss.
12. Ta sööb õuna.
13. Mina istun pingil.
14. Ma söön õuna.

Individuaalne küsitlemine.

- a) Vastamine küsimustele. Õpetaja kutsub vastama kahte õpilast ja esitab kummalegi 7—8 küsimust. Õpilasi hinnatakse.
- b) Jutustamine pildi järgi.

Õpetaja laseb jutustada esialgu ainult neil õpilastel, kes selleks soovi avaldavad.

Et jutustada saaks rohkem õpilasi, tuleb jutustamise aega pii-rata (näiteks 1 minutiga või 10 lausega). Kogu pildi sisu saaks siis ümber jutustada 2 õpilast. Jutustamist võib korrata, nii et kokku kirjeldaksid pilti 4 õpilast.

Selles tunnis hinnatakse 6. (2+4) õpilast.

Uue aine läbitöötamine.

Erinevalt eelmistest tundidest, ei ole viiendas tunnis ette nähtud mingit uut pala. Tunnis korratakse ja viiakse süsteemi tegu-sõna pööramine olevikus.

Tahvlile on kirjutatud tabelina kahe tegusõna pööramine. Tüüpsõnadena on antud я работаю ja я иду.

Tegusõnades on pöördelõpud eraldatud tüvest püstjoonega. Õpetaja selgitab, et tegusõna muutumatu osa on tüvi, millele lisanduvad pöördelõpud. Seejärel loevad õpilased (kooris ja üksikult) tahvlilt tegusõna *я работаю* kõik pöörded.

Sellel eeskujul pööravad õpilased ka teisi tegusõnu: *я читаю, я играю, я собираю яблоки.*

Siis loetakse tahvlilt tegusõna *я иду* kõik pöörded ja pööratakse selle eeskujul:

я беру сумку,
я иду домой,
я несу корзину.

Тренингаржutus.

Selleks et paremini kinnistada seost isikulise asesõna ja tegusõna vastava pöördelise vormi vahel, korraldab õpetaja väikese treeningu. Õpetaja kirjutab tahvlile mõne tegusõna. Siis nimetab ta mõne isikulise asesõna ning õpilased kordavad seda asesõna ja lisavad sellele antud tegusõna õiges vormis. Võetakse näiteks tegusõna *я рисую*, hiljem *я отвечаю* ja viimaks ka laused *я иду в магазин, я живу в городе (в деревне, в колхозе)* ja teisi.

Õpetaja kirjutab tahvlile:

я рису-ю.

Õpetaja:	Õpilased vastavad:	Õpetaja:	Õpilased vastavad:
я	я рисую	я	я отвечаю
мы	мы рисуем	ты	ты отвечаешь
они	они рисуют	они	они отвечают
ты	ты рисуешь	она	она отвечает
она	она рисует	вы	вы отвечаете
вы	вы рисуете	мы	мы отвечаем

Я иду в магазин.

Я живу в городе.

Õpetaja:	Õpilased vastavad:	Õpetaja:	Õpilased vastavad:
я	я иду в магазин	я	я живу в городе
он	он идёт в магазин	мы	мы живём в городе
она	она идёт в магазин	ты	ты живёшь в городе
они	они идут в магазин	вы	вы живёте в городе
мы	мы идём в магазин	он	он живёт в городе
ты	ты идёшь в магазин	они	они живут в городе

Hääldamine. Ärgu unustagu õpetaja, et iga grammatiline harjutus on ühtlasi ka hääldamisharjutus. Õpilastelt tuleb pidevalt nõuda korrektset hääldamist. Viimane lause näiteks (*я живу в городе*) annab hea võimaluse kinnistada silbi **жи** hääldamist (*я ж[ы]ву, мы ж[ы]вём* jne).

Kirjalik harjutus ja koduse kirjaliku töö kontroll.

Hoiatav etteütlus. Õpilased kirjutavad vaheldumisi tahvlile, teised — vihikutesse. Etteütelse ajal kontrollib õpetaja ka koduste ülesannete täitmist.

Школьники сейчас в классе. Четвёртый класс чистый и светлый. В класс приходит учительница. Она говорит: «Здравствуйте, дети!» Начинается урок русского языка.

Koduse töö ülesandmine.

Зад. 13, 16 и 17.

Ülesannete täitmine.

Tunni lõpus täidetakse õpikus leiduvaid ülesandeid suuliselt (nr. 14 ja 15).

6.

Frontaalne töö.

a) Algul lastakse õpilastel pöörata mõnda tegusõna (lauses), näiteks:

Утром я делаю зарядку.

(Iga õpilane ütleb ühe lause või üks õpilane pöörab tegusõna ainsuses, teine — mitmuses.)

Потом я помогаю маме (пагу еесpool).

b) Õpetaja kirjutab tahvlile lause:

Я иду в школу.

Õpetaja nimetab selle lause jaoks uusi aluseid, õpilased lugegu need laused õpetaja poolt antud alusega, muutes vastavalt ka öeldist. Näiteks:

Õpetaja:

мы

Калев

ты

школьники

Õpilased:

Мы идём в школу.

Калев идёт в школу.

Ты идёшь в школу.

Школьники идут в школу.

Nüüd kirjutab õpetaja tahvlile uue lause:

Я убираю комнату.

Ja «mäng» läheb edasi samal viisil.

Õpetaja:

Пильви
девочки
кто
ты
вы

Õpilased:

Пильви убирает комнату.
Девочки убирают комнату.
Кто убирает комнату?
Ты убираешь комнату?
Вы убираете комнату?

Võib läbi töötada veel laused:

Я открываю окно.

Я играю в мяч.

c) Järgnevalt laseb õpetaja koostada lauseid antud pöördeliste vormidega.

Õpetaja:

собирает
собирают
идёшь

Õpilased:

Мама собирает яблоки.
Кто собирает ягоды?
Дети собирают грибы.
Девочки собирают листья.
Куда ты идёшь?
Ты идёшь в школу?
Ты идёшь в магазин?

Kirjalik harjutus.

Individuaalne küsitlemine võiks selles tunnis ära jääda. Selle asemel toimugu kirjalik harjutus (hoiatav etteütlus).

Что ты сейчас делаешь? Ты работаешь или ты играешь? Ты собираешь яблоки? Ты кладёшь яблоки в корзину? Ты идёшь домой? Что ты делаешь дома? Ты убираешь комнату?

Igas lauses tuleb tegusõna pöördelõpul joon alla tõmmata. Õpilaste tähelepanu tuleb juhtida sellele, et teises pöördes kirjutatakse lõpus alati peenendusmärk.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

колхозный комбайн
хлеб
Другой грузовик

я смотрю
ты смотришь
они смотрят

Õpetaja jutustus.

Вот поле. Это **колхозное** поле. В поле сейчас работают колхозники и колхозницы. В поле работает ещё **комбайн**. Это колхозный комбайн. Комбайн убирает хлеб. На комбайне работают колхозники и колхозницы.

В поле ещё грузовик. Это колхозный грузовик. Грузовик везёт хлеб в колхоз. А вот **другой** грузовик. Это тоже колхозная машина. Она тоже везёт хлеб в колхоз.

В поле стоят дети: одна девочка и два мальчика. Дети стоят и **смотрят**, как работает колхозный комбайн. Комбайн работает быстро и хорошо. Дети видят, как комбайн и колхозники убирают хлеб. Колхозники и колхозницы работают дружно и весело.

Frontaalne küsitelu.

1. Что на картине?
2. Какое это поле?
3. Что делают колхозники и колхозницы сейчас в поле?
4. Где они работают?
5. Где работает комбайн?
6. Какой это комбайн?
7. Что убирает колхозный комбайн?
8. Кто работает на комбайне?
9. Где грузовик?
10. Какой это грузовик?
11. Куда везёт грузовик хлеб?
12. А где другой грузовик?
13. Это колхозная машина?
14. Что она везёт?
15. Куда она везёт хлеб?
16. Где стоят дети?
17. Что они делают в поле?
18. Что у мальчика?
19. Что у девочки?
20. Кто ещё в поле?
21. Что видят дети в поле?
22. Как работает комбайн?
23. Как работают колхозники и колхозницы?

Uute sõnade kinnistamine.

Õpilased koostavad sõnaühendeid või lühilauseid antavate sõnadega.

Õpetaja:

Õpilased:

колхозный

колхозный комбайн
колхозный трактор
колхозный бригадир

колхозная

колхозная машина
колхозная корова
колхозная ферма

комбайн

это новый комбайн
это колхозный комбайн
комбайн работает в поле
комбайн убирает хлеб

хлеб

колхозный комбайн убирает
хлеб
грузовик везёт хлеб в колхоз

смотрят

дети смотрят, как работает
колхозный комбайн
они смотрят, как комбайн
убирает хлеб

Uue pala lugemine. (Tavalises korras.)

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

колхозный

колхозный комбайн
колхозная машина
колхозное поле

хлеб

комбайн убирает хлеб

он смотрит

мальчик смотрит, как
работает комбайн
дети смотрят, как работают
колхозники

Koduse töö ülesandmine.

№ 6 ч., сл., зад. 18, 20, 19.

Et vältida üleaarust ärakirjutamist, võib õpilastele lubada ülesande nr. 19 täitmisel kirjutada ainult vastused.

Frontaalne töö.

- a) Vestlus pildi järgi.
 b) Frontaalne jutustamine pildi järgi.
 Õpetaja laseb õpilastel (koha pealt) ütelda üksikuid lauseid pildi kohta. Soovitav on, et laused oleksid teatavas sisulises seoses, nii et tekiks pildi kirjeldus.

Individuaalne küsitlemine.

a) Üks õpilane vastab küsimustele:

1. Где работает комбайн?
2. Какой там комбайн?
3. Что он убирает?
4. Куда везёт грузовик хлеб?
5. Как работают колхозники?
6. Что делают дети в поле?
7. Что у мальчика?

Teine vastab:

1. Где грузовик?
2. Какой это грузовик?
3. Куда везёт грузовик хлеб?
4. Как работают колхозники и колхозницы?
5. Как работает комбайн?
6. Что делают дети в поле?
7. Что у девочки?

b) Pildi kirjeldamine üksikute õpilaste poolt (jutustamine). Pilti kirjeldavad kaks õpilast (kumbki neist ütleb umbes 10 lauset).

c) Õpitud pala lugemine.

Algul loetakse pala kooris läbi, siis laseb õpetaja üksikuid õpilasi hindele lugeda. Üks õpilane lugegu pala tervikuna, teine aga ainult need laused, kus esineb sõna *комбайн*.

Selles tunnis hinnatakse 6 (2+2+2) õpilast.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

рожь

у нас

рожь хороша

колхоз хорош

он ходит

взад-вперёд

из края в край

урожай

Õpetaja jutustus.

Kui sobivat pilti käepärast ei ole, tuleb kasutada aplikatsioone. Võib ka joonistada tahvlile kolm kombaini põllul töötamas. Kombainid tuleb paigutada põllule mitmesse kohta.

Вот поле. Это колхозное поле. В поле растёт **рожь**. В поле растёт хорошая рожь. В поле **рожь хороша**. (Selgitus: *хороша*

on lühivormi sõnast *хорошая*). В колхозе хорошая рожь или в колхозе рожь хороша. **У нас** (meil on) хороший колхоз. У нас колхоз хорош. (Sõna *хорош* on lühivormi sõnast *хороший*.)

В колхозе сейчас убирают хлеб. Колхозники убирают хлеб. Они убирают рожь. В колхозе убирают **урожай**. В колхозе хороший урожай. В колхозе урожай хорош.

В поле работают сейчас комбайны. Там работают три комбайна. Они убирают рожь. Они убирают урожай.

Комбайны ходят в поле **взад-вперёд**. Они ходят **взад-вперёд**. А поле большое. Поле очень большое. Комбайны ходят в поле **из края в край**. Так комбайны убирают урожай. Так они убирают хлеб. А грузовики везут хлеб в колхоз.

Frontaalne küsitelu.

1. Где растёт рожь?
2. Какая рожь растёт в колхозе?
3. Как сказать иначе: «хорошая рожь»?
4. Как сказать иначе: «хорошая машина»?
5. Как сказать иначе: «хорошая дорога»?
6. Какое тут поле?
7. Какой там колхоз?
8. Как сказать иначе: «там хороший колхоз»?
9. Как сказать иначе: «хороший трактор»?
10. Как сказать иначе: «комбайн хорош»?
11. Где работают комбайны?
12. Как они работают?
13. Что убирают комбайны?
14. Как сказать это иначе?
15. Какой урожай в колхозе?
16. Как ходят комбайны в поле?
17. Как это сказать иначе?
18. Как работают колхозники?

Lugemine.

Algul loetakse salmike raamatust, hiljem võivad õpilased, kellel salmike meelde on jäänud, lugeda seda ka peast.

Koduse töö ülesandmine.

№ 7 ч., наиз., зад. 21, 24.

Ülesannete täitmine.

Suuliselt täidetakse ülesanded 22 ja 23.

Frontaalne töö.

- a) Frontaalne vestlus.
 b) Salmikese «Комбайны убирают урожай» koogis lugemine peast.
 c) Lausete moodustamine uute sõnadega.

Õpetaja:

Õpilased:

рожь

Хороша в колхозе рожь.
 В поле растёт рожь.
 Комбайн убирает рожь.

У нас

У нас светлый класс.
 У нас чистый класс.
 У нас хороший колхоз.
 У нас маленький щенок.

ходит взад-вперёд

Комбайн ходит в поле взад-вперёд.
 Трактор ходит взад-вперёд.
 Кто ходит взад-вперёд?
 Папа ходит в комнате взад-вперёд.

урожай

Комбайн убирает урожай.
 Колхозники убирают урожай.
 У нас хороший урожай.

Individuaalne küsitlemine.

a) 3 õpilast ütlevad peast salmikese «Комбайны убирают урожай».

b) Üks õpilane vastab küsimustele:

1. Какая рожь растёт в колхозе?
2. Что делают колхозники в поле?
3. Как ходят комбайны в поле?
4. Что комбайны убирают?
5. Как сказать иначе: «Они убирают рожь»?
6. Куда везут машины хлеб?

Uue aine käsitlemine.

Tahvlile on kirjutatud:

далеко	часто
недалеко	есть
недалеко от школы	подруга

Õpetaja jutustus.

Рейн ученик. Урмас тоже ученик. Рейн и Урмас большие друзья. Рейн живёт на улице Калинина. Это **недалеко от школы**. Урмас живёт на улице Выйду. Улица Выйду тоже недалеко от школы.

Рейн и Урмас **часто** вместе ходят в школу. Утром Урмас ждёт Рейна, и тогда они вместе идут в школу.

Домой они тоже идут вместе.

Дома Рейн часто работает в саду. Он там копает, сажает кусты и деревья. Он собирает яблоки и другие фрукты.

Часто приходит в сад Урмас. Тогда друзья работают вместе. Они вместе копают, сажают кусты и деревья. Они вместе собирают яблоки и другие фрукты.

Потом Рейн и Урмас вместе учатся. А вечером они вместе играют.

У Рейна **есть** сестра. Это Сайма. Сайма ученица. У Саймы **есть подруга**. Подругу зовут Эда. Сайма и Эда часто вместе читают, рисуют и играют.

Frontaalne käsitlemine.

1. Кто Рейн?
2. Где он живёт?
3. Это далеко от школы?
4. Как учится Рейн?
5. У Рейна есть друг?
6. Кто это?
7. Где живёт Урмас?
8. Это далеко от школы?
9. Куда ходят друзья вместе?
10. Как они идут домой?
11. Где работает Рейн часто?
12. Что он делает в саду?
13. Что он там сажает?
14. Какие фрукты собирает Рейн?
15. Кто приходит часто в сад?
16. Как друзья работают?
17. Что делают друзья потом?
18. Когда они играют?
19. Кто Сайма?
20. У Саймы есть подруга?
21. Как зовут подругу?
22. Что подружки часто делают?
23. Кто ты?
24. Где ты живёшь?
25. Это далеко от школы?
26. Тойво, у тебя есть друг?
27. Кто твой друг?
28. Что вы часто вместе делаете?
29. Вирве, у тебя есть подруга?
30. Где она живёт?
31. Что вы вместе делаете?

Treeningharjutus.

Õpetaja nimetab mõned laused ainsuses, õpilased vastavad mitmuses.

Õpetaja:

Я живу в городе.
Я иду в сад.
В саду я работаю.
Что ты делаешь?
Ты читаешь?
Ты пишешь упражнение?
Он собирает яблоки.
Она разговаривает.

Õpilased:

Мы живём в городе.
Мы идём в сад.
В саду мы работаем.
Что вы делаете?
Вы читаете?
Вы пишете упражнение?
Они собирают яблоки.
Они разговаривают.

Pala lugemine, koduste ülesannete kontrollimine, koduste tööde ülesandmine ja ülesannete tegemine tavalises korras.

9.

Frontaalne töö.

Vestlus tavalises korras.

Individuaalne küsitlemine.

a) Vastamine küsimustele.

I (vastab poiss):

1. У тебя есть друг?
2. Кто твой друг?
3. Где он живёт?
4. Это далеко от школы?
5. Как учится твой друг?
6. Что вы вместе делаете?
7. Ты живёшь в городе?

II (vastab tüdruk):

1. У тебя есть подруга?
2. Кто твоя подруга?
3. Где она живёт?
4. Это далеко от школы?
5. Как учится твоя подруга?
6. Что вы вместе делаете?
7. Ты живёшь в деревне?

b) Pala lugemine hindede.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

Рейн, где ты был?

Сайма, где ты была?

Рейн говорит: «Я был в саду».

Сайма говорит: «Я была в саду».

Arutelu.

Õpetaja: Miks me küsime Reinult «Где ты был?», Saimalt aga «Где ты была?». Ja miks vastab Rein «Я был в саду», Saima aga «Я была в саду?»

Õpilased: Rein on poiss, Saima on aga tüdruk.

Õpetaja: Vene keeles tuleb minevikus kõneldes vahet teha, kas on meil tegemist meessoost või naissoost isikuga. Näiteks küsimus «Kus sa olid?» võib vene keeles olla «Где ты был?» või «Где ты была?». Küsimus «Kus sa elasid?» võib vene keeles olla kas «Где ты жил?» või «Где ты жила?».

Vastus neile küsimustele on ka erinev. Poiss vastab «Я был в саду», «Я жил в колхозе». Tütarlaps ütleb aga enda kohta: «Я была в саду», «Я жила в колхозе».

Treeningharjutus.

Õpetaja: Küsige nüüd üksteiselt «Kus sa olid?» ja vastake sellele küsimusele.

Üks õpilane küsib Antsult: Антс, где ты был? Ants vastab: Я был в школе.

Teine õpilane küsib Ainolt: Айно, где ты была? Aino vastab: Я была в классе.

Kolmas õpilane küsib Toivolt: Тойво, скажи, где ты был? Toivo vastab: Я был дома.

Õpetaja: Nüüd küsige üksteiselt «Kus sa elasid suvel?» ja vastake sellele küsimusele.

Õpilased küsivad: Калев, где ты жил летом? Калев vastab:

Я жил летом в колхозе.

Иве, где ты жила летом? Ive vastab:

Я жила в лагере. jne.

Õpetaja jutustus.

Урмас ученик. Он друг Рейна. Урмас живёт в городе. Он живёт на улице Виктора Кингиссепа.

У Урмаса есть сестра. Это Аста.

Урмас и Аста живут в городе. Зимой они живут в городе, а летом они живут в деревне.

Аста жила летом в колхозе. Там живёт тётя Лейда. Тётя Лейда живёт и работает в колхозе. Она колхозница. Аста жила летом у тёти Лейды.

Урмас тоже жил летом в деревне. Но он был не в колхозе, а в лагере.

Теперь Урмас и Аста опять в городе. Они учатся в школе. Они снова ходят в школу.

Frontaalne küsitlemine.

1. Кто Урмас?
2. Кто Аста?
3. Где они живут?
4. Это далеко от школы?
5. Где живут Урмас и Аста зимой?
6. Где они жили летом?
7. Где была Аста?
8. Где живёт тётя Лейда?
9. Что она делает в колхозе?
10. Кто ещё жил летом в деревне?
11. Он тоже жил в колхозе?
12. Где жил Урмас летом?
13. Где Урмас и Аста теперь?
14. Куда ходит Урмас?
15. Куда ходит Аста?
16. Что они делают в школе?
17. А ты ходишь в школу?
18. Что ты делаешь в школе?
19. Какой урок у вас сейчас?
20. Что мы делаем на уроке русского языка?
21. Какой наш класс?
22. Какой звонок в школе?
23. Куда зовёт нас школьный звонок?

Uute sõnade (muutevormide) kinnistamine.

Andku õpilased mitu vastust järgnevatele küsimustele:

Кто жил летом в деревне? (Пильви, Эрик, Сандер, мой брат.....)

Кто жил летом в лагере? (Гуннар, Мерике, я, моя сестра, пионер.....)

Uue pala lugemine.

Algul loetakse terve pala, hiljem aga ainult need laused, kus esinevad sõnad *был, была, были* või *жил, жила, жили*.

Koduse kirjaliku töö kontroll, koduste ülesannete kirjapanek, ülesannete tegemine — tavalises korras.

10.

Frontaalne töö.

- a) Vestlus tavalises korras.
- b) Harjutus.

Õpilased pöördugu kaasõpilaste poole küsimusega: «Где ты был (была) летом?» Algul nimetagu nad kaasõpilast eesnimelise ja siis esitagu küsimus, millele teine peab vastama.

Individuaalne küsitlemine.

a) Küsimustele vastamine.

I (vastab poiss):

1. Ты пионер?
2. Где ты жил летом?
3. У тебя есть тётя?
4. Где живёт твоя тётя?
5. Велло пионер?
6. Где он жил летом?
7. Кто ещё жил там?
8. Где живёт Велло зимой?

II (vastab tüdruk):

1. Ты пионерка?
2. Где ты жила летом?
3. У тебя есть дядя?
4. Где живёт твой дядя?
5. Эда пионерка?
6. Где она жила летом?
7. Кто ещё жил там?
8. Где живёт Эда зимой?

b) Õpetaja kutsub vastama veel paar õpilast.

Üks peab pöörduma klassi poole, nimetama mõnda kaasõpilast eesnimepidi (õpilane nimetab vaheldumisi poiste ja tüdrukute nimesid) ja esitama neile küsimuse: «Где ты жил (жила) летом?», millele need vastama peavad.

Hinde saab küsija, kui ta on esitanud küsimusi vähemalt kuuele kaasõpilasele.

Teine õpilane esitab samal viisil küsimuse: «Где ты был (была) вечером?»

c) Õpitud pala lugemine.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

Прошедшее время. (Minevik.)

я играл в мяч
ты играл в мяч
он играл в мяч

я играла в мяч
ты играла в мяч
она играла в мяч

мы играли в мяч
вы играли в мяч
они играли в мяч

Arutelu.

Järgnevalt selgitatakse, et minevikus on tegusõnadel ainult üks vorm, kuid naisisikust kõneldes tuleb lisada sellele vormile täishäälik -a. Näiteks:

Ага:

Борис был в лесу.
Он собирал там ягоды.
Колхозник работал в поле.

Вера была в лесу.
Она собирала там ягоды.
Колхозница работала в поле.

Kui tütarlaps räägib enesest, peab ta ka tarvitama a-lõpulist vormi: я играла, я читала, я писала, я работала.

Pöördudes tütarlapse poole küsimusega, tuleb samuti tarvitada a-lõpulist vormi: Ира, ты работала в саду? Вирве, ты играла в мяч?

Mitmuses on aga kõikidel vormidel lõpp -и: мы играли, вы работали, они жили летом в деревне.

Harjutus.

Õpetaja nimetab mõned lühilauseid minevikus, õpilased vastavad sama lausega, kuid alustavad vastuse iga kord sõnadega я тоже.

Õpetaja:

Õpilane:

Арво был в классе.

(Энн:) Я тоже был в классе.

Он читал книгу.

(Майе:) Я тоже читала книгу.

Арво учил стихотворение.

..... Я тоже

Аво был в саду.

..... Я тоже

Инна сидела на скамейке.

..... Я тоже

Она ела яблоко.

..... Я тоже

Пионер собирал яблоки.

..... Я тоже

Häädamine.

Vene tegusõna pöördelistel vormidel esineb mineviku ainsuse lõpus ülikõva л. Jälgigu õpetaja, et õpilased häädaksid seda л-i venepäraselt, ülikõvana. Seega on tegusõnade minevikuvormide tarvitamine (ainsuses) ka heaks foneetiliseks harjutuseks.

Kirjalik harjutus. (Hoiatav etteütlus.)

Где ты живёшь? Я живу на улице Виру. А где живёт твой друг? Он живёт на улице Калинина. Это недалеко от школы.

Ülesannete täitmine, koduse töö ülesandmine ja kontrollimine toimugu tavalises korras.

11.

Frontaalne töö.

Treeningharjutus.

Õpetaja nimetab mõned laused olevikus, õpilased vastavad minevikus.

Õpetaja:

Сегодня
я работаю в саду.
Я собираю яблоки.
Энн читает.
Мы играем в кошки-мышки.
Девочки весело разговаривают.

Ja vastupidi: õpetaja nimetab lauseid minevikus, õpilased vastavad olevikus.

Майе помогала маме.
Она убирала комнату.
Колхозники работали в поле.
Комбайн убирал рожь.
Он ходил взад-вперёд.
Дети были в саду.

Viimase lause puhul võivad õpilased vastuse võlgu jääda. Õpetaja kirjutagu tahvlile:

Vend on kodus.
Vend oli kodus.

Õpilased:

Вчера (eile)
я работал(а) в саду.
Я собирал(а) яблоки.
Энн читал.
Мы играли в кошки-мышки.
Девочки весело разговаривали.

Майе помогает маме.
Она убирает комнату.
Колхозники работают в поле.
Комбайн убирает рожь.
Он ходит взад-вперёд.
Дети...

Брат дома.
Брат был дома.

Nende näidete varal selgitatakse, et vene keeles jääb tegusõna «olema» (olen, oled, oleme, on) olevikus ära, kuid minevikus peab see lauses esinema.

Harjutus.

Õpetaja ütleb mõned laused minevikus, õpilased vastavad olevikus.

Õpetaja:

Тётя была в магазине.
Пионеры были в лагере.
Дети были в лесу.

Ja vastupidi:

Девочка в комнате.
Собака на дворе.
Ученики в классе.

Õpilased:

Тётя в магазине.
Пионеры в лагере.
Дети в лесу.

Девочка была в комнате.
Собака была на дворе.
Ученики были в классе.

Uue aine läbitöötamine.

Järgmistes tundides peavad õpilased lähemalt tutvuma tegusõna minevikuvormidega. Süstemaatilist käsitlemist on soovitatav alustada mõne tuttava teema kordamisega. Selleks sobib hästi teema «Pioneerilaagris», mida eelmises klassis õpiti olevikus. (Vt. III kl. õpik, lk. 160 ja 164.) Nüüd tuleb sama teemat korrata ja hiljem üle minna vastavate minevikuvormide käsitlemisele.

Teemat «Pioneerilaagris» võib korrata mitmel viisil. Kui aine on õpilasel hästi meeles, siis võivad nad ise pildi järgi esitada üksteisele küsimusi. Aga kui see neile raskusi tekitab, võib küsimusi esitada ka õpetaja. Lõpuks võib õpetaja jutustada pioneerilaagrist ja seega värskendada õpilaste teadmisi. Sel juhul omandaks õpetaja jutustus järgmise kuju.

Летом пионеры и пионерки живут в лагере.

Недалеко от лагеря большой лес. В лесу растут ягоды и грибы. Пионеры часто ходят в лес. Они собирают там ягоды и грибы. Девочки собирают цветы.

Недалеко от лагеря маленькая река. Там пионеры катаются на лодке. В реке они купаются.

Недалеко от лагеря есть колхоз. Это большой и хороший колхоз. В колхозе работают колхозники и колхозницы. Пионеры тоже часто работают в колхозе.

Пионеры живут в лагере дружно и весело.

Они часто поют:

«Пионеры в лагере рано встают,
пионеры в лагере дружно живут».

Наши пионеры тоже жили летом в лагере.

Вот учительница на уроке русского языка спросила: «Кто был летом в лагере?»

Арно ответил: «Я был летом в лагере».

Сильви сказала: «Я была тоже в лагере».

А что сказали Уно и Эне? Уно и Эне сказали: «И мы были летом в лагере».

Frontaalne küsitlemine.

1. Где жили пионеры летом?
2. Как жили пионеры в лагере?
3. Какой лес был недалеко от лагеря?
4. Где росли ягоды и грибы?
5. Кто собирал ягоды и грибы?
6. Где пионеры собирали ягоды?
7. Где росли цветы?
8. Кто собирал цветы?
9. Где девочки собирали цветы?
10. Какая река была недалеко от лагеря?
11. Где пионеры ловили рыбу?
12. Где был колхоз?
13. Какой колхоз был недалеко от лагеря?
14. Где работали колхозники и колхозницы?
15. А пионеры работали в колхозе?
16. Как работали пионеры?
17. Что спросила учительница на уроке?
18. Что ответил Арно?
19. Что сказала Сильви?
20. Что сказали Уно и Эне?

Treeningharjutus.

Õpetaja kirjutab tahvlile:

сказал

сказала

сказали

Siis annab ta õpilastele ükshaaval sõnu, millele õpilased liidavad ühe tahvlile kirjutatud tegusõna vormidest.

Õpetaja:

Õpilased:

Антс

Антс сказал.

Тойво

Тойво сказал.

Иве

Иве сказала.

пионерка

пионерка сказала.

школьники

школьники сказали.

учительница

учительница...

Õpetaja kirjutab tahvlile veel:

спросил

спросила

спросили

ответил

ответила

ответили

Harjutust korratakse ka nende sõnadega.

Arutelu.

Õpetaja kirjutab nüüd tahvlile (õpilased kirjutavad oma vihkutesse) järgmised sõnad:

сосна

дерево

куст

скамейка

яблоко

сад

парта

окно

класс

Ühildumise paremaks mõistmiseks korraldab õpetaja järgmise arutelu.

Õpetaja: Mis ühist on sõnadel *сосна, дерево, куст*?

Õpilased: Mänd kasvab metsas, puud ja põõsad ka.

Õpetaja: Aga mis ühist on sõnadel *скамейка, яблоко, сад*?

Õpilased: Nad kuuluvad kõik aeda.

Õpetaja: Aga sõnadel *парта, окно, класс*?

Õpilased: Nad kuuluvad kooli.

Õpetaja: Nüüd loeme need sõnad mitte vasakult paremale, vaid ülalt alla. Kas sõnadel esimeses tulbas on midagi ühist?

Õpilased püüavad kombineerida, kuid see ei taha neil õnnestuda.

Õpetaja: Raske on leida midagi ühist neis sõnades; kui me vaatleme nende tähendust. Aga vaatleme neid sõnu lõppude järgi, võib-olla leiame siis ühiseid jooni?

Õpilased: Esimeses tulbas on kõikidel sõnadel lõpus täht *а*. Teises tulbas lõpevad kõik sõnad tähega *о*.

Õpetaja: Õige. Aga kolmandas tulbas? Kas neil on ka mingi ühine tunnus?

Õpilased: Ei, nendel on lõpud erinevad.

Õpetaja: Ärge vaadake seda, mispoolest nad üksteisest erinevad, vaid otsige seda, mis neil ühist on. See ühine võib seisneda ka selles, mis neil kõikidel puudub!

Õpilased: Neil puudub täishäälik lõpus.

Õpetaja: Õige. Peame seda meeles. Me võime eristada venekeelseid nimisõnu lõppude järgi. Ühtedel sõnadest on lõpus kas **-a** või **-я** (õpetaja kirjutab tahvlile sõna *парта* alla sõna *армия*), teistel sõnadest on lõpus **-o** või **-e** (õpetaja kirjutab tahvlile sõna *поле*) või kolmandaks — sõnad võivad olla ka ilma täishäälikuta lõpus.

Kirjutame nüüd tahvlile (ja vihikutesse) õigesse kohta veel mõned sõnad. Kuhu peaksime kirjutama sõnad: галстук, кошка, перо, перемена, мыло, море, мяч, музыка, молоко, сахар?

Uue pala lugemine, koduste tööde kontrollimine, koduste tööde ülesandmine ja ülesannete täitmine tavalises korras.

12.

Frontaalne töö.

a) Õpetaja näitab mõned laused minevikus, õpilased vastavad olevikus.

1. В поле работал комбайн.	12. На скамейке сидел мальчик.
2. Он убирал хлеб.	13. Он ел яблоко.
3. Мальчик смотрел, как работал комбайн.	14. Мы были в классе.
4. На комбайне работали колхозники.	15. Был урок русского языка.
5. Школьники были в саду.	16. На уроке мы читали.
6. Они собирали яблоки.	17. На уроке мы писали.
7. В саду была лестница.	18. Дети были на дворе.
8. На лестнице стояла девочка.	19. Там они играли в кошки-мышки.
9. Она снимала яблоки с дерева.	20. Пионеры жили летом в лагере.
10. Пионер держал корзину.	21. Девочка собирала цветы.
11. Девочка клала яблоки в корзину.	22. Тётя собирала грибы.

b) Instseneering.

Õpilased kandku pala nr. 11 ette ositi. Soovitav on, et õpilased esineksid osades vabalt, s. t. varieeriksid õpikus antud küsimusi ja vastuseid. Näiteks:

Автор: Сегодня у нас урок русского языка. В классе сидят ученики и ученицы. В класс приходит учительница. Ученики и ученицы встают.

Учительница: Здравствуйте, дети! Садитесь! Теперь мы все в классе. А где вы были летом? Урмас, скажи, где ты был летом?

Урмас: Я был летом в лагере.

Учительница: А ты, Арно, ты тоже был летом в лагере?

Арно: Да, я тоже был летом в лагере.

Учительница: Сильви, ты летом была в городе?

Сильви: Нет, я не была летом в городе. Я была летом в лагере.

Учительница: А вы, Арво, Эльмар и Уно, где вы были летом?

Арво

Эльмар

Уно

} все вместе: Мы были летом в лагере.

Individuaalne küsitlemine (hindele).

a) Õpetaja laseb kahel õpilasel tõlkida:

I

1. Õpetaja tuleb klassi.
2. Vene keele tund.
3. Õpetaja küsis.
4. Õpilane vastas.
5. Suvel ma olin laagris.
6. Mu onu elas kolhoosis.
7. Isa ja ema olid linnas.

II

1. Õpilased lähevad klassi.
2. Neljas klass.
3. Õpetaja oli aias.
4. Koolilapsed töötasid seal.
5. Suvel ma elasin laagris.
6. Meie mängisime kassi-hiirt.
7. Onu ja tädi elasid linnas.

b) Pala lugemine hindele.

Uue aine läbitöötamine.

Tahvlile on kirjutatud:

расскази!

он рассказывает

он завтракает

завтрак

после завтрака

он шёл

она шла

мы шли

рожь росла

когда

Õpetaja jutustab (kasutades vastavat seinapilti või aplikatsioone):

Урмас, Арно, Сильви и другие пионеры были летом в лагере.

На уроке русского языка учительница сказала: «Урмас, ты был летом в лагере. Расскажи, как вы там жили, и что вы в лагере делали.»

Урмас встаёт и рассказывает: «В лагере было хорошо. Утром все пионеры делали зарядку. Потом пионеры завтракали. А после завтрака пионеры шли в колхоз. Колхоз был недалеко от лагеря. В колхозе были большие поля, сады и огороды.

Когда пионеры шли в колхоз, они видели, как колхозники работали в поле. В поле росла рожь. Комбайны убирали рожь. Комбайны работали быстро. А грузовики везли хлеб в колхоз.

В колхозе были большие сады и огороды. Там пионеры работали. Мальчики работали в огороде, а девочки работали в саду. Это была весёлая работа. Пионеры работали дружно и весело».

Frontaalne küsitlemine.

1. Где жили пионеры летом?	9. Какие сады и огороды были в колхозе?
2. Кто рассказывал, как они там жили?	10. Где росла рожь?
3. Когда пионеры делали зарядку?	11. Какая рожь росла в поле?
4. Где пионеры завтракали?	12. Где работали колхозники?
5. Куда они шли после завтрака?	13. Что убирали комбайны?
6. Где был колхоз?	14. Как они убирали рожь?
7. Какой колхоз был недалеко от лагеря?	15. Куда грузовики везли хлеб?
8. Где были большие поля?	16. Где работали пионеры?
	17. Где работали девочки?
	18. Где работали мальчики?
	19. Как работали пионеры?

Treeningharjutus.

Tahvlife on kirjutatud:

шёл

шла

шли

Õpilased moodustavad lauseid nende ja õpetaja poolt antud sõnadega.

Õpetaja:

Õpilased:

Айн
Хилья
Хейно
Мати
Мильви
школьники
пионеры

Айн шёл в колхоз.
Хилья шла в лес.
Хейно шёл в школу.
Мати шёл в магазин.
Мильви шла домой.
Школьники шли
Пионеры шли

Uute sõnade kirjutamine sõnavihikutesse.

расскажи!
он рассказывает
завтрак
он завтракает
после завтрака
он шёл
она шла
они шли
она росла

Завтрак на столе.
Утром я завтракаю.
После завтрака я иду в школу.
Мальчик шёл домой.
Девочка шла домой.
Дети шли домой.
В поле росла рожь.

Koduste tööde kontroll, nende ülesandmine, ülesannete tegemine toimub tavalises korras.

Senini esitatud materjalidest sai õpetaja ülevaate nii tunni ülesehituse, kui ka üksikute tunniosade läbiviimise kohta. Kasutades neid materjale võib õpetaja koostada tunni konspekte, varieerides nii üksikute võtete kasutamist kui ka tunni ülesehitust.

Edaspidi esitatakse materjali peamiselt uue aine käsitlemiseks, algul õpetaja jutustuse ja uue aine frontaalse läbitöötamise näol, hiljem aga antakse ainult uue aine jutustus.

13.

Uued sõnad.

вчера
обратно
пионерский
он купался
они купались
обед
игра

Вчера рассказывал Урмас.
Мы шли обратно в лагерь.
Пионерский лагерь.

Пионеры купались в реке.
Обед был в лагере.
Это хорошая игра.

Õpetaja jutustus.

Õpetaja jutustab, kasutades vastavat seinapilti ja aplikatsiooni.

Вчера рассказывал Урмас, как пионеры жили в лагере. Он рассказывал, как они работали в колхозе.

Сильви, ты тоже была в лагере. Расскажи, что пионеры ещё делали в лагере.

Сильви рассказывает:

«После работы в колхозе пионеры шли домой. Они шли обратно в пионерский лагерь. Недалеко от лагеря была река. Это была небольшая река. Там в реке пионеры купались.»

Потом пионеры шли в лагерь. Обед был в лагере.

После обеда пионеры шли в лес. Недалеко от лагеря был большой и красивый лес. Там росли ягоды и грибы. В лесу пионеры собирали ягоды.

Потом пионеры играли. Они играли в мяч, в кошки-мышки и в другие игры.

В лагере было весело».

Küsimusi vestluseks.

1. Что рассказывал Урмас?
2. Когда он это рассказывал?
3. Кто ещё жил в лагере?
4. Кто сегодня рассказывает?
5. Что рассказывает Сильви?
6. Где работали пионеры?
7. Куда шли пионеры после работы?
8. Когда шли пионеры домой?
9. Что было недалеко от лагеря?
10. Какая река была там?
11. Где купались пионеры?
12. Куда шли пионеры потом?
13. Где был обед?
14. Куда шли пионеры после обеда?
15. Где был лес?
16. Какой лес был там?
17. Где росли ягоды и грибы?
18. Что собирали пионеры в лесу?
19. Что они ещё делали?
20. В какие игры они играли?
21. Где было весело?

14.

Uued sõnad.

библиотека
фильм
кино
он слушает
радио

В лагере была библиотека.
Это весёлый фильм.
Я иду в кино.
Он слушает радио.

Õpetaja jutustus.

Вчера рассказывала Сильви, как пионеры жили в лагере. Она рассказывала, что пионеры делали после работы.

После работы пионеры шли обратно в пионерский лагерь. В реке они купались. Обед был в лагере.

После обеда пионеры шли в лес. Там они собирали ягоды. Пионеры играли в мяч, в кошки-мышки и в другие игры.

А что делали пионеры, когда шёл дождь? Арно, ты был тоже в лагере. Расскажи, что делали пионеры, когда шёл дождь.

Вот Арно рассказывает:

«В лагере была библиотека. Это была небольшая, но хорошая библиотека. Там были книги и журналы. Когда шёл дождь,

пионеры шли в библиотеку. В библиотеке они читали книги и журналы. Они читали и смотрели картинки.

А вечером, после ужина, пионеры смотрели **фильмы**. В лагере был большой зал. Там пионеры смотрели **фильмы**. А когда не было **кино**, пионеры играли в зале или **слушали радио**».

Küsimusi vestluseks.

1. Кто рассказывал вчера?
2. Что рассказывала Сильви?
3. Где пионеры часто работали?
4. Как они там работали?
5. Куда они шли после работы?
6. Где была небольшая река?
7. Где купались пионеры?
8. Куда они шли потом?
9. Где был обед?
10. Куда шли пионеры после обеда?
11. Где был большой лес?
12. Что собирали пионеры в лесу?
13. В какие игры играли пионеры?
14. Кто рассказывал сегодня?
15. Где была библиотека?
16. Какая это была библиотека?
17. Когда пионеры шли в библиотеку?
18. Что они делали в библиотеке?
19. Когда пионеры смотрели фильмы?
20. Где они смотрели фильмы?
21. Какой зал был в лагере?
22. В лагере часто было кино?
23. Когда пионеры слушали радио?

15.

Uued sõnad.

он возил
он ходил
он гулял
гулять
земляника
речка
он пел

Машины возили хлеб.
Ребята ходили в лес.
Они там гуляли.
Они ходили гулять.
В лесу росла земляника.
Небольшая речка.
Вечером мы пели.

Opetaja jutustus.

Ребята жили летом в лагере. Там было хорошо. Недалеко от лагеря был большой колхоз. В колхозе работали колхозники и колхозницы. Они работали в поле. Колхозники убирали хлеб. В поле работали комбайны.

Ребята видели, как комбайны убирали рожь. Они видели, как комбайны *ходили* в поле *взад-вперёд, взад-вперёд*, из края в край. А машины *возили* хлеб в колхоз.

Ребята тоже работали.

После работы ребята купались. Потом они шли в лагерь. Там был обед. А после обеда ребята шли в лес. В лесу они *гуляли*. В лесу росли ягоды и грибы. В лесу росла земляника. Ребята собирали и ели землянику.

Недалеко от лагеря была небольшая река. Это была речка. Слово «речка» значит небольшая река. Вот в речке ребята купались, ловили рыбу.

А вечером ребята *пели*:

«Летом в лагере мы жили,
там мы в лес гулять ходили,
землянику собирали,
в речке рыбу мы ловили,
в поле хлеб мы убирали
и в колхоз мы хлеб возили».

16.

Käesoleva tunni teemaks on mitmuse moodustamine nimisõnadest.

Seni olid õpilased õppinud nimisõna mitmuse vormi uue sõnana. Nad teavad, et sõnast *ученик* on mitmus *ученики*, *пионер* — *пионеры*, *мальчик* — *мальчики*, *девочка* — *девочки*. Kuid õpilased ei tundnud veel nimisõna mitmuse moodustamise seaduspärasusi (ga osanud moodustada mitmust uutest sõnadest).

Nimisõna mitmuse moodustamise reeglipärasust saab õpilastele selgitada arutelu käigus. (Lähemat arutelu kohta vt. I osas «Käändeliste vormide omandamine».)

Pärast seda, kui nimisõnade mitmuse moodustamise tähtsam reegel on omandatud, tuleb see muidugi kinnistada. Kuna arutelu aluseks oli vastav tabel, siis võivad õpilased oma teadmisi rakedades jätkata tabeli täitmist.

Sobivad sõnad selleks oleksid:

галстук, школьник, завтрак, обед, ужин, журнал, лозунг, грузовик, фильм;

тарелка, ложка, вилка, работа, роза, ванна, лопата, скамейка, учительница, ягода, яблоко.

Tabelit täites põhjendagu õpilased, miks nad sõnu mitmuses paigutavad kord ühte, kord teise lahtrisse.

Koduseks tööks tuleb anda seekord ülesanne nr. 52.

17.

Uued sõnad.

шофёр
он брал
меня
с собой
тогда
кабина

Мой дядя шофёр.
Он брал меня часто с собой.

Тогда я сидел в кабине.

Õpetaja jutustus.

У Рейна есть дядя. Дядя Рейна — его зовут Юхан — живёт и работает в колхозе. Он **шофёр**.

Рейн жил летом у дяди.

Утром дядя Юхан шёл на работу в колхоз. Он **часто брал Рейна с собой** на работу.

Когда дядя Юхан работал, Рейн **сидел у дяди в кабине**. Рейн смотрел, как работал дядя Юхан.

Когда колхозники убирали рожь, дядя Юхан возил хлеб в колхоз. Рейн видел тогда, как колхозники работали и как комбайны убирали урожай.

18.

Uued sõnad.

дальше
кукуруза
высокий
сýлос
из кукурузы

Мы шли дальше.
В поле росла кукуруза.
Кукуруза была высокая.
Колхозники делали сýлос.
Они делали сýлос из кукурузы.

Õpetaja jutustus.

Рейн жил летом в деревне. Он жил у дяди, в колхозе. Дядя Юхан работал в колхозе на машине. Дядя брал Рейна часто с собой на работу. Тогда Рейн сидел у дяди в кабине и смотрел, как дядя работал.

В колхозе, где дядя работал, было большое поле. Там росла **кукуруза**. Кукуруза росла хорошая. Она была очень **высокая**.

Колхозники убирали кукурузу. В поле работали комбайны и грузовики. **Комбайны** убирали кукурузу. Они ходили в поле **взад-вперёд**, из края в край. А грузовики возили кукурузу в колхоз.

В колхозе колхозники делали из кукурузы **силос**.

19.

Uued sõnad.

раз
ты хочешь?
видеть
я хочу
он взял
интересно

Раз дядя спросил меня.
Ты хочешь видеть фильм?
Да, я очень хочу видеть фильм.

Дядя взял меня с собой.
Это было очень интересно.

Õpetaja jutustus.

Раз утром дядя Юхан спросил Рейна: «Рейн, ты хочешь **видеть**, как колхозники делают **силос**?»

Рейн ответил: «Да, дядя, очень хочу». Рейн спросил: «А где колхозники **сегодня** делают **силос**?»

Дядя ответил: «Они **сегодня** делают **силос** на ферме».

— Они делают **силос** из кукурузы?

— Да, из кукурузы, — ответил дядя.

Вот дядя Юхан и **взял** Рейна с собой на работу. Рейн опять сидел у дяди в кабине и видел, как работали комбайны в поле. Рейн видел, как дядя возил кукурузу на ферму. Он видел, как на ферме работал трактор. Грузовики возили кукурузу, а трактор ходил на **силосе** **взад-вперёд**, **взад-вперёд**.

Рейн хорошо видел, как работал трактор и как колхозники делали **силос**. Это было очень интересно.

20.

Uued sõnad.

сын
товарищ
он катался
они катались
интересный

Калев сын бригадира.
Он хороший товарищ.

Они катались на лодке.
Это интересная книга.

Opetaja jutustus.

Рейн рассказывал, как он жил летом в колхозе и что он там делал.

Он рассказывал, как дядя брал его с собой на работу. Рейн рассказывал, как колхозники убирали кукурузу и как они делали из кукурузы силос.

Потом Рейн рассказывал, что он ещё делал в деревне.

В колхозе, где работал дядя Юхан, был бригадир. У бригадира был сын. Звали его Калев.

Калев был хороший мальчик. Он был хороший товарищ.

Рейн и Калев часто играли вместе.

Недалеко от колхоза была река. Там мальчики купались, они там катались на лодке, ловили рыбу.

Часто они ходили в лес. В лесу они собирали землянику и другие ягоды.

А когда шёл дождь, мальчики были в комнате. У Калева были интересные книги и журналы. Мальчики читали интересные книги или смотрели картинки.

Часто они слушали радио.

21.

Käesolevas tunnis vaadeldakse lähemalt, kuidas tuleb esitada küsimusi tegija (aluse) kohta.

Opetaja kirjutab tahvlile (õpilased oma vihikutesse) järgmised küsimused ja vastused:

Вопросы.

Кто работает?

Кто играл в мяч?

Ответы.

Колхозник работает.

Колхозники работают.

Мальчик играл в мяч.

Девочка играла в мяч.

Дети играли в мяч.

Arutelu.

Järgnevas arutelus selgitatakse, et küsimuses, mis algab sõnaga «кто»? on tegusõna alati ainsuses, ka siis, kui oodatav vastus on mitmuses.

Ka minevikuvormilises küsimuses on tegusõna alati ainsuses ning meessoos lõpuga (-л), hoolimata sellest, kas vastus on meessoost või naissoost isiku kohta või mitmuses.

Kirjalik harjutus.

Õpetaja dikteerib lauseid, õpilased (vaheldumisi) kirjutavad need tahvlile, teised oma vihikutesse. Laused kirjutatakse tahvli (ja vihikute) vasakule poolele, kuna paremale kirjutatakse küsimusi nende kohta.

Предложения.

Папа на работе.
Мама дома.
Лия в саду.
Она собирает яблоки.
Ученики читают.
Дети гуляют в лесу.

Вопросы.

Кто на работе?
Кто дома?
Кто в саду?
Кто собирает яблоки?
Кто читает?
Кто гуляет в лесу?

— — — — —

Дядя жил в колхозе.
Тётя жила в городе.
Пионеры жили в лагере.
Колхозники работали в поле.
Учительница была в классе.

Кто жил в колхозе?
Кто жил в городе?
Кто жил в лагере?
Кто работал в поле?
Кто был в классе?

22.

Uued sõnad.

рынок
на рынке
огурец
огурцы
помидор
тяжёлый

Большой рынок.
Кто сейчас на рынке?
Огурцы в сумке.
Красный помидор.
Тяжёлая сумка.

Seinapilt: puu- ja aedviljaturg.

Uue aine käsitlemise algul näidaku ja nimetagu õpilased pildil kõike seda, mida nad oskavad vene keeles nimetada. Hiljem arendagu õpetaja vestlust.

Vestlus.

Õpetaja:
(osutab pildile)

Õpilased:

Тут рынок.

Повторите хором: тут рынок.
Какой это рынок?
Где сейчас люди?
Что покупают люди на рынке?

Тут рынок.
Это большой рынок.
Люди сейчас на рынке.
Они покупают фрукты и овощи.

Что они ещё покупают на рынке?

Люди покупают на рынке ещё картофель.

Вот **огурцы**.

Скажите хором: это огурцы.

Что это?

Кто покупает огурцы?

Где они покупают огурцы?

А вот **помидоры**.

Что это?

Н., пойдй к картине и покажи,
где помидоры.

А где огурцы?

А это что?

Капуста, огурцы и помидоры
— это овощи.

Какие овощи покупают люди
на рынке?

А вот бабушка.

Бабушка **пошла** сегодня на
рынок.

Куда пошла бабушка сегодня?

Где бабушка сейчас?

Что покупает бабушка на
рынке?

Какие фрукты покупает
бабушка*на рынке?

Какие овощи она покупает?

Куда кладёт бабушка яблоки,
огурцы и помидоры?

Теперь у бабушки сумка
тяжёлая.

Повторите хором: сумка
тяжёлая.

У кого теперь тяжёлая сумка?

(Хором:) Это огурцы.

Это огурцы.

Люди покупают огурцы.

Они покупают огурцы на
рынке.

Это помидоры.

Н. (идёт к картине и показы-
вает): Вот помидоры.

Тут огурцы.

Это капуста.

Они покупают на рынке
капусту, помидоры и огурцы.

Бабушка пошла сегодня на
рынок.

Сейчас бабушка на рынке.

Она покупает на рынке овощи
и фрукты.

Бабушка покупает на рынке
яблоки.

Она покупает огурцы и поми-
доры.

Она кладёт яблоки, огурцы и
помидоры в сумку.

(Хором:) Сумка тяжёлая.

У бабушки теперь тяжёлая
сумка.

23.

Uued sõnad.

ехать

что

садитесь!

она садится
спокойно

Я хочу ехать домой.

Пионер видит, что бабушка
стоит.

Он говорит: «Садитесь,
пожалуйста!»

Бабушка садится.

Она сидит спокойно.

Opetaja jutustab ja vestleb õpilastega.

Вот рынок. На рынке сейчас много людей. Они покупают фрукты и овощи. Какие фрукты покупают люди? (Яблоки и другие фрукты.) Какие овощи они покупают? (Капусту, огурцы, помидоры и другие овощи.) Что покупают люди ещё на рынке? (Ягоды, грибы, цветы.)

Вот бабушка. Она тоже покупает фрукты и овощи. Какие фрукты она покупает? Какие овощи она покупает? Что она ещё покупает?

У бабушки сумка. Какая сумка у бабушки? (Большая, тяжёлая.) Что в сумке?

Что стоит недалеко от рынка? (Автобус.) Кто хочет ехать домой? Бабушка садится в автобус. Но в автобусе много людей. Вот бабушка стоит в автобусе и держит сумку. А сумка у бабушки тяжёлая.

Это видит пионер. Он видит, что бабушка стоит и держит сумку. Он быстро встаёт и говорит: «Бабушка, садитесь, пожалуйста!»

Бабушка садится. А что говорит бабушка? Она говорит:

.....
Теперь бабушка сидит спокойно. Она спокойно едет домой.

24.

Uued sõnad.

берёза
жёлтый
листья

В лесу растут берёзы.
Жёлтый лист.
Красивые листья.

Seinapilt: «Metsas.»

Opetaja jutustab ja vestleb õpilastega.

Что мы видим на картине? Какой тут лес? (Большой, красивый.) В лесу растут деревья и кусты. Какие деревья растут в лесу? (Сосны, ели и другие деревья.) Да, в лесу растут сосны и ели. В лесу растут еще берёзы. Н., походи и покажи, где берёзы. А где сосны, где ели?

А что ещё растёт в лесу? (Ягоды, грибы, цветы.) Кто сейчас в лесу? Что они там делают? (Гуляют, собирают грибы, собирают цветы.) Дети собирают ещё листья. Какие листья они собирают? (Большие, красивые.) Да, дети собирают большие, красивые красные и жёлтые листья.

Что это? (Дорога.) Кто идёт по дороге? Какие листья у девочки?

А кто тут стоит? (Учительница.) Какие листья у учительницы.

Häälдамisharjutus.

Kuna selles palas esineb esmakordselt sõna берёза (mida õpilased sageli valesti hääldavad), siis tuleb ette näha spetsiaalset hääldamisharjutust silbi pē õige hääldamise omandamiseks.

Õpilaste tähelepanu peab juhtima sellele, et sõna берёза ei tohi hääldada j-iga sõna keskel.

Lähemat hääldamisharjutuse kohta vt. I osas lk. 21—22.

25.

Uued sõnad.

у дороги
он показывает
у него

Мальчик стоит у дороги.
Он показывает, что у него
в руке.

два
две
белка

Два мальчика.
Две девочки.
На дереве сидит белка.

Õpetaja jutustus.

Школьники сейчас в лесу. Там мальчики и девочки. Учительница тоже в лесу. Все они гуляют. Дети собирают цветы и красивые листья. Они собирают красивые красные и жёлтые листья.

Кто стоит у дороги? У дороги стоит мальчик. Это Вова. У Вовы большой гриб. Он показывает, какой у него большой гриб.

У дороги стоят ещё две девочки. Они смотрят, что Вова показывает. Учительница тоже стоит там. Она тоже смотрит, что показывает мальчик.

Один мальчик и одна девочка видят белку. Белка сидит на дереве. Дети смотрят, что делает белка на дереве.

26.

Uued sõnad.

значит
наступает
осень

Что это значит?
Осень наступает.

мало
греет
ветер
он рвёт

Солнце мало греет.

Ветер рвёт листья.

Õpetaja jutustus.

Ученики, ученицы и учительница были в лесу. Они там гуляли, собирали цветы и красивые листья. Дети собирали красные и жёлтые листья.

Когда в лесу листья красные и жёлтые, это **значит**, что лето прошло и **наступает осень**.

Тогда солнце мало греет, часто идёт дождь. А когда идёт дождь, дети дома. Они смотрят в окно. Дети видят, как идёт дождь и как **ветер рвёт** листья. Ветер рвёт листья и несёт листья в сад и на двор.

Когда солнце мало греет, это значит, что лето прошло и **наступает осень**.

Когда в лесу листья красные и жёлтые, это значит, что лето прошло и **наступает осень**.

Когда ветер рвёт листья, это значит, что лето прошло и **наступает осень**.

Когда часто идёт дождь, это значит, что **осень наступила**.

Hääldamine.

Sõnas *солнце* ei hääldata л-и, seda sõna hääldatakse [солнце].
Samuti ei hääldata sõnas *дождь* viimast д-д. Seda sõna hääldatakse pika щ-ga sõna lõpus: [дощ].

27.

Uued sõnad.

сильный

земля

парк

киоск

он продаёт

из колхоза

Сильный ветер.

На земле лежат листья.

В парке киоск.

В киоске продают яблоки.

Грузовик едет из колхоза.

Õpetaja jutustus.

Прошло лето. Наступила осень. Теперь солнце греет мало. Часто идёт дождь. А **сильный** ветер рвёт листья.

Вот парк. В парке растут большие деревья. Сильный ветер рвёт листья. Теперь листья лежат на земле. На земле лежат красные и жёлтые листья. Дети собирают красивые листья. Они собирают листья и несут листья домой.

В парке киоск. Там продают фрукты и овощи. Одна тётя покупает сейчас в киоске яблоки, помидоры и огурцы. Она кладёт яблоки, помидоры и огурцы в сумку.

По улице едет грузовик. На грузовике капуста. Грузовик везёт капусту. Грузовик был в колхозе. Он везёт капусту из колхоза. Он едет из колхоза в город. Грузовик везёт капусту в магазин.

А вот два школьника. Это Тойво и Айн. Они большие друзья. Тойво и Айн идут сейчас из школы. Они всегда идут вместе домой. Они идут и весело разговаривают.

Айн показывает, как собака несёт его портфель.

28.

Uued sõnad.

он обедает
он отдыхает

Мы обедаем в два часа.
Дедushка отдыхает.

сейчас час
сейчас два часа
сейчас три часа
сейчас четыре часа

сейчас пять часов.
сейчас шесть часов.
.....
сейчас одиннадцать часов.
сейчас двенадцать часов.

Kellaaegade käsitlemiseks vene keeles tuleb kasutada kella mudelit liikuvate osutitega. Selle õppevahendiga omandavad õpilased kõige hõlpsamini oskuse nimetada aega (täistundi) vene keeles.

XIX. KALENDER

Mitmes õppe- nädal	Teemad	Palad õpikus
1	2	3
1.	Algab uus kooliaasta. Kooliaias.	1. Здравствуй, школа! 2. Снова в школе. 3. Школьный сад. 1
2.	Kooliaias. Viljakoristamine.	4. Школьный сад. 2 6. Комбайн убирает хлеб.
3.	Sõbrad. Kus keegi oli suvel.	8. Друзья. 9. Где дети были летом.
4.	Pioneerid laagris.	11. Кто был летом в лагере? 12. Урмас рассказывает. 13. Сильви рассказывает.
5.	Pioneerid laagris. Elu ja töö kolhoosis.	14. Арно рассказывает. 15. В лагере. 17. Что Рейн делал летом.
6.	Elu ja töö kolhoosis. Hea sõber.	18. Колхозники убирают кукурузу. 19. Колхозники делают силос. 20. У Рейна хороший друг.
7.	Kolhoositurul. Metsas.	22. Бабушка на рынке. 23. Бабушка едет домой. 24. В лесу. 1
8.	Metsas. Kellaeg. Nädalapäevad.	25. В лесу. 2 28. Который час? 30. День и ночь.
9.	Nädalapäevad. Viisakus.	31. Какой день сегодня? 32. Кто дежурный? 33. Нужное слово.
10.	Suur Oktoober. Kordamine.	34. Праздник Октября.
11.	Kodus ja koolis.	36. После ужина. 37. Энн идёт спать.

PLAAN.

Grammatilised teemad.		
Pöördelised vormid.	Käändelised vormid.	Muud.
4	5	6
1. Oleviku 2. pööre: ты читаешь.	Kordamine: prepositsio- naal eessõnaga «в» ja «на»: в школе, на парте.	
5. Tegusõna pööramine olevikus (I pöörd- kond): я работаю, ты рабо- таешь...		
10. Tegusõna minevik: работал, работала, работали.		
13. Tegusõna mineviku erandvormid: шёл, шла, шли.		12. Omastava asesõna ühildumine nimi- sõnaga: наш, наша, наше.
	16. Nimisõna mitmus.: автобусы, грузовики	
		18. Omadussõna ühil- dumine nimisõnaga: большой, большая, большое.
		21. Kuidas esitada kü- simusi tegija kohta. Кто?
25. Tegusõna pööramine olevikus (II pöörd- kond): я вижу, ты видишь...		26. Erandlik ühildumine: мой папа, мой дядя, наш дедушка.
31. 3. pöörde lõpp oleviku mitmuses: читают, идут, гово- рят.		
	35. Genitiiv eessõnaga «у»: у брата, у сестры.	

1	2	3
12.	Kodus ja koolis. Muinasjutt koerast, kes	38. Утром. 39. Дружно в школе. 40. Как собака себе товарища искала. 41. " " "
13.	endale seltsilist otsis. Uus vihik.	42. Как собака себе товарища искала. 43. " " " 44. " " " 45. У кого новая тетрадь?
14.	Telefonikõne. Meie raha.	46. Отец Зины едет в Ленинград. 47. Зина говорит по телефону. 48. Наши монеты.
15.	Ajalehe ostmine. Kiri maalt.	49. Майе покупает газеты. 50. Письмо из деревни. 1 51. Письмо из деревни. 2
16.	Kirjavahetus.	53. Аво хочет писать письмо. 54. Рейн отвечает на письмо.
17.	Talve tulek. Näärid.	55. Зима настала. 57. Ёлка в школе. 1 58. Ёлка в школе. 2
18.	Kordamine.	
19.	Talvelõbud. Meie kosmonaudid.	60. Зимой. 61. Снежная баба. 66. Первые в мире космонавты.
20.	Meie kosmonaudid.	67. Космонавты Николаев и Попович в космосе. 68. Человек может плавать в воздухе.
21.	Moskvas.	70. Толя в Москве. 71. На улице. 72. Светофор. 73. Толя молодец.
22.	Kontrolltöö.	75. Контрольная работа. 76. Хороший товарищ. 1 77. Хороший товарищ. 2
23.	Raamat. Raamatukaupluses.	78. Книга — наш друг. 79. В магазине. 80. Как Аво сам себе купил тетрадь и карандаш.
24.	Kingitus Nõukogude armeele.	82. Подарок Советской Армии. 1 83. Подарок Советской Армии. 2 84. Подарок Советской Армии. 3

4	5	6
38. -ся lõpuliste tegu- sõnade minevik: умылся, умылась, умылись.		
	45. Isikulise asesõna geni- tiiv eessõnaga «у»: у меня, у тебя...	
	48. одна копейка, две копейки, пять копеек.	
50. могу, можешь, мо- жет, могут.		
	52. Genitiiv eessõnaga «от»: от меня, от брата, от сестры.	
	56. Genitiiv eessõnaga «у» ja «из»: (где?) у школы; (откуда?) из школы.	
	69. Genitiiv eituse puhul: нет билета, нет машины.	
	74. Sihitav kääne: учительница спраши- вает меня, ученика, ученицу.	76. Vene tähestik: автобус — девочка.
	78. Sihitav kääne: читаю рассказ, газету.	
81. Tegusõna aspekt: сказал, говорил.	81. Sihitav kääne ees- sõnaga «в» ja «на»: положил в пенал, на полку.	83. Vene tähestik: автобус — зайчик.

1	2	3
25.	Ehitustegevus linnas.	85. Своими руками. 1 86. Своими руками. 2 87. Своими руками. 3
26.	Läheneb kaheksas märts.	89. Скоро восьмое марта. 90. Подарок маме. 91. Мамин праздник.
27.	Naistepäeval. Arvud ja ülesanded.	92. Твоя работа. 93. Числа. 94. Задачи.
28.	Linnas. Kordamine.	104. В городе.
29.	Kevade tulek. Muinasjutt kakukesest.	95. Весна пришла. 63. Колобок. 1 64. Колобок. 2 65. Колобок. 3
30.	Tehnika imed.	96. Чудесные вещи. 1 97. Чудесные вещи. 2 98. Чудесные вещи. 3
31.	Kiri Poolast.	100. Разговор по телефону. 101. Письмо из Польши.
32.	Kohtumine Leniniga.	104. Ленин и мальчик. 1 105. Ленин и мальчик. 2
33.	Pioneerid koguvad vana- metalli.	107. Пионеры помогают государству.
34.	Tütarlaps kolhoosist.	109. Девочка из колхоза. 1 110. Девочка из колхоза. 2 111. Девочка из колхоза. 3
35.	Suvel maal. Kooliaasta lõpp.	112. Девочка из колхоза. 4 113. Летом на реке. 114. На каникулы!
36.	Kordamine.	

4	5	6
93. Tegusõna aspekt: положил, клал.		
95. Infinitiiv: я читал, он хочет читать.	63. Genitiiv vastustes küsimusele «откуда?»: из колхоза, с горки.	
	99. Kaasaütlev kääne: с братом, с сестрой.	
	102. Mitmuse genitiiv: пять учеников, десять учениц.	102. Vene tähestik: ученик — я.
		106. Ühildumise erijuhud: пионерский лагерь, большая площадь.

Märkus. Käesolevas kalenderplaanis on arvesse võetud 1964/65. a. kehtestatud muudatused õppeplaanis. Seetõttu tuli materjalis ette võtta mõningaid kärpimisi, osalt aga (III kvartalis) teha väikesi ümberpaigutusi, selleks et säilitada teemade seost esinevate tähtpäevadega.

Kui klass on vene keeles tugev, võib läbi töötada ka osa väljalangenud materjalist.

SISUKORD.

1.

Saateks	3
I. Kasvatustööst vene keele tundides	4
II. Vilumuste kujundamise osatähtsus kõnelemisoscuse arendamisel	5
III. Näitliku materjali kasutamine kõneoscuse arendamisel	6
IV. Kõneoscuse arendamine	8
1. Vestlus (küsimused-vastused)	8
2. Jutustamine	11
3. Instseneeringud	12
V. Oscuse arendamine kõnet kuulata ja mõista	13
VI. Vene keele hääldamisest	15
1. Kuidas parandada hääldamine üksikutel õpilastel	16
2. Häälikute kujundamine õpetaja juhiste järgi	17
1) Helilised kaashäälikud	17
2) Sisihäälikud <i>с, з, ш, ж</i>	18
3) Peenendatud kaashäälikud	19
4) Häälikud <i>ш</i> ja <i>ч</i>	20
5) Mõnede peenendatud kaashäälikute hääldamise erijuhud	21
6) Ülikõva ehk velaarne <i>л</i>	22
7) Vene <i>х</i>	23
VII. Lugemisoscuse arendamine	23
1. Sujuv lugemine	24
2. Kooris lugemine	25
3. Valiklugemine	25
VIII. Muutevormide omandamine	25
1. Pöördeliste vormide omandamine	26
2. Käändeliste vormide omandamine	27
3. Omadussõna või asesõna ühildumine nimisõnaga	28
4. Genitiiv (родительный падеж)	30
5. Kontroll muutevormide omandamise üle	32
IX. Ülesannete täitmisest	33
X. Sõnavihikud	34
XI. Kõrdamine	36

XII.	Õpilaste küsitlemine. Teadmiste ja oskuste hindamine	39
XIII.	Kodune lektüür	40
XIV.	Kirjaoskuse arendamine	42
	1. Õigekirja nõudeid IV klassis	43
	2. Ortograafilisest sõnastikust	44
	3. Kirjalikke harjutusi õigekirja omandamiseks	44
	4. Mõned etteütluste näidised	45
	5. Kirjalikke harjutusi muutevormide kinnistamiseks	45
	6. Süžeelised kirjalikud harjutused	46
	7. Kirjalikud kontrolltööd ja ainetestid	47
XV.	Eesti keele kasutamisest vene keele tundides	49
II.		
XVI.	Tunni struktuur ja tunni üksikud osad	50
	1. Uue aine esitamine	51
	2. Uue aine kinnistamine	52
	3. Uue pala lugemine	54
	4. Õpitud aine süvendamine järgmises tunnis	55
	5. Koduste kirjalikkude ülesannete kontrollimine	56
XVII.	Tunni planeerimine	56
III.		
XVIII.	Materjali tundide konspektideks	57
XIX.	Kalenderplaan	104

Янверк Эрик Тоомасович
МЕТОДИЧЕСКОЕ ПИСЬМО
ПО ПРЕПОДАВАНИЮ РУССКОГО
ЯЗЫКА В IV КЛАССЕ

На эстонском и русском языках

Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja N. Lassmann
Tehniline toimetaja J. Pedari
Korrektorid E. Künarpu ja A. Sepp
Ladumisele antud 22. I 1965. Trükkimisele
antud 19. III 1965. Paber 60×90, 1/16. Trükipoog-
naid 7. Arvestuspoognaid 6,6. Tiraaž 3000.
Tellimise nr. 250. Trükikoda «Ühiselu»,
Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind 18 kop.

18 kop.

A-26471

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00377468 6

18 kop.

A-26471

A-26471

E. JAANVÄRK

METOODILINE KIRI

ENE KEELE ÕPETAMISE KOHTA
IV KLASSIS

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00377468 6

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“
TALLINN 1965